

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Dispvatio III. De Prvdentia, Fortitvdine, Temperantia, ac virtutibus
annexis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

Exempla varia adducunt citati. Speciatim Valentia illud; si mulier vadens die festo ad templū, audiendi sacri gratia, præberet alicui infirmo occasionem scandali, teneretur, inquit, manere domi. Sed hoc vix est morale; quia iudicium indeterminatum de aliquo ex plebe scandalizando nō sufficit, quia sic vix vnquam licite prodiret, vt recte Nauarrus cap. 14. n. 38. seu 37. Si quando autem tale iudicium de aliquo in particulari recte conceipitur, tum is communiter erit talis, qui iam non ex sola fragilitate, sed ex malitia peccabit, ob cuius proinde scandalum, nullum præceptum negligendum, vt fatetur idem Valentia ex communi.

Exemplum melius adfert Bannes de muliere, quæ ne morosum aut Zelotypum virum grauius offendat, ieiunium aut missam omittit, non solum ob bonum viri, sed ob proprium bonum pacis, & tranquillitatis, proprijque scandali periculum vitandum. Alia exempla particularia in varijs materijs passim occurrunt.

Colligitur II. In actionibus, quæ nec per se

malæ, nec speciem mali habent (has enim omitendas in casu scandali, ex dictis liquet) nec etiam ex præcepto necessariae sunt, causam attendendam esse: si enim ita vel necessaria, vel vtilis sint, vt eis secundum charitatis ordinem merito possit illud in conscientia dū spirituale postponi, licite poterunt exerceri, nō obstante scādalo, alias omitendæ iuxta dicta de ordine charitatis q. 3. dub. 4.

Vnde si proximus conijciatur in extremam necessitatem spiritualem, propter meum opus, abstinendum erit etiam cum periculo vitæ, nisi forsitan absque graui necessitate spirituali propria, aut extrema alterius, cui magis consulendum, nō possim: si in grauem, abstinendum, si absque graui meo & aliorum, quibus magis consulendum, incommodo possim: si duntaxat in leuem, non teneor vitare, nisi facile possim. Et in his omnibus seruata proportione maior est obligatio parochi & habentium curam animarum, iuxta dicta de ordine charitatis loc. cit. Plura Nauarrus Man. cap. 14. à n. 33. & Lopez. 1. part. cap. 30. Atque hæc de Charitate satis.

INDEX DISPUTATIONIS III.

DE PRVDENTIA, FORTITVDINE, TEMPERANTIA, ac virtutibus annexis.

Quæstio I. De Prudentia, ac virtutibus annexis.

Dubium I. De Prudentia secundum se, quid sit, in quo subiecto; quod obiectum & quos actus habeat.

II. De diuisione prudentia, eiusque partibus integralibus, subiectiuis, & potentialibus; itemque de dono consilij adiuncto.

III. Quoniam modo prudentia ad ceteras virtutes sese habeat.

IV. De præceptis prudentia, ac vitijs eidem oppositis.

Quæstio II. De fortitudine, ac virtutibus annexis, vitijisque oppositis.

Dubium I. De fortitudine secundum se, ac dono fortitudinis adiuncto.

II. De actibus fortitudinis, speciatim de Martyrio, veluti præcipuo actu fortitudinis.

III. De præceptis fortitudinis, ac vitijs fortitudini oppositis, nimirum timore, intimiditate, audacia.

IV. De partibus fortitudinis in communi, ac speciatim de Magnanimitate, veluti prima virtute fortitudinis adiuncta, ac vitijs eidem oppositis, nimirum præsumptione, ambitione, inani gloria, ac pusillanimitate.

V. De Magnificencia, secunda virtute fortitudinis annexa, ac vitijs eidem oppositis.

VI. De tertia & quarta virtute fortitudinis adiuncta.

Ha, scilicet patientia, & perseverantia, ac vitijs oppositis.

Quæstio III. De Temperantia ac virtutibus annexis, vitijisque oppositis.

Dubium I. De ipsa temperantia secundum se, vitijisque oppositis, ac præceptis in genere.

I. De partibus temperantia in genere: ac speciatim de duabus eius partibus integralibus, verecundia & honestate.

III. De abstinentia & sobrietate, veluti partibus subiectiuis temperantia, vitijisque oppositis, gula, & ebrietate.

IV. De ieiunio, veluti actu abstinentia, an & cum sit virtutis actus.

V. Ad quidnam, quomodo, & quoniam obliget præceptum ieiunij Ecclesiastici; & quoniam ab eo excusentur.

VI. De castitate veluti tertia parte subiectiua temperantia, & virginitate eidem subiectiua.

VII. De luxuria, variisque eiusdem speciebibus castitati oppositis.

VIII. De partibus potentialibus temperantia, speciatim de continentia, & mansuetudine, vitijisque oppositis.

IX. De modestia in genere; deque humilitate, ac vitio opposito superbia.

X. De studiositate, aliisque modestia speciebibus, circa motus corporis, ac res exteriores; vitijisque oppositis.

DISPUTATIO III.

De Prudentia, Fortitudine, Temperantia, ac virtutibus annexis.

S. Thomas 2. 2. quest. 47. & vsq. ad 56. & quest. 123. vsq. ad quest. 170.

Abolutis haecenus tribus virtutibus Theologicis, Fide, Spe, & Charitate, sequitur, ut cum Sancto Thoma de virtutibus moralibus, adeoque Cardinalibus, Prudentia, Iustitia, Fortitudine, Temperantia, & alijs, qua iisdem singulis, velut partes quaedam potentiales annectuntur, agamus; ordine tamen nonnihil à Sancto Thoma diverso. Quia enim Prudentia, Fortitudo, Temperantia, cum virtutibus annexis, breuem tractationem habent; è contrario autem tam sola per se Iustitia, quam Religio, cum virtutibus ceteris iustitia annexis, longam tractationem postulant; nos una eademque disputatione, & quidem ante ipsius iustitia ac religionis tractationem, simul omnes illas tres virtutes Cardinales, Prudentiam, Fortitudinem, Temperantiam, complectemur; deinde vero de iustitia, & religione singulas disputationes subiungemus, iuxta distributionem disputationum initio huius tomi praemissam.

Præfens autem disputatio tres quaestiones complectetur. I. De Prudentia, ac virtutibus annexis, vitisq. oppositis. II. De Fortitudine, ac virtutibus annexis, vitisq. oppositis. III. De Temperantia, ac virtutibus annexis, vitisq. oppositis.

QVÆSTIO I.

De Prudentia, ac virtutibus annexis, vitijs-
que oppositis.

S. Thomas 2. 2. q. 47. vsque ad 56.

Absoluetur hac questio quatuor dubitationibus. I. De prudentia secundum se; quid sit, in quo subiecto; quod obiectum, & quos actus habeat. II. De diuisione prudentia; eiusque partibus, integralibus, subiectiuis, & potentialibus; itemque de dono consilij adiuncto. III. Quonam modo Prudentia ad ceteras virtutes sese habeat. IV. De præceptis Prudentia; ac vitijs eidem oppositis.

DVBIVM I.

De Prudentia secundum se; quid sit, in quo subiecto, quodnam obiectum, & quos actus habeat.

Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 47. aa. 16.

Proponemus hac de re prius doctrinã S. Thomæ, secundum seriem articulorum; claritatis tamen causa in certa quæstia distributam, deinde aliquot notationibus additis eandem doctrinam illustrabimus.

Primo igitur queritur, in qua potentia, & qualis in genere virtus sit prudentia. De hac re ita breuiter & ordine docet S. Thomas citat. quæst. 47. a. 1. 2. 3. 4. 5.

I. Prudentiam, qua inter ceteras eius functiones futura ex præteritis & presentibus iudicamus, quæq; ab Augustino lib. 8. 3. q. 3. dicitur, Cognitio rerum appetendarum & fugiendarum, esse in intellectu.

II. Cum Prudentia iuxta Aristotelem 6. Ethic. cap. 5. sit recta ratio agibilium, esse in ratione practica, non speculatiua. Quorum vtrumque ex se patet.

III. Prudentiam, iuxta Aristotelem, non esse vniuersalium solum, sed oportere etiam singularia cognoscere; adeo vt necesse sit prudentem & cognoscere vniuersalia principia rationis, & singularia, circa quæ sunt operationes. Ratio est; quia prudentia est verum dicere in particulari: quid nimirum hic & nunc agendum sit, secundum rectam rationem.

IV. Prudentiam iuxta Gregorium 2. moral. cap. 36. esse virtutem etiam moralem, & simpliciter dictam, non tantum secundum quid, vt sunt ceteræ virtutes intellectuales; quãdoquidem intellectum perficit in ordine ad appetitum rectum.

V. Prudentiam esse virtutem specialem, iuxta Sapientia 8. v. 7. vbi ceteris virtutibus Cardinalibus annumeratur: Sobrietatem & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem; quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Idem patet ex eiusdem speciali obiecto, & honestate propria.

Secundo queritur, quodnam sit officium, quique actus sint prudentia. Ad hoc respondet Sanctus Thomas citat. quæst. 47. artic. 6. 7. 8. & 9. in modum sequentem. Nimirum I. Ad

Prudentiam non pertinere, præstitueret finem, virtutibus moralibus, sed solum disponere de his, quæ sunt ad finem, iuxta Aristotelem 6. Ethic. cap. 11. asserentem, quod virtus moralis intentionem finis facit rectam: Prudentia autem, quæ ad hanc: ita tamen vt finis non pertineat ad virtutes morales, tanquam ipsa præstituant finem; sed quod tendant in finem à ratione naturali præstitutum; ad quod iuuantur per prudentiam, quæ eam viam parat, disponendo ea, quæ sunt ad finem. Præterea relinquuntur, inquit S. Thomas cit. q. 47. a. 6. ad 3. quod prudentia sit nobilior virtutibus moralibus, & moueat eas; sed hæreticis moribus prudentiam: sicut intellectus principiorum scientiam.

II. Cum medium, quod à virtute morali attingitur, non constituitur, nisi per rectam dispositionem eorum, quæ sunt ad finem, quæ dispositio prudentia propria est; idcirco medijs eiusdem in virtutibus moralibus inuentione ad prudentiam pertinere, iuxta Aristotelem 2. Ethic. c. 6. vbi virtutem definit, Habitum electiuum in mediocritate existentem determinatam ratione quoad nos, prout sapiens determinabit; vel vt haberet alia versio; habitum electiuum, in mediocritate quantum ad nos consistentem: quæ quidem mediocritas ratione præfinita sit, atq; ita vt prudens præfinitur. Recta autem ratio intelligitur, secundum Prudentiam, vt dicitur 6. Ethic. c. 5. & vlt. Ita S. Thomas a. 7.

III. Etiam consilij & iudicare de inuentis, sint itidem actus rationis practicae, præcipere tamen esse proprium actum Prudentia, iuxta Aristotelem 6. Ethic. cap. 10. vbi dicit, Prudentiam præceptiuam esse. Quo fit vt iuxta eundem 6. Ethic. cap. 5. imprudentior sit, qui volens peccat, quasi deficiens in principali actu prudentia, qui est præcipere, quam qui peccat nolens; cum tamen contrarium in arte accidat. Ita S. Thomas a. 8.

IV. a. 9. Sollicitudinẽ (quasi solertẽ citationẽ seu velocitatẽ) proprie ad prudentiam spectare; cuius præcipuus actus est, circa agenda præcipere de præconsilia-

is & indicatis. Vnde Aristoteles 6 Ethic. cap. 9. ait, *Operare quidem operari velociter consiliata, consiliari autem tarde.* Et Augustinus lib. de moribus Ecclesie cap. 14. ait, *Prudentia esse excubias atque diligentissimam vigilantiam, ne subrepente paulatim mala suasionem fallamur.* Idem significatur 1. Petri 4. vers. 7. *Estote prudentes, & vigilate in orationibus.* Idem enim est vigilantia quod sollicitudo.

Tertio quæritur, ad quam se extendat & quam late pateat Prudentia. Ad hoc Respondet S. Thomas cit. q. 47. art. 10. 11. 12. sequentibus assertionibus. Nimirum I. a. 10. Cum ad prudentiam spectet, recte consiliari ac iudicare & ea præcipere, quæ ad debitum finem conducunt, idcirco eam non solum priuatum, sed etiam commune multitudinis bonum respicere, iuxta Matthæi 24. vers. 46. *Quis putas est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* Et 1. Corinth. 10. vers. 33. *Non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant.*

II. Cum proprium bonum vnius, & bonum familiae vel domus, & bonum ciuitatis, ac regni, diuersi sint fines, aliam specie prudentiam esse illam, quæ ordinatur ad bonum proprium; aliam Oeconomicam, quæ ordinatur ad bonum commune domus vel familiae; aliam politicam, quæ ordinatur ad bonum commune ciuitatis, vel regni: sicut diuersa scientiæ sunt, politica, quæ ordinatur ad bonum commune ciuitatis, Oeconomica, quæ de ijs, quæ pertinent ad bonum commune domus vel familiae; & monastica, quæ est de his, quæ pertinent ad bonum vnius personæ. Ita a. 12.

III. eod. a. 12. Prudentiam non solum esse in principe, ad modum artis architectonicæ, iuxta Aristotelem 6 Ethic. cap. 8. sed etiam in subditis, ad modum artis ministerialis. Quæ de causa idem Aristoteles ibidem docet, duas esse prudentiæ politicæ species; vnam quæ est legum positrix seu latius, quæ pertinet ad Principes; aliam, quæ retinet commune nomen politicæ, quæ est circa singularia.

Quarto quæritur, quodnam sit subiectum remorum Prudentiæ; & quomodo acquiratur, vel amittatur. Respondet S. Thomas 2. 13. 14. 15. 16. in modum sequentem. Nimirum I. artic. 13. Prudentiam carnis in solis peccatoribus esse: at prudentiam veram, sed imperfectam in iustis & peccatoribus esse posse: prudentiam autem simpliciter perfectam non nisi in hominibus iustis, iuxta Aristotelem 6 Ethic. cap. 12. vbi dicit: *Impossibile est prudentem esse, non existentem bonum.* Quamuis enim peccatores possint esse bene consiliati ad aliquem finem malum, vel ad aliquod peculiare bonum; tamen ad bonum totius vite (nempe finem vltimum) non sunt bene consiliati perfecte; quia consilium ad effectum non perducunt.

II. artic. 14. Prudentiam (infusam) esse in omnibus iustis, seu habentibus gratiam; quandoquidem omnes virtutes inter se & cum prudentia connexæ sunt iuxta Gregorium 2. Moral. c. 33. & generalem doctrinam de virtutibus 1. 2. quæstione 67. articulo 1. quamuis prudentia acquisita, quæ causatur exercitio actuum, & indiget ad sui generationem experimento & tem-

pore, non possit esse in iustis, nec secundum habitum, nec secundum actum, nimirum perfectam; iuxta Aristotelem 2. Ethic. 1. & lib. 6. cap. 8. & 3. Topic. cap. 2.

III. artic. 15. Prudentiæ virtutem, cum non circa fines, sed circa ea, quæ sunt ad finem versetur, non à natura nobis inesse, sed vel propria exercitatione acquiri, vel diuinitus infundi, ex dictis: et si Aristoteles 6 Ethic. c. 11. dicat, *synesim & gnomen esse naturales*, nempe saltem in radice ipsius rationis, vt diximus tom. 2. disputatio. 3. quæst. 1. dub. 2.

IV. art. 16. Cum prudentia non in sola cognitione, sed etiam in appetitu (recto, quasi dispositiue) consistat, non sola obliuione, sicut artes & scientias, sed multo magis vitiosa passione tollatq; amitti; iuxta Aristotelem 6 Ethic. 5. vbi ait, *Delectabile & triste peruertere astimationem prudentiæ; & rursum ibidem; obliuionem esse artis, & non prudentiæ; nempe directæ ac per se; cum tamen obliuio impedire possit prudentiam, in quantum procedit ad præcipiendum ex aliqua cognitione, quæ per obliuionem tolli potest.* Hactenus S. Thomas.

Vt veto hæc omnia, ac simul ipsa natura, obiectum, & actus prudentiæ rectius intelligantur, hæc breuiter notamus. I. Prudentiæ ab Aristotele 6 Ethic. c. 5. definitur, *Habitum vera cum ratione actuum, circa ea, quæ sunt bona, & mala homini sunt,* nempe circa operationes humanas seu morales; quatenus hic & nunc secundum omnes circumstantias moraliter bonæ aut malæ esse possunt; illas vbi & quatenus decet, amplectendas esse decernens; has fugiendas: quod nulli alteri virtuti conuenit. Breuius dici potest. Virtus intellectus recte ac in particulari de agendis ab homine (nempe formaliter qua homo est, ratione ac libertate præditus) iudicans.

Neque dubium est, prudentiam esse virtutem, non tantum secundum quid, sed simpliciter, iuxta Aristotelem loc. cit. & S. Thomam hic q. 47. artic. 4. & communem: quia tamen sit virtus intellectualis, non tamen perficit intellectum, nude secundum se, sicut facit ars, aut scientia; sed in ordine ad voluntatem, quam mouet, & ad bonum honestum impellit. Quæ de causa etiam inter virtutes morales numeratur, tanquam earundem moderatrix ac magistra, vt diximus etiam tom. 2. disp. 3. quæstione 4. dub. 1. Quo vero modo rectum prudentiæ iudicium accidat, & unde eius rectitudo ac veritas sumatur diximus eod. tom. 2. disp. 2. q. 6. dub. 1. vbi explicauimus, quidnam sit recta ratio, prout est regula humanorum actuum: hæc enim ipsa recta ratio, seu iudicium, de rebus in particulari agendis, est actus prudentiæ; quæ proinde etiam à nonnullis absolute definitur: *Recta ratio agendorum.* De quo plura tom. 2. disp. 3. q. 4. dub. 1. n. 13.

Notandū II. Obiectū proinde seu materia Prudentiæ sunt, tum ipsa media, quibus honestus finis cuiusque virtutis in particulari obtinetur, vt docet S. Thomas cit. a. 6. & 15. tum etiam finis ipse virtutis moralis, non quidem secundum se & absolute; secundum S. Thomam ibidem, de hoc enim nulla est consultatio; iudiciumq; hac dere ad synte-

resim spectat; sed prout materiae certè applicatur: quandoquidem etiam consiliū, qui est actus prudentiæ, vt mox dicetur, non tantum circa media, sed etiam circa finē, ad materiam singularē contractum versatur; puta, circa hanc moderatam refectiōem, vt iuxta Aristotelem 6. Ethic. c. 12. & S. Thomam hic q. 47. a. 6. cum Vasquez disp. 41. c. 4. & q. 13. a. 3. dictum à nobis tom. 2. disp. 2. q. 3. dub. 4. quibus etiam post Scotum 3. dist. 36. q. vn. a. 2. contra Caietanum hic q. 47. art. 6. consentit Lessius hic lib. 1. cap. 1. dub. 3.

14

Notandum III. Quod ad actus prudentiæ attiner, existimant quidem multi, actum eius elicium vnicum & solum esse actum imperij, eumque distinctum à iudicio: quo nempe tam voluntati, quam cæteris potentijs inferioribus & subordinatis à ratione efficaciter præcipiatur, quid agendum sit, aut non agendum: præter hunc vero actum imperij à prudentia elicium, constituunt alios tres actus, prudentiæ quasi inseruiētes & præuios, sed ad habitus à prudentia distinctos spectantes, quos vocant partes potentiales prudentiæ. Primum dicunt esse, rectam consultationem, quam tribuunt *Eubulia*, de qua Aristoteles 6. Ethic. cap. 9. Secundum docent esse rectum iudicium, idque duplex; vnum quod iuxta communes regulas & leges de rebus agendis fertur; & ab eis vocatur *Synesis*, de qua Aristoteles 6. Ethic. 10. Alterum, quod lege in casu particulari deficiente, fertur ex ipsa ratione & æquitate naturali, quam vocant *Gnomen*, de qua Aristoteles 6. Ethic. 11. Ita Caietanus, & alij Thomistæ recentiores 1. 2. q. 57. a. 6. & hic q. 47. a. 8. & q. 51. tota; quos sequitur Valentia tom. 2. disp. 5. quæst. 3. punct. 2. & tom. 3. disput. 4. q. 1. punct. 3. Eiusdemque sententiæ, præsertim quod attinet ad distinctionem trium illorum habituum à prudentia, est etiam S. Thomas loc. cit. & tribuitur Aristoteli locis cit. Etsi Vasquez 1. 2. disp. 49. cap. 5. fufè conatur ostendere, eam non esse Aristotelis sententiam.

15

Sed nobis, qui tom. 2. disput. 2. q. 3. dub. 5. actum imperij ex communi cæterorum Scholasticorum sententia aliter explicauimus, eumque cum S. Thomæ electione posteriorem fecimus, non autem electioni præuium, ne fateri necesse sit, actum prudentiæ elicium, ad rectam electionem necessarium non esse, aliter hic philosophandum est; sicut iam antea fecimus tom. 2. disp. 3. q. 4. dub. 1. n. 13.

Dicendum igitur, tres esse actus prudentiæ elicitos, vt etiam diximus cit. du. 1. n. 8. & ex communi docet Lessius l. 1. c. 1. du. 3. Primus est bona *consultatio*, quam Aristoteles cit. l. 6. Ethic. cap. 9. fati aperre indicat actum esse prudentiæ, eumque eubuliam vocat, asserens esse *inquisitionem*, sine *enunciatione*, hoc est, vt ego interpretor, cognitionem illam, qua quid cuique; ex inuentis medijs, seu diuersis operandi modis, in ordine ad certum aliquem virtutis finem, boni vel mali, commodi vel incomodi insit, recte dignoscitur, sine vltimato & absoluto iudicio, quo vnum medium simpliciter alteri præferendum decernatur.

Secundus actus prudentiæ est *iudicium*, quo vel

secundum communes leges aut regulas, aut in casu particulari, deficiente comuni lege, ex ipsa ratione & equalitate naturali iudicatur, quid ex medijs seu vario operandi modo ad præsuppositum honestum finem obtinendum, seu medium virtutis in certa aliqua materia attingendum, adeoque bonam electionem faciendam, sit optimum, cæterisque præferendum.

Tertius actus est *imperium*, non prout ex nostra sententia est peculiare & efficax iudiciū, quo mediante alio quodam actu voluntatis, qui vsus dicitur, potentijs executiuis, post electionē voluntatis iam factam, intimatur executio electi medijs, seu modi operandi, accommodate ad finem alicuius virtutis, sed quo supposita intentione debiti finis, ac consultatione & iudicio de medijs seu materia particulari virtutis, efficaciter iudicatur, & intimatur faciendæ executio consultationis ac iudicij, per electionem; ita vt sit actus prior electione, non posterior, vt cit. q. 4. dub. 1. n. 13. fufius diximus, vbi de ratione, functione, & actibus prudentiæ plura.

An vero nihilominus, vt putat Vasquez citat. disp. 49. c. 5. *alio quodam sensu*, *Synesis* & *Gnomen*, quibus adde *synesis* siue sagacitatem, de quibus Aristoteles cit. 6. Ethic. c. 10. & 11. secundum veritatem & mentem Aristotelis, sint habitus, inter se, & à prudentia distincti dub. sequenti dicitur.

DVBIVM II.

De diuisione Prudentiæ, ac varijs eiusdem partibus; integralibus, subiectiuis, & potentijs; ac dono consilij Prudentiæ adiuncto.

S. Thomas 2. 2. q. 48. 49. 50. 51. & 52.

Subijciemus rursus primo breuiter hæc de re doctrinam S. Thomæ. Deinde aliquot notationes velut Commentarij loco subiungemus.

Primo igitur quærit S. Thomas q. 48. a. vn. quod triplices sint partes prudentiæ; & respondet, sicut vniuersim triplex est alicuius totius pars; scilicet *integralis*; vt paries, tectū, & fundamentum sunt partes domus; *subiectiua*, sicut bos & leo sunt partes animalis; & *potentijs*, sicut nutritium & sensitium sunt partes animæ: ita etiam tribus modis posse assignari partes alicuius virtutis. Vno modo ad similitudinem partium integralium, vt scilicet illa dicantur esse partes virtutis alicuius, *qua necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis illius*. Partes autem subiectiue virtutis dicuntur species eius diuersæ, quæ sub eodem virtutis genere continentur. Partes autem potentiales alicuius virtutis dicuntur, virtutes adiunctæ, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus vel materias affines principali virtuti; quasi non habentes totam potentiam (nec essentiam) *principalis virtutis*. Atque hæc omnis varietas partium, vt cæteris quibusdam virtutibus, ita in primis etiam prudentiæ conuenit, vt ex sequentibus patebit.

Queritur

18 Queritur secundo, quot & quanam sint partes integrantes prudentiæ. Respondet S. Thomas quæstion 48. a. vn. & quæst. 49. aa. 8. prudentiæ actum, vt perfectus omnibusque numeris absolutus sit, his octo partibus opus habere, memoria, intelligentia, docilitate, solertia, ratione, providentia, circumspectio, & cautio; quas partim recensent Aristoteles 6. Ethic. c. 9. 10. & 11. partim Cicero libro 1. in somnium Scipionis eapit. 8. ex sententia Plotini; vbi sex partes prudentiæ attribuit. Indiget autem prudentia memoria, ad variorum experimentorum seu euentuum recordationem; intelligentiâ siue intellectu ad extremi alicuius principij primi prædici per se noti rectam æstimationem; docilitate, ad capiendam ab alijs plurimarum rerum notitiam; solertiâ, ad rectam celereque eius, quod conuenit, excogitationem, iuxta Aristotelem 1. Poster. sub finem, & Philosophum quandam græcum à S. Thomæ citatum quæstion. 48. a. vn. & quæstione 49. articulo 4. qui dicit, solertiam esse habitum, qui provenit ex repentino, inueniens quod congruit. Ratione vero; qua homo est bene ratiocinatus, indiget prudentia, ad maturam variarum rerum inter se collationem faciendam, earumque connectionem & coherentiam perspicendam: Providentiâ autem futurorum; ad rectam de futuris contingentibus, ad prudentiam in primis spectantibus, dispositionem & ordinationem: circumspectio, ad omnium circumstantiarum, quæ vnumquodque negotium circumstant, acutam perustrationem: & denique, cautio, ad malorum, præsertim quæ bonorum speciem præferentia, plerisque imponunt, sollicitam diligentemque vitiationem.

20 Queritur tertio, quanam sint prudentiæ partes subiectivæ. Respondet S. Thomas quæst. 47. articulo 11. prudentiam primo aliam esse simpliciter talem, siue monasticam, quæ ordinatur ad bonum proprium; aliam quæ ordinatur ad bonum commune, siue multitudinis. Hanc vero secundum diuersas species multitudinis, rursus tres alias species sub se continere, nimirum politicam, quæ ordinatur ad bonum commune ciuitatis vel regni, Oeconomicam, quæ ordinatur ad bonum commune domus vel familiæ; & (vt addit S. Thomas q. 50. a. 4.) militarem, quæ respicit bonum commune exercitus. Politicam vero prudentiâ S. Thomas q. 48. a. vn. & q. 50. a. 2. rursus aliâ docet esse regnatuam, quæ est in Regibus; aliâ simpliciter & stricte dictâ politicam, quæ est in subditis, vt inferius magis declarabitur.

21 Queritur quarto, quæ & quot sint partes potentiales seu virtutes adiuncte prudentiæ, habentes quidem scilicet cum ea magnam affinitatē ex parte obiecti, sed ab eadem tamen essentialiter distinctæ. Ad hoc respondet S. Thomas cit. q. 48. a. vn. & q. 51. a. 4. esse tres, nimirum Eubulidiam, quæ est, inquit, circa consilium; & Synesiam, quæ est circa iudicium eorum, quæ secundum communes regulas sunt; & Gnomem, quæ est, circa iudicium eorum, in quibus oportet quandoque à communi lege recedere. Prudentia vero est circa principalem actum, qui est præcipere. Quam doctrinam etiam dubio præcedenti ex S. Thomæ reulimus.

22 Rationem assignat cit. q. 51. a. 1. quia secundum differentiam actuum, sunt diuersæ virtutes, maxime quando non est eadem ratio bonitatis in actibus. Si enim esset eadem ratio bonitatis in eis, tunc ad eandem virtutem pertinerent diuersi actus: sicut ex eodem dependet bonitas amoris, desiderij, & gaudij; & ideo omnia ista pertinent ad eandem virtutem charitatis. Actus autem rationis ordinati ad opus, sunt diuersi, nec habent eandem rationem bonitatis; ex alio enim efficitur homo bene consiliatus, & bene iudicatus, & bene præceptus. Quod patet ex hoc quod ista aliquando ab inuicem separantur. &c. Et ideo oportet aliam esse virtutem Eubulidiam (similis est ratio cæterarum) per quam homo est bene consiliatus; & aliam, prudentiam, per quam homo est bene præceptus. Et sicut consiliari ordinatur ad præcipere tanquam ad principalis; ita etiam Eubulidiam ordinatur ad prudentiam, tanquam ad principalis virtutem, sine qua nec virtus esset, sicut nec morales virtutes sine prudentia; nec cæteræ virtutes sine charitate. Ita S. Thomas.

23 Cæterum vt doctrina de diuisione, & partibus prudentiæ sit plenior, atque etiam vt nonnullæ difficultates, quæ circa relatam S. Thomæ doctrinam occurrunt, explicentur, obseruandum est primo, Prudentiæ virtutem varie diuidi posse. Nam primo ex parte finis ac regulæ, & consequenter etiam ex parte causæ efficientis, atque secundum suam intrinsecam entitatem, prudentia alia est naturalis & acquisita, alia infusa; sicut in genere de omnibus virtutibus moralibus dictum tom. 2. disputatio. 3. quæstione 4. dub. 2. Prudentia naturalis, per se ac sua natura nititur regula mere naturali, solumque finem naturalem seu acquisitæ virtutis respicit: prudentia vero infusa per se & intrinsece nititur regula supernaturali, finemque supernaturalem respicit. Regula autem illa naturalis, est tum ipsa ratio naturalis, quæ suapte etiam vi veritates quasdam & principia practica potest cognoscere, vt suo loco de gratia dictum quæstione 3. dub. 1. tum habitus principiorum practitorum, qui vocatur synteresis.

24 Quem nonnulli quidem, in quibus Valentia tom. 2. disp. 4. q. 3. punct. 1. post Durandum & Sotum, putant, non esse re distinctum ab ipsa potentia intellectus. Alij vero eum re ipsa distinctum, sed intellectui tamen congenitum faciunt; in quibus Medina 1. 2. quæstio. 51. artic. 2. Alij denique rectius & ab intellectu realiter distinguunt, & nouiter primum ab homine acquiri asserunt; in quibus Caietanus ibidem, Fertariensis libro 1. contra Gentiles cap. 78. & Buridanus 6. Ethic. q. 11. fauente S. Thomæ cit. q. 51. art. 2. qui solum quoad inchoationem, habitum illum asserit esse naturalem, adeoque congenitum, vt fufius docui tom. 2. disputat. 3. quæstio. 1. dub. 2. Esto interim, Synteresis nonnunquam etiam pro ipsa vi naturali intellectus cognoscendi principia practica accipiatur.

Et quamuis hic habitus iuxta diuisionem Aristotelis 6. Ethic. cap. 3. sub intellectu generatim sumpto comprehendatur, non improbabile tamen est, habitum principiorum speculatiuorum, qui stricte & quasi appropriato nomine in-

tellektus dicitur, à synteresi seu habitu principiorum practicorum, propter maximam vtrorumque diuersitatem, esse distinctum. Et si Valentia loc. cit. aliud sentiat, vbi dicit: *Idem re habitus respectu vtrorumque principiorum esse putatur*, vt etiam indicat S. Thomas 1. 2. q. 53. a. 1.

25 Huc etiam tertio spectat ipse habitus scientiæ ethicæ, quæ ex principijs practicis vniuersalibus particulares conclusiones de honestate aut malitia actuum humanorū deducit, & à prudentia sine dubitatione distinguitur, vt fusius dictum tom. 2. disp. 3. q. 4. dub. 1.

26 Regula vero supernaturalis & infusa prudentiæ est, tum fides supernaturalis de veritatibus practicis, quæ se habet instar habitus principiorum; tum habitus Theologiæ supernaturalis, quæ respondet scientiæ ethicæ, in ordine ad prudentiam infusam; tum alij habitus supernaturales cognoscitiui practici, ex donis Spiritus sancti, versantes circa bonum supernaturale abstracte, & in genere, vt est sapientia & scientia.

Eodem spectat actualis inspiratio diuina, seu lumen actuale diuinæ gratiæ, iuxta illud 1. Ioannis 2. vers. 2. 7. *Unctio eius docet vos de omnibus.*

27 Quamquam hæc proprie non tam sit regula prudentiæ infusa, prout virtus est, quam doni Spiritus Sancti, quod vocatur *Consilium*, habens quidem maximam affinitatem cum prudentia infusa, eo quod in particulari etiam circa res ex regula supernaturali agendas versatur; sed eatenus tamen distinctum, quod formaliter pro regula habet peculiarem ductum ac motionem Spiritus Sancti, cui conformari postulat, vt videre est præcipue in quibusdam extraordinarijs operibus Sanctorum. Prudentia vero infusa, in quantum virtus est, formaliter spectat conformitatem cum ratione supernaturali ordinaria, vt generatim tomo 2. disput. 3. quæstione 6. dub. 1. diximus vbi etiam docui, eundem actum virtutis posse diuersa ratione procedere, tum à dono, tum à virtute. Atque hæc etiam fere summa est quæstionis 52. vbi Sanctus Thomas de dono Consilij disputat.

28 Iam vero secundo vltterius diuiditur prudentia vtraque, tam infusa, quam naturalis, iuxta doctrinam S. Thomæ superius relatam n. 20. ex parte finis, seu obiecti, ac boni, in cuius procuratione versatur, in particularem seu personalem, quæ etiam *monastica* dicitur; & in procuratiuam alicuius boni communis. Illa per se ac formaliter procurat ac respicit priuatum officium, ac honestatem, adeoque bonum particulare ac proprium operantis; siue materialiter simul eadem actio in aliorum bono procurando versetur, siue non, vt recte notarunt Valentia hic q. 3. pun. 2. & Lessius lib. 1. c. 2. dub. 1. n. 7. Hæc formaliter respicit boni multitudinis siue cõunitatis, quæ rursus partim mediate, partim immediate subdividitur in quatuor alias species eod. n. 20. relatas, nimirum regnatiuam, ciuilem siue politicam stricte acceptam, Oeconomicam, iuxta Aristotelem 6. Ethic. cap. 8. & Eultratiuam ibidem, & militarem. E quibusta-

men sola prudentia particularis est simpliciter dicta prudentia & virtus, habentem scilicet simpliciter bonum reddens: ceteræ autem omnes tales solum sunt secundum quid, & cum addito, prudentia scilicet regnatiua, ciuilis, Oeconomica, & militaris, iuxta S. Thom. q. 47. a. 11. In qua doctrina consentiunt cõmuniter etiam ceteri commentatores, speciatim Valentia & Lessius loc. cit.

Dubitatur vero primo, quid per prudentiam politicam stricte acceptam intelligatur, an ea videlicet spectet ad ciues priuatos; an potius tribuenda sit Magistratibus Principi subordinatis. Posterius affirmat Lessius cit. cap. 2. dub. 2. & putat esse mentem Aristotelis 6. Ethic. cap. 8.

Sed verius est quod docet Valentia loc. cit. spectare proprie ad ciues priuatos siue subiectos magistratibus, vt etiam diximus tom. 2. disp. 3. q. 4. dub. 1. n. 7.

Quod etiam expresse docet S. Thomas q. 50. a. 2. in corp. vbi ait: *Cum subditi ita agantur cõ alijs per præceptum, vt tamen agant se ipsos per liberum arbitrium, ideo requiritur in eis quadam rectitudo regiminis, per quam se ipsos dirigant in obediendo principantibus. Et ad hoc pertinet species prudentiæ, quæ politica vocatur. Idem habet resp. ad 1. 2. & 3. vbi dicit: Per prudentiam cõmuniter dictam regis homo se ipsum in ordine ad proprium bonum: per politicam autem in ordine ad bonum commune. Et q. 48. a. vn. ait: Est etiam multitudo vniuersitatis vel regni: cuius quidam directiua est in principe regnatiua; in subditis autem politica simpliciter dicta.*

Ex quibus etiam sumitur ratio: nec dissentit Aristoteles loc. cit. Et confirmatur, quia Magistratibus subordinatis principi, quatenus etiam ipsi Rectores sunt cõunitatis, potius conuenit prudentia regnatiua, quam politica simpliciter dicta; etsi non cum ea perfectione, qua ipsis supremis principibus.

Dubitatur secundo, quid intelligatur per regnatiuam prudentiam. Respondetur cum S. Thomæ q. 50. a. 1. ad 2. denominari quidem eam à regno siue Monarchia, tanquã optima regiminis forma: attamen sub ea comprehendendi omnia regimina relictæ; nõ autem peruersa, quæ virtuti prudentiæ opponuntur. An autem pro diuersa forma regiminis, varietur etiam species prudentiæ regnatiuæ, incertum est. Affirmatiuam partem suadet diuersa admodum ratio & forma regendi: negatiuam autem vitas formalis ipsius boni communis Reipub. quod à diuersis formis regendi procuratur.

Dubitatur tertio, an sicut pro cõmunitate exercitus datur peculiaris species prudentiæ; nempe militaris, ita etiam pro cõmunitatibus alijs particularibus eiusdem Reipub. puta tribubus diuersis Mercatorum, artificum, &c. peculiare prudentiæ species dentur. Respondeo, non esse parem rationem; quia cõmunitas exercitus per se ac necessario habet & requirit vnitatem & coniunctionem sub vno capite, ac iisdem legibus: eiusque regiminis ratio est admodum diuersa, à gubernatione reliquarum partium Reipub. Reliquarum autem cõmunitatum, partialium Reipub. alia est ratio: ita vt quamuis non nõ quãdam vnitatem & subordinationem habeant, nihil tamen causæ sit, cur pro earundem diuersitate

species

species prudentiæ multiplicetur: nisi pro singulis etiã ciuitatibus & pagis eiusdẽ Regni siue ditio- nis diuersæ species prudentiæ sint constituenda.

Dubatur quarto; an sicut in ordine ad Rem- pub. datur duplex prudentia, nimirum regnati- ua, & politica simpliciter ac strictè dicta; ita etiã in ordine ad bonum aliarum communitatum puta domus, exercitus &c. datur duplex eiusmodi prudentia; *regitua* vna in cuiusq; eiusmodi cõ- munitatis Rectoribus; altera subordinata, in sub- ditis. Respondeo nihil videri obstare, quo minus affirmetur, ob paritatem rationis. Neque repu- gnant Aristoteles & S. Thomas, qui ex principa- lis membri declaratione, idẽ constare voluerunt de alijs. Atque hæc ad secundam prudentiæ di- uisionem pertinent.

Tertio veto non desunt, qui sentiunt, ipsam quoque prudentiam particularem nõ esse vnam specie virtutem, sed tot esse prudentias specie di- stinctas, quot sunt virtutes morales; in quib⁹ sunt Scotus in 3. d. 3. q. 6. q. vn. Gabriel a. 1. not. 1. Ockã in 3. q. 12. & quodl. 4. q. 6. a. 1. & Almain tract. 3. Mor. c. 7. quos sequitur Lessius cit. dub. 2. n. 6.

30 Sed verius est, eam esse vnam specie infima vir- tutem, vt cum S. Thoma 1. 2. q. 60. a. 1. & hic q. 47. a. 5. docent Durãdus 3. dist. 36. Buridanus 6. Eth. q. 13. Caietanus 1. 2. q. 60. a. 1. Valẽtia loc. cit. Vas- quez 1. 2. disp. 85. c. 2. & dicti tom. 2. d. 3. q. 4. du. 1. n. 7. Quæ est etiã sententia Aristotelis 6. Eth. c. 13. vbi ait: *Etenim cõ prudentia quæ est vna, simul in- erunt omnes, scilicet virtutes.* Neq; vnquã vel Ari- stoteles, vel S. Thomas, pro multitudine virtutũ moralium, prudentiæ species distinxit vel multi- plicauit. Ratio eiusdem sententiæ est.

31 Tum quia vnus ac idem est iudicãdi modus de omnibus agibilibus particulatibus, videlicet per consultationem, inueniendo mediocritatem in qualibet virtutis materia, & conuenientiam me- diorum ad finem eiusdem virtutis, & perfectam honestatem operantis. Tum quia medium ac ho- nestas vnus virtutis præscribi non potest, nisi etiã cum respectu ad alias, ne forsã alterius con- cursu maioriq; necessitate alterius actus præpe- diatur. Tum quia diuersitas agibilibus sub eadẽ formali ratione, in ordine ad habitum intelle- ctus, est solum materialis, non formalis; qua de causa etiã vnus specie censetur habitus ethicae scientiæ; cum tamen interim eadem diuersitas, in ordine ad appetitum, habentem pro diuersita- te eorundem nouam ac specialem difficultatem, sit formalis: ex qua etiã appetitus difficultate oritur fere illa, quæ in iudicio practico prudentiæ est difficultas. Qua de causa etiã, fatendum est, fieri posse, vt quis habeat prudentiam acqui- sitam (alia ratio est infusã) circa vnam materiam virtutis, non circa aliam, donec habitus prudentiæ per nouos actus etiã ad hanc extendatur, vt recte etiã notauit Vasquez loc. cit. num. 11.

32 Obseruandum secundo, tametsi quidem ab om- nibus communiter numerentur octo partes in- tegrantes prudentiæ, & quidem à nonnullis in- hunc modum; memoria præteritorum, intelli- gentia præsentium, prouidentia futurorum, ra- tio seu promptitudo ratiocinandi & vnus ex alio

colligendi, docilitas seu facilitas discendi, solearia siue sagacitas bene coniectandi iuxta Aristotelem lib. 6. Ethic. cap. 10. Sicut iuxta eundem lib. 2. Priorum, facilitas medijs seu argumenti in- ueniendi; denique circumspectio & cautio; quã- rum illa est consideratio circumstantiarum, ne qua in actione desideretur, hæc vero est cura vitã- tandi incommoda: has tamen non dici partes in- tegrantes prudentiæ, nisi improprie & per quan- dam similitudinem; quia videlicet sine his non constat perfectus vsus prudentiæ, vt ex S. Thoma dictum: tum tamen interim vniuersum nec sint habitus proprie dicti, nec etiã actus; sed ex parte solum naturales perfectiones intellectus: vt sunt ratio, docilitas, sagacitas: quin etiã aliqui sunt ipsius prudentiæ actus, aut saltem quiddam in ijs inclusum, vt cautio, circumspectio, prouidentia, & intelligentia, spectantes ad rectam con- sultationem & iudicium, vt recte notauit Lessius hic cap. 2. dub. 1. n. 11.

33 Similiter obseruandum tertio, quod ad partes prudentiæ potentiales attinet, cum inter omnes quidem constet, eas itidem non nisi analogice & per quandã similitudinem, tam respectu prudentiæ, quam ceterarum virtutum, tales dici; quia nimirum se habent velut potentia ad animam, inseruientes quidem eidem, sed eius tamen vim & naturam adæquate non possidentes: contro- uersum tamen est, an illæ ipsæ quas S. Thomas recensuit, nimirum Eubulia, Synesis, & Gnome sint reuera partes potentiales prudentiæ; aut si nõ sunt, an saltem aliæ quædam dentur partes po- tentiales eiusdem. Et quidem Vasquez 1. 2. disp. 49. c. 5. & Lessius hic lib. 1. cap. 2. dub. 3. in eo consentiunt, Eubuliam, Synesin & Gnomem, eo quidẽ modo, quo à S. Thoma explicari diximus, non esse habitus à prudentia distinctos, vt probat etiã Giraldus l. 6. q. 13. sed esse ipsam prudentiam inadæquate consideratam, nempe vt se ad hanc, vel illam functionem extẽdit, seu quod idẽ est, esse ipsos quosdam actus prudentiæ, vt nos etiã docuimus tom. 2. disp. 3. q. 4. dub. 3. idq; de eubulia ex ipso Aristotele manifestum fecimus, præcipue ex l. 6. Eth. c. 7. vbi ait: *Prudentia maxime opus esse dicimus recte consultare.* Eadem est ratio Synesis & gnomes; quandoquidem proprium prouidentia est recte iudicare de agendis in particula- ri; iuxta eundẽ Aristotelem, l. 6. Eth. c. 9. idque siue ex comunibus regulis & legibus, siue etiã nõnunquam, in particulari casu deficiente lege, ex ipsa ratione naturali, velut altiori principio: ita vt sicut Epiphia se habet ad iustitiã, iuxta Ari- stotelẽ l. 5. Eth. c. 10. ita gnome ad prudentiam.

35 Ceterum an Aristoteles Synesin & gnomem eo sensu, quem S. Thomas explicauit, acceperit; vel an alio quodã sensu, dici possint partes potentiales prudentiæ, differunt titati auctores. Negat Vasquez loc. cit. eas prædicto sensu ab Aristotele explicatas fuisse, sed alio, non paulo diuerso, quo etiã illæ virtutes à prudentia distinctæ dici possint; ita nimirum vt Synesis significet perspicaciã quãdã ingenij in alio, qui de iudicio & factoprudẽtis bene iudicat, vt significat Aristoteles lib. 6. Ethic. c. 10. & exponunt Eustratius & Donatus Acaiolus

ibidem

ibidem. Dicitur enim *ovēros*; & *evōvēros*, iuxta Aristotelem ibidem, qui altero aliquid dicente vel faciente, statim potest percipere, rectene an secus dictum factumque sit: Gnomē vero non sit iudicium de agendis secundum rationem naturalem, ubi leges communes deficiunt; *hac enim potius est Epikia*, inquit Vasquez loc. cit. *sed consensio quedam æqui & boni viri ad ignoscendum aliquando, nec secundum severitatem iuris iudicandum. Bonum enim*, inquit Aristoteles 6. Ethic. c. 11. *& æquum virum ad ignoscendum proclivem esse dicimus, & veniam in aliquibus dare, bonum & æquum est: ac*

36 *boni. Dicitur igitur Gnome*, inquit Vasquez, *latine sententia, non quasi iudicium, quod nomine sententia seu opinionis significamus, sed quia sit sensus quidam conformis delinquenti ad ignoscendum, quod latine consensio dici potest, græce autem hynome etiam vocatur. Lessius vero cit. cap. 2. dub. 3. fatetur quidem, Synesin modo iam explicato ab Aristotele fuisse acceptam; sed nec tamen ab eo negari ait eam explicationem, quam ex S. Thoma retulimus; si quidem ipsemet Aristoteles lib. magnorum moralium cap. 35. expresse docet, Synesin esse prudentiæ partem: quamvis interdum esse possit in eo, qui non est prudens. Per Gnomē autem, inquit Lessius, idem intelligit Aristoteles quod D. Thomas. Nam 1. 6. Ethic. c. 11. dicit, Gnomē esse rectum iudicium æqui & boni. Æquum & bonum (quod græcis dicitur *τὸ ἐμενές* est, quod cum sit contra verba legis, etsi nō contra mentē legillatoris, iudicio prudentis definitur; vel ut Aristoteles 1. 5. c. 10. definit, *est correctio legis, quatenus deficit ob uniusvāle locutionem*: nec sane Epikia est actus vel habitus intellectus, ut dixerat Vasquez, sed voluntatis, ut omnes consentiunt. Nec tamen explicat Lessius, an Synesis saltem alio illo sensu, sit virtus a prudentia distincta. Eadem est difficultas de anchinia, siue sagacitate, de qua Aristoteles cit. 6. Ethic. cap. 11.*

Mihi iuxta mentem Aristotelis, vtraq; tam Synesis, quam Gnome, vtroq; modo & sensu recte videtur accipi; & priori quidem, non esse habitus seu virtutes a prudentia distinctas, adeoq; nec partes potentiales prudentiæ, sed eadē essentialiter cum ipsa prudentia, a qua nō differunt, nisi velut quiddam incompletum a completo. Quia enim prudentia est, mouere efficaciter voluntatem & potētias executivas ad honestā actionē, adeo ut si quādo, stante etiā diligenti inquisitione, & consultatione veroq; iudicio de honestate rei, cōtrarium tamē ab homine eligatur, prudentia nō dicatur esse perfecta & absoluta, utpote præcipuo suo actu & effectu destituta; idcirco nec Eubulia, nec Synesis, nec Gnome, Aristoteli, per se ac secundum se nude spectatæ, prudentia dicuntur; sed ad prudentiam conferre ac tendere. Quod ipsum videtur significare, dū cit. 6. Eth. c. 11. ait, *esse rationi consentaneū omnes hos habitus eadē pertinere.*

38 At vero posteriori sensu, nihil videtur ob stare, quominus Synesis virtus, aut certe vis quædā & facultas anime, a prudentia distincta existimetur: quod tamē de Gnome nō ita facile concesserim; cū ipsum prudentiæ sit, uti cæteris virtutibus, ita

etiam iustitia; medium præscribere, ut aliquando seu misericordiā, seu gratiā temperetur.

Anchinia vero seu sagacitas solum videtur esse naturalis quædā perfectio intellectus recte coniectandi; quā tamen inter *ἐξες* seu *habitus*, cōmuni notione, ita appellatos recenset Aristoteles; quæ est constans quædā intellectus affectio seu habitudo.

Qua pinde ratione prudentia aut nullas prorsus habeat partes potentiales, aut non nisi vnicā, scilicet Synesin, sensu posteriori, ex Vasquez relato, explicatā: quāquā & hoc ipso sensu, ut dictū, potius videatur naturalis perfectio mentis ad intelligendū, quā virtus: aut si virtus & habitus est, non sit habitus distinctus ab Ethica, cuius est iudicare, recte ne an male moraliter facta sint ea, quæ ab alijs fiunt.

D V B I V M III.

Quonam modo prudentia sese ad cæteras virtutes habeat.

S. Thomas 2. 2. q. 47. a. 6. 7. & 8.

D Vplex ordo & habitudo prudentiæ ad cæteras virtutes considerari potest; nature vna, altera dignitatis. Et quamvis S. Thomas ex instituto de neutra agat, facile tamē est eius mentē ex dictis colligere. Nam quod ad ordinē nature attinet, est quidē prudentia acquisita prior omnibus virtutibus moralibus acquisitis; ut etiā prudentia infusa prior est virtutibus moralibus infusis, quatenus vtraq; morales versantur circa particulare aliquod agibile, seu finem suū a honestatem propriam, applicatā particulari materiæ; siue hi actus quoad exercitiū, siue etiā quoad specificationem spectentur: quandoquidē prudentia obiectum quasi formale in particulari spectatū, seu mediū singulis virtutibus in particulari præstituit ac præfinit, iuxta S. Thomam hic q. 47. a. 7. attamen non est prior ipsa ipsdē virtutibus, ut abstracte ac in cōmuni circa suos proprios fines ac propriam honestatē versantur, eosq; intendunt, saltem loquendo quoad specificationem actus.

Hic enim affectus, quem ex cōmuni sententia suppono elici per eundem virtutis habitum, ad quem pertinet electio mediij in eadē materiā (etsi Lessius loc. cit. n. 38. aliter sentiat) in cōmuni sufficienter regulatur ab ipsa Synteresi, quæ dicitur v. g. Deum esse colendum, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiā consecrandam. &c. quæ affectum etiam, vna cum sua illa regula Synteresis, supponit prudentia, velut principium seu fundamentum, ut recte notarunt Vasquez 1. 2. disp. 85. c. 2. n. 11. & Lessius lib. 1. cap. 1. dub. 3.

Qua de causā etiam S. Thomas hic q. 47. a. 6. ex mente Aristotelis ait prudentiam nō præferre finē virtutibus moralibus; hoc enim fieri per Synteresin: *sed solum disponere de his, quæ sunt ad finē, ut dictum dub. 1. Et Aristoteles 1. 6. Ethic. c. 5. & 13. docet prudentiā (saltē à toto genere, & in statu perfecto, ita ut in ipso vsu non sit impedita) pendere à virtutibus moralibus, easq; adeo supponere, cōmodo, quo rectū iudiciū de agibili in particulari, supponit rectū affectū iudicātis, circa idē agibile in cōmuni; quandoquidem pro varietate affectus facile solet variari iudicium de agibilibus, idque*

facile.

facile in particulari ab vnoquoque bonum ac profequendum iudicatur; erga quod animus in communi bene affectus est; *qualis enim quisque est, tale ei et bonum videtur*, iuxta Aristotelem libro 6. Ethic. cap. 4.

41 Quod si loquamur de exercitio eiusdem affectus erga finem virtutis, in particulari, & secundum omnes circumstantias spectato, negari non potest, id etiã prudentiã dictamine regulari, quandoquidẽ non cuilibet, omni loco & tempore cõuenit, cuiusq; virtutis finem, propriamq; honestatem etiã in genere & abstracte spectatam intendere. Quo sensu vniuersẽ dici potest, prudentiã adũm aliquo modo natura esse priorẽ, quouis honesto actũ cãterarũ virtutum moralium, nempe vel quoad specificationem simul & exercitium, vel saltem quoad exercitium.

42 Secundo autẽ de virtutibus Theologicis, quã circa ipsum finem vltimum ac supremum versantur, prudentia ijs eorumq; actibus quoad specificationem (per se loquendo) prior non est, iuxta S. Thomam q. 4. art. 7. vbi virtutes Theologicas dicit esse priores moralibus in quibus est prudentia ex dictis dub. 1. Ratio est; quia ad spẽm quidẽ & charitatem, hac ratione, nempe quoad specificationem actus, sufficit fides; ad fidem autem ipsã, virtus quãdam voluntatis à cãteris distincta, vt suo loco dictum disp. 1. q. 6. dub. 1. At vero quoad exercitium actus, nullum est dubium, ad eas plurimũ conferre prudentiã infusã: quamquam habitus ipse prudentiã infusã, comes indiuiduus charitatis, à fidei ac spei habitu per se non supponatur, sicut nec ipsa charitas, nec cãterã virtutes morales infusã; nisi loquamur de fide ac spe, velut habentibus perfectum virtutis statum, vt dictum eadem disput. 1. quãstione 8. dub. 4.

43 Quod vero ad ordinem dignitatis attinet, ex eo ipso, quod prudentia cãteras virtutes morales dirigit & mouet, non solum quoad exercitium, sed etiã quoad specificationem actus, recte colligit S. Thomas hic q. 47. a. 6. ad 3. prudentiam esse nobiliorẽ cãteris virtutibus moralibus; sicut Synteresis nobilior est prudentia, quam itidem mouet & dirigit, non secus, quã intellectus principiorũ scientiam, iuxta S. Thomam ibidem.

Ipsis autem virtutibus Theologicis, prudentia etiã infusa simpliciter & absolute loquendo inferior est. Quamuis enim hęc nõnquam illas quoad exercitiũ actus dirigat, tamen quia virtutes Theologicã per se, ac quoad specificationẽ actus, à prudentia non dependent, ac simul etiã ex parte obiecti immediati prudentiã plurimũ antecellunt, idcirco simpliciter & absolute loquendo, præstantiores sunt prudentiã, iuxta generalẽ doctrinã, quam de natura & dignitate virtutũ Theologicarũ tradit S. Thomas 1. 2. q. 62. a. 2. & 3. & q. 66. a. 1. & 2. Quamuis secundum quid inferiores dici possint prudentiã infusã, à qua saltem quoad exercitium actus diriguntur.

44 Quãres à quonam habitu quoad exercitiũ dirigantur fides & spes in homine peccatore, destituito habitu prudentiã infusã. Respondeo, remote ac velut per accidens dirigi posse à prudentia ac-

quisita, si nimirum actus fidei & spei solum spectentur secundum comunem quandam rationem, desumptam ex obiecto materiali, comunem etiã actibus naturalibus eiusdem nominis & appellationis, circa idẽ obiectũ versantibus. Deinde spes remote etiã dirigi potest à fide, velut dicente generalia quẽdã recte operandi principia. Deniq; virtus vtraque in operando particularim dirigitur ab ipsis motionibus & illustrationibus actualibus Spiritus Sancti; quã tamen hoc ipso, quod ab extrinseco sunt, nec constanter per modum actus primi animã infunt, hinc fit, vt virtutes illã in peccatore minus perfectum & completum operandi modum habeant.

DVBIVM IV.

De præceptis prudentiã, ac vitijs eidem oppositis.

S. Thomas 2. 2. q. 53. 54. 55. & 56.

45 Sicut in cãteris virtutibus, ita etiã circa prudentiã, duplicis generis præcepta occurrunt, vt docet S. Thomas q. 56. a. 1. & 2. quãdam affirmatiua, quibus præcipitur actus & vsus prudentiã; alia negatiua, quibus prohibentur vitia contraria.

Et quod ad præcepta affirmatiua attinet, tria potissimũ docet S. Thomas cit. q. 56. a. 2. I. In præceptis quidẽ decalogi nullũ præceptũ ad prudentiã pertinens, directe traditum aut tradendum fuisse, etiã si ad prudentiam omnia præcepta decalogi pertineant, secundum quod ipsa est directiua omnium virtuosorum actuum. Ratio est. Quia, præcepta decalogi continent præcepta naturalia, quã se habent in agendis, sicut principia naturaliter cognita in speculatiuis, qualia quidẽ sunt dictamina rationis naturalis circa ipsos fines particulares humanã vitã, non autem dictamina de ijs, quã sunt ad finem, circa quã tamen sola versatur prudentia.

46 Nec obstat, quod prudentia est principalior & nobilior alijs virtutibus moralibus, adeoq; ipsã iustitia, ad quam tamen plura peccata decalogi pertinent. Licet enim prudentia sit simpliciter principalior virtus, alijs virtutibus moralibus, iustitia tamen principalis respicit rationẽ debiti, quod requiritur ad præceptum. Et ideo principalia præcepta legis, quã sunt præcepta decalogi, magis debuerunt ad iustitiam, quam ad prudentiam pertinere, iuxta S. Thomam ibidem ad 1.

47 II. In alijs tamen documentis ac libris veteris testamenti, quã ordinãtur ad præcepta decalogi, velut ad finem, conuenienter tradita fuerunt quãdam præcepta ad prudentiam spectantia, vt ita homines instruerentur etiã de actu prudentiã, qui est circa ea, quã sunt ad finem, vt patet Prou. 3. v. 5. *Ne innitaris prudentiã tuã.* Et v. 7. *Nefis sapiens apud remet ipsum.* Et ibidem cap. 4. v. 5. *Posside sapientiam posside prudentiam.* Et v. 24. *Oculi tui recta videant, & palpebrae tuae præcedant gressus tuos. Dirige semitã pedibus tuis, & omnes viã tuã stabilitur.* Quibus verbis prudentiã officium describitur.

48 III. Sed & in nouo testamento recte & conuenienter datum fuit præceptum de prudentia,

vt constat Matthæi 10. v. 16. *Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae.* Et 1. Petri 4. v. 7. *Estote prudentes, & vigilate in orationibus.* Ratio est; quia doctrina Evangelica est doctrina perfectionis; & ideo necesse fuit, vt in ipsa perfecte instrueretur homo de omnibus, quæ pertinent ad rectitudinem vite, siue sint fines, siue sint ea, quæ sunt ad finem.

49 Quibus adde IV. Ipsa quidem lege etiam naturali præcipi actum & vsum prudentiæ, qua obligamur, vt omnia quæ agimus prudenter agamus; ita tamen vt præceptum prudentiæ, hoc ipso, quod intrinsece respicit aliquid in materijs aliarum virtutum agendum, non obliget nisi in ordine ad alia præcepta affirmatiua, de actibus aliarum virtutum, quæ præsupponunt præcepta affirmatiua prudentiæ circa eisdem actus, hoc ipso, quod prudentiæ vtiq; illi fieri debent ex recta nimirum electione, præfinita per prudentiam, vt recte notauit Gregorius de Valentia hic quæst. 6. punct. vn.

50 Quod vero ad præcepta negatiua, adeoq; vitia prudentiæ opposita attinet S. Thomas initio quæstionis 53. supponens doctrinam Augustini lib. 4. contra Iulianum c. 3. *quod omnibus virtutibus non solum sunt vitia manifesta discretione contraria, sicut prudentiæ temeritas; verum etiam vicina quodammodo, nec veritate, sed quadam specie fallente similia; sicut ipsi prudentiæ non temeritas, vel impudentia, sed astutia; primo agit de vitijs, quæ manifeste, adeoq; per defectum prudentiæ opponuntur; deinde de ijs, quæ habent similitudinem quandam falsam cum prudentia, quæque adeo eidem opponuntur per excessum.*

Prioris generis quatuor vitia recenset, nimirum præcipitationem siue temeritatem, inconsiderationem, inconstantiam, & negligentiam; è quibus præcipitatio siue temeritas, proprie opponitur eubulæ siue consilio; inconsideratio, quæ est defectus consilij, Synesi & gnome; inconstantia vero & negligentia principali actui prudentiæ, qui est imperium.

51 Et est præcipitatio, inordinata quædam festinatio in consiliando, qua quis debito gradu ordine prætermisso, quales sunt memoria præteritorum, intelligentia in presentibus, solertia in considerandis futuris euentibus, ratiocinatio conferens vnū alteri, & docilitas per quã aliquis acquiescit sententijs maiorum, intempetiuo quodã impetu voluntatis, vel passionis fertur ad agendum. Quod si præcipitatio ex contemptu regulæ dirigentis accidat, peculiari nomine dici solet *temeritas*, iuxta S. Thomam q. 53. a. 3. ad 2. & Caietanum ibidem: qui ita etiã notat accipiendas leges seu canones pœnam decernentes in facientes aliquid *temere*; licet Syluester V. *temeritas*, etiã hoc nomine comprehendat eos, qui scienter, sub prætextu aliquo fraudulento, exercent actum à iure prohibitum, iuxta Cap. *Venerabilem*, Extra, *Qui filij legitimi*.

52 *Inconsideratio* significat defectum recti iudicij, prout aliquis in recto iudicando deficit ex hoc, quod contemnit vel negligit attendere ea, ex quibus rectum iudicium procedit, vt est scilicet cogitatio earum veritatum, ex quibus recte esset iudicandum, iuxta S. Thomam eadem q. 54. a. 4. Ad quam spectant etiam incautela, & in-

circumspectio, quæ opponuntur duabus partibus integralibus prudentiæ, iuxta eundem a. 2. quæque adeo specie inter se, vel ab inconsideratione non differunt, vt recte Valentia q. 5. punct. 1.

Inconstantia imperio opposita, est vitium, quo ratio deficit, in præcipiendo ea, quæ sunt recte consilia & iudicata; quæ proinde etiam opponitur prudentiæ ratione sollicitudinis, quæ in imperando seu exequendo iudicio rationis potissimum cernitur, iuxta eundem S. Thomam q. 54. a. 1. & 2. quamuis alioquin negligentia generatim etiã accipi solet, pro quacunq; omissione voluntaria actus debiti, vt ex Syluestro V. *Negligentia* docet Valentia.

Hæc vero peccata, etsi inter se specie differant, atq; etiã in confessione distincte explicanda sunt, quãdo p. s. & directa intentione, quatenus prudentiæ opponuntur, sunt voluntaria: tamen si, vt communiter fieri solet, solū indirecete sint voluntaria, nimirum ratione operis ex prudentiæ dictamine recte peragendi, tum defectus illi nõ sunt specialia peccata, sed quasi generales quædam conditiones peccatorum; quandoquidẽ in omnibus peccatis, indirecte & per accidens peccatur etiã contra prudentiam, vt ex S. Thoma q. 53. a. 2. in corpore & ad 3. & Caietano ibidem notauit Valentia cit. q. 5. pu. 1.

Sunt autem peccata mortalia vel ex parte obiecti & materiæ, si sint circa aliquid ad salutem necessarium sub mortali; vel ex parte causæ, si committantur ex tali incuria seu neglectu salutis, vt quis nihili faciat Dei amicitiam, adeoque velut ex contemptu. Si autem negligentia consistat in prætermisione alicuius actus, vel circumstantiæ, quæ non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui impeditur interdum per aliquod peccatum veniale, tunc negligentia non est peccatum mortale, sed veniale, vt docet S. Thomas q. 54. a. 3. & vniuersim de omnibus vitijs prudentiæ oppositis tradunt & sequuntur Syluester V. *negligentia* &c. Valentia citat. q. 5. punct. 1.

Et quamquam hæc vitia etiam ex alijs vitijs oriuntur, puta auaritia, ambitione &c. quæ læp. præcipitant ac peruertunt iudicium, mentemq; inconstantem reddunt; potissimum tamen oriuntur ex luxuria, quæ ab *vehementiam delectationis*, mentem magnopere obtenebrat, vt docet S. Thomas q. 53. a. 6. post Gregorium I. 3. moral. cap. 3. 1.

Peccata vero prudentiæ per excessum contraria, quæ proinde etiam falsam quandam prudentiæ speciem habent, à S. Thoma q. 55. numerantur sex; nimirum prudentia carnis, astutia, dolus, fraus, sollicitudo immoderata temporalium, & sollicitudo immoderata futurorum. *Prudentia carnis* est vitium, quo quis bona carnis habet, vt vltimum finem suæ vite, ad quem media, suaq; astuties referat, vt docet S. Thomas q. 55. a. 1. Generalius dici potest, solers machinatio rationis, accommodata ad consequendum prauum aliquem finem, conformem appetitui carnali, vt recte dicit Valentia quæst. 5. punct. 2. Neq; vero hæc prudentia carnis differre videtur à stultitia, sapientia itidem opposita, de qua egimus disp. 2. q. 4. dub. 3. nisi forte vt inclusum ab includente.

Est vero peccatum mortale, si vltimus finis

ampli-

simpliciter in creatura collocetur ut docet S. Thomas q. 55. a. 2. iuxta illud Apostoli Rom. 8. v. 6. *Nam prudentia carnis mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax: quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta: nec enim potest.* Quæ autem sint opera carnis, recenset idem Apostolus Galat. 5. v. 19. ubi omnia vitia sub eo nomine comprehendit, eo quod fere ex carnis corruptione nascantur. Non tamen est peccatum distinctum ab eo opere ad quod ordinatur, nisi sit per se voluntarium, iuxta Valentiam ibidem ex communi.

56 *Astutia proprie est vitium, quo quis ad finem aliquem consequendum, seu bonum, seu malum, vititur non veris vijs, sed simulatis & apparentibus; qua ratione differt à prudentia carnis, quæ spectat finem, qui non est vere bonus, sed apparet. De qua astutia loquitur Apostolus 2. Cor. 4. v. 2. *Abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei,* iuxta S. Thomam q. 55. a. 3. post Aristotelem 6. Eth. c. 11. Sicut tamen prudentia abusus quandoque in malo accipitur, ita etiam astutia quandoque in bono, ut dicit Augustinus l. 4. contra Iulianum cap. 3.*

De eodem astutia vitio etiam Gregorius l. 10. Moral. c. 27. in illud Iob. 12. *Deridetur iusti simplicitas, ait: Sapientia huius mundi est, cor machinationibus tegere; sensum verbis velare; quæ falsa sunt vera ostendere; quæ vera sunt falsa demonstrare.* Et c. *Hæc prudentia visu à iuuenibus scitur; à pueris pretio discitur.* Non tamē (nisi per se formaliter, ut est contra prudentiam, intenta sit) est peccatū distinctū à peccato ipsius pravi operis, ad quod ordinatur, inquit Valentia q. 5. punct. 2. Adde, vel à peccato ipsius operis, quo velut medio vititur ad suum finem, puta mendacio, iniustitia, &c.

57 *Dolus est ipsa executio astutia, ad circumveniendum ordinata; ad quam proinde etiam pertinet, iuxta Ephes. 4. v. 14. *Ut non circumferamur omni vento doctrinae, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Et si vero dolus precipue accidit verbis, tamen etiam factis perficitur. Et sicut astutia nonnunquam accipitur in bonam partem, ita etiam dolus, qui est astutia executio, ut docet S. Thomas q. 55. art. 4. ex Apostolo 2. Cor. 12. *Cum effem astutus, dolo vos cepi.**

*Fraus itidem consistit in executione astutia. Differt tamen à dolo, quod hic pertinet vniuersaliter ad executionem astutia, siue fiat per verba, siue per facta; fraus autem magis proprie pertinet ad executionem astutia, secundum quod fit per facta, ut docet S. Thomas q. 55. a. 5. Ex cuius proinde sententia, dolus & fraus non sunt vitia distincta ab astutia; nec de eorum ratione & grauitate aliter iudicandum est, quam de astutia dictum: & constat, dolum & fraudem esse peccatum mortale, aut veniale, pro diuersitate materiae, iuxta Caietanum, & Syluestrum V. *Fraus.**

58 *Sollicitudo temporalium, quæ prohibetur Matthæi 6. est immoderata cura rerum temporalium. Quæ quidem ex triplici capite potest esse illicita. 1. ex parte obiecti, de quo sollicitissimus; si nimirum temporalia tanquam finem queramus. 2. Propter superfluum studium, quod adhibetur ad*

temporalia procuranda, etiam cum detrimento & iactura spiritualium. 3. Ex parte *superflui ac immoderati timoris; cum scilicet aliquis timet ne faciendo quod debet, necessaria deficiant.*

Quam quidem timoris immoderationem Christus Matthæi 6. triplici ratione euertere satagit. 1. representatione maiorum beneficiorum, quæ nobis nihil agentibus, vel curantibus diuinitus sunt collata, nempe *ipsum corpus & anima.* 2. representatione benignissimæ providentiæ Dei, qua Deus adeo liberaliter animalibus ac plantis subuenit. 3. reprehensione Gentilium, qui ignorantia diuinæ providentiæ, tali sollicitudine distinentur. *Et ideo concludit, quod principaliter nostra sollicitudo esse debet de spiritualibus bonis, sperando, quod etiam temporalia nobis proueniant ad necessitatem, si fecerimus quod debemus.* Hæc S. Thomas quæst. 55. a. 6.

59 *Sollicitudo futurorum, quam prohibet Christus Matthæi 6. v. 34. *Nolite solliciti esse in crastinum, est immoderata cura siue sollicitudo futurorum. Ut si quis temporalia, in quibus dicitur prateritum & futurum, tanquam fines querat, vel si superflua querat, ultra presentis vite necessitatem; vel si tempus sollicitudinibus preoccupet.* Nam iuxta Eccles. 8. v. 6. *Omni negotio tempus est & opportunus.* Et c. 3. v. 1. *Omnia tempus habent.* Itaque unicuique tempori competit propria sollicitudo: sicut tempori æstatis competit sollicitudo metendi; tempori autem autumnii competit sollicitudo vindemiae. Si quis ergo tempore æstatis de vindemia esset sollicitus, superflue preoccuparet futuri temporis sollicitudinem; unde huiusmodi sollicitudinem tanquam superfluum, Dominus prohibet, Matthæi 6. dicens: *Nolite solliciti esse in crastinum: Et subdit: Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi, id est suam propriam sollicitudinem habebit, quæ sufficit ad animum affligendum.* Et hoc est quod subdit. *Sufficit diei malitia sua, id est afflictio sollicitudinis.* Hæc Sanctus Thomas quæst. 55. art. 7.*

60 *Alioquin per se ac vniuersim sollicitudinem temporalium, ac etiam futurorum non esse illicitam, constat ex Prouerb. 6. v. 6. *Vade ad formicam & piger, & considera vias eius, & discite sapientiam; quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat.* Itemque ex Augustino l. 2. de serm. Domini in monte cap. 26. ubi ait: *Cum viderimus aliquem seruum Dei providere, ne ista necessaria sibi defint, non indicemus eum de crastino sollicitum esse. Nam & ipse Dominus propter exemplum loculos habere dignatus est, Ioannis 12. Et in Actibus Apostolorum cap. 11. v. 18. scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria procurata fuisse in futurum, propter imminentem famem. Non ergo Dominus improbat, si quis humano more ista procuret; sed si quis propter ista militet Deo.**

61 *Est autem vtraque sollicitudo peccatum mortale, aut veniale, pro ratione affectus pravi, ex quo oriuntur; vel effectus, qui inde consequitur. Cum autem omnia hæc vitia, quæ per excessum prudentiæ opponuntur, etiam aliunde nasci possint, communiter tamen ac potissimum nascuntur ex avaritia, ut ex Gregorio 31. Moral. cap. 31. docet S. Thomas q. 55. a. 8.*

62 His autem omnibus vitijs seu peccatis comūne quiddam est vitium *Imprudencia*; quæ plures sub se species continet, idque tripliciter, vt docet S. Thomas quæst. 53. art. 2. 1. *Per oppositionem ad diuersas partes subiectiuas prudentia*. Sicut enim distinguitur prudentia, in *monasticam*, quæ est regitiua vnus, & in alias species prudentia, quæ sunt multitudinis regitiua; ita etiam imprudentia. 2. *secundum partes quasi potenciales (seu actus diuersos) prudentia*, vt sunt *recta consultatio, rectum iudicium, & imperium*, de qua partitione prudentia superius loquuti sumus. 3. *per oppositionem ad ea, quæ requiruntur ad prudentiam, velut partes integrantes eiusdem*. Quia tamen partes illæ integrantes ordinantur ad dirigendos prædictos tres actus rationis; idcirco vitia illa integranibus eiusmodi partibus opposita non distinguuntur ab explicatis hæcenus, sed ad eadem reducuntur; sicut incautela & incircumspectio includuntur sub inconsideratione; defectus docilitatis, & memoria, vel rationis, pertinet ad precipitationem. *Imprudentia vero, & defectus intelligentia pertinet ad negligentiam & inconstantiam*, vt docet S. Thomas ibidem cit. q. 53. a. 2.

63 Vbi addit, licet imprudentia non sit vitium generale per essentiam, quasi de omnibus peccatis prædicetur, esse tamē generale vitium seu peccatum, per participationem. Sicut enim prudentia participatur quodammodo in omnibus virtutibus, in quantum est directiuus earum, ita & imprudentia in omnibus vitijs & peccatis: nullum enim peccatum potest accidere, nisi sit defectus in aliquo actu rationis dirigentis; quod pertinet ad imprudentiam.

Verum etsi quidem omnis peccans sit imprudens, siue per omissionem efficacia illius iudicij, quo recte ac secundum virtutem re ipsa homo dirigitur; siue quia in actu exercito stulte creaturam aliquam diuinæ obedientiæ antepōnit; & vero etiam moraliter loquendo, ante quoduis peccatum, præsertim quod ex passione committitur, præcedat in intellectu tum defectus aliquis considerationis, adeoque ignorantia seu inconsideratio aliqua; tum fere etiam, (præcipue si loquatur de peccatis commissionis, quæ efficacem quendam actum voluntatis erga rem illicitam inducunt) iudicium quoddam bonis moribus non consentaneum, adeoque contra prudentiam, præctice erroneum, quo aliquid absolute iudicatur, etsi diuinæ legi repugnans, hic & nunc esse operanti conueniens, ob delectationem, vtilitatem, & similem rationem temporalem, dignumq; ac sufficiens, vt hic & nunc expetatur: tamen absolute ac vniuersim non necessario ante quoduis peccatum, præcedit in intellectu, aut error iudicij vero imperij, aut defectus inconsiderationis seu ignorantia, vt cum multis alijs docuit tom. 2. disp. 4. q. 9. dub. 2. Idemque tradit Lessius hic c. 2. n. 16. etsi multi repugnent, vt ibid. dictum.

Neque vero peccata contra prudentiam sunt distincta ab ijs, quæ ex illis consequuntur, seu ad quæ illa ordinantur, nisi cum ipsa per se & directa intentione, quatenus formaliter prudentia aduerfantur; sunt voluntaria, vt ex communi tradit Valentia hic q. 5. pun. 1. & superius etiam de peccatis per defectum prudentia oppositis dictum.

Q V Æ S T I O II.

De Fortitudine, ac virtutibus annexis, vitijsque oppositis.

S. Thomas 2. 2. q. 123. vsque ad 140.

Equitur quidem post prudentiam, apud Sanctum Thomam, spectato dignitatis ordine, tractatio de iustitia ac virtutibus annexis: sed nos ob delectam initio huius disputationis causam, sine vilo incommodo, aut rerum tractandarum confusione, materiam de fortitudine, & temperantia, iustitiæ antepōnimus; siquidem consistat, tractationem illam de Fortitudine & Temperantia à tractatu Iustitiæ prorsus independentem esse.

Absoluetur autem hæc quæstio sex dubitationibus. I. De Fortitudine secundum se, ac dono fortitudinis adiuncto. II. De actibus Fortitudinis, speciatim de Martyrio, velut præcipuo actu fortitudinis. III. De præceptis fortitudinis, ac vitijs fortitudini oppositis; nimirum timore, intimiditate, audacia. IV. De partibus fortitudinis in communi; ac speciatim de magnanimitate, velut prima virtute fortitudini adiuncta; ac vitijs eidem oppositis; nimirum presumptione, ambitione, inani gloria, & pusillanimitate. V. De magnificentia, secunda virtute fortitudini annexa, ac vitijs eidem oppositis. VI. De tertia & quarta virtute fortitudini adiuncta, scilicet patientia, & perseverantia, ac vitijs oppositis.

DVBIVM I.

De fortitudine secundum se, ac dono fortitudinis adiuncto.

S. Thomas 2. 2. q. 123. & 139.

Distribuemus doctrinam S. Thomæ hac de re in certa quæstia; ac sicubi opus erit notationes breues, vt in re facili, nec multum controuersa, addemus. Primo igitur quaritur an, & qualis virtus in genere sit fortitudo. Respondetur sequentibus assertionibus.

ASSERTIO I. Fortitudo est virtus. Ita cum Aristotele 3. Ethic. & Augustino lib. de moribus Ecclesiæ c. 15. & 22. S. Thomas cit. q. 123. a. 1. ex communi. Patet Sapientiæ 8. v. 7. vbi sub nomine virtutis ceteris virtutibus moralibus annumeratur. Ratio est. quia iuxta Aristotelem 2. Ethic. c. 6. virtus est; quæ bonum facit habentē, & opus eius bonum reddit: quod etiā præbet fortitudo.

Minor declaratur. Nam tripliciter bonū reddi potest opus hominis, ita vt rationi congruat. 1. dum ipsa per se ratio rectificatur; quod fit per prudentiam ac virtutes intellectuales. 2. Dum rectitudo rationis in rebus externis constituitur ac seruatur; quod pertinet ad iustitiam. 3. Dum tolluntur impedimenta eiusdem rectitudinis, in rebus humanis seruandæ. Dupliciter autem, inquit S. Thomas loc. cit. impeditur voluntas humane rectitudinem rationis sequatur. Vno modo per hoc, quod attrahitur ab aliquo delectabili ad aliquid aliud, quam rectitudo rationis requirat; hoc impedimentum tollit virtus temperantia. Alio modo quod voluntas repellitur ab eo, quod est secundum rationem, propter aliquod difficile, quod incumbit; & ad hoc impedimentum tollendum requiritur fortitudo mentis, quia scilicet huiusmodi difficultatibus resistat: sicut & homo per fortitudinem corporalem impedimenta corporalia superat & repellit. Ita S. Thomas.

Breuidis dici potest, fortitudine opus hominis bonum reddi; quia moderatur & ad honestatis normā reducit passiones humanas, nempe timores & audacias, idq; circa obiecta omnī difficultima, nimirū pericula mortis, vt inferius dicitur.

ASSERTIO II. Neque tamen omnes, qui fortia agunt, etiā fortiter, & ex virtute agunt. Ita S. Thomas cit. a. 1. ad 2. ex Aristotele 3. Ethic. c. 8. vbi ponit quinque modos eorum, qui similitudinariè dicuntur fortes, quasi exercentes actū fortitudinis, præter virtutem. Hoc enim generatim loquendo, contingit tripliciter. Primo quidem, quia feruntur in id, quod est difficile, ac si non esset difficile, quod rursus tribus modis accidit. 1. Quia homo non percipit magnitudinē periculi. 2. quia est bonæ spei ad pericula (quali fortuito) vincenda; puta cum expertus est, se sæpe pericula euasisse. 3. Propter scientiam & peritiā artis, sicut contingit in militibus, qui propter peritiā armorū & exercitium, non reputant graua pericula belli, existimantes se per suā artem (non animi virtute) posse contra ea defendi, iuxta notum illud Vegetij l. 1. de re militari c. 1. Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit.

Secundo peragi solet opus fortitudinis sine virtute, propter impulsū passionis, siue tristitiæ, quæ vult repellere, vel etiam iræ. Tertio propter electionem, seu potius intentionem non debiti finis, sed alicuius temporalis commodi acquirendi, puta honoris, voluptatis, vel lucri; vel alicuius incommodi vitandi, puta vituperij, afflictionis, vel damni.

Idem patet tum ex generali doctrina de virtutibus tradita tom. 2. disp. 3. q. 2. dub. 3. vbi docuimus, ad verum actum virtutis requiri expressam, & formalem intentionem honestatis eiusdem virtutis; tum ex simili de iustitia; non enim omnis qui iusta agit, etiā iustus est, aut iuste agit, vt inferius suo loco dicitur.

ASSERTIO III. Fortitudo est virtus specialis. Ita cum S. Gregorio lib. 22. Moral. c. 1. docet S. Thomas q. 123. a. 2. ex communi. Probat; quia fortitudo habet honestatem propriam, ac materiam determinatam, vt patet tum ex dictis, tum ex Cicerone l. 2. de inuentione vbi ait: Fortitudo est considerata periculorū susceptio, & laborū perpesio.

Nihilominus tamen fortitudo, quatenus generatim significat quandā animi firmitatē, nonnunquam accipitur pro generali virtute, vel potius conditione cuiuslibet virtutis; quia iuxta Aristotelem 2. Eth. c. 4. ad virtutem (in statu perfecto) requiritur firmiter & immobiliter operari. Quo sensu Ambrosius l. 1. de officijs c. 39. ait: Non mediocris animi est fortitudo, quæ sola defendit ornamenta virtutis omnino, & iudicia custodit, & quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decertat; inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, & illecebras: auaritiā fugat, tanquam labem quandam, quæ virtutem effemineat &c.

Sed in præfenti significat firmitatē tantum in sustinendis & repellendis his, in quibus maxime difficile est firmitatē habere, scilicet in aliquibus periculis grauib; vt magis inferius patebit: quamquam hoc ipso etiā sensu coadiuuat ad resistendū impugnationibus omnium vitiorum. Qui enim potest firmiter stare in his, quæ sunt difficillima ad sustinendum, consequens est, quod sit idoneus ad resistendū alijs, quæ sunt minus difficilia, vt ait S. Thomas cit. q. 123. a. 2. ad 2.

ASSERTIO IV. Fortitudo est virtus cardinalis. Ita S. Thomas q. 127. a. 1. r. ex communi. Probat, tum ex scriptura, annuerante Fortitudinē cæteris virtutibus cardinalibus, Sapientiæ 8. v. 7. Sobrietatem, & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem (seu fortitudinem) quibus, vtilius nihil est in vita hominibus: tum auctoritate Patrum idē doctentium, speciatim Ambrosij l. 5. in Lucam super illud Beati pauperes, Augustini l. de moribus Ecclesiæ c. 15. & 22. & Gregorij l. 22. Moral. cap. 1.

Ratio est. Quia virtutes cardinales siue principales dicuntur, quæ præcipue sibi vindicant id, quod pertinet communiter ad virtutes. Inter alias autem communes virtutis conditiones vna ponitur firmiter operari, vt patet ex Aristotele 2. Ethic. c. 4. Laudem autem firmitatis potissime sibi vindicat fortitudo. Tanto enim magis laudatur qui firmiter stat, quanto habet grauius impellens ad cadendum, vel ad retrocedendum. Impellit autē hominem ad discedendum ab eo, quod est secundū rationem, & bonum delectans, & malum affligens: sed grauius impellit dolor

corporis, quam voluptas. Nemo enim est, inquit Augustinus l. 83. q. 36. qui non magis fugiat dolorem, quam appetat voluptatem; quandoquidem videmus, etiam immanissimas bestias à maximis voluptatibus absterri dolorum metu. Et inter dolores animi, & pericula, maxime timetur ea, quæ ducunt ad mortem, contra quæ firmiter stat fortis. Ita S. Thomas cit. a. 11.

9 Quæritur secundo, quod sit obiectum, seu materia, quibus usus & officium fortitudinis. **ASSERTIO I.** Fortitudo est circa timorem, & audaciam, velut circa propriam materiam, in qua moderanda versatur. Ita S. Thomas q. 123. a. 3. ex Aristotele l. 2. Eth. c. 7. & l. 3. c. 6. & 9. & communi: Ratio est; quia cum ad fortitudinem spectet, removere impedimentum, quo retrahitur voluntas à sequenda ratione, propter aliquod difficile, quod incumbit, ut dictum, necesse est, fortitudinem principaliter versari circa timores difficilius rerum, quæ retrahere solent voluntatem à sequenda ratione. Et quia necesse est, rerum difficultium impulsu, non solum firmiter tolerare, cohibendo timorem, sed etiam moderate aggredi, cumque exterminare ad securitatem impofterum consequendam; quod spectat ad rationem audaciam, ideo fortitudo est circa timores & audacias, quasi cohibitiva timorum, & audaciarum moderatima.

10 **ASSERTIO II.** Fortitudo mediate etiam versatur circa pericula & labores, velut circa obiecta prædictarum passionum; maxime vero circa pericula mortis, quæ ab honesto auocent. Ita S. Thomas q. 123. a. 3. ad 2. & a. 4. & 5. in corpore. Ratio est; quia ipsimet timores & audaciæ, quas fortitudo moderatur, cum sint quædam animi passiones, habent sua quædam obiecta, nec alia, quam mala futura ardua, nimirum pericula & labores, seu difficultates imminentes; quibus animus maxime consternari solet, ut sint pericula mortis; quæ quia in bello potissimum reperiuntur, ideo Aristoteles 3. Eth. c. 3. & 9. asseruit, fortitudinem maxime esse circa mortem, quæ est in bello.

11 **ASSERTIO III.** Fortitudo magis occupatur circa timores reprimendos, quam circa audacias moderandas; & ideo principalior actus fortitudinis est sustinere, hoc est, immobiliter sistere in periculis quam aggredi. Ita cum Aristotele 3. Eth. c. 9. docet S. Thomas q. 123. a. 6. ex communi. Ratio est; quia timorem reprimere, adeoque pericula sustinere, difficilius est, quam audaciæ moderari, seu pericula aggredi, triplici ratione. 1. Quia sustinere unusquisque videtur ab aliquo fortiori inuadente; qui autem aggreditur inuadit per modum fortiori: difficilius autem est pugnare cum fortiori, quam cum debiliore. 2. Qui sustinet, iam sentit pericula imminencia; qui autem aggreditur, habet ea ut futura: difficilius autem est, non moueri à presentibus, quam à futuris. 3. Sustinere importat diuturnitatem temporis (si enim cito cedat, sustinere non dicitur); sed aggredi potest aliquis ex subito motu: difficilius est autem, diu manere immobile, quam subito motu moueri ad suscipiendum aliquod arduum.

Vnde Aristoteles l. 4. Eth. c. 8. ait; quosdam esse præuolantes ante pericula, in ipsis autem discedere: fortes autem è contrario se habere. Et quamuis sustinere significet quidem passionem corporis, simul tamè etià significat actum animæ, fortissime inherens bono, nec cedens passioni corporali iam imminenti.

ASSERTIO IV. Fortis quidem velut proximum finem intendit, ut similitudinè sui habitus exprimat in actu: finis autem eius remotus & vltimus est beatitudo, siue Deus. Ita S. Thomas q. 123. a. 7. & posterior pars constat ex dictis suo loco de beatitudine tom. 2. disp. 1. q. 1. dub. 4. & 5. & Augustino lib. de moribus Ecclesiæ c. 15. vbi ait: Fortitudo est amor (scilicet causaliter) omnia propter Deum facile perferens. Ratio prioris partis est; quia finis cuiusque agentis est, ut similitudinem suam forme in subiectum inducat: sicut finis ignis calefacientis, ut inducat similitudinem sui caloris in patiente; & finis ædificatoris est, ut inducat similitudinem suam artis in materiam.

Huc refert S. Thomas verba Aristotelis 3. Eth. c. 7. cum ait: Forti fortitudo est bonum. Vbi tamen proprie significat, à fortiter agente intendi ipsam honestatem fortitudinis, iuxta dicta quæst. 1. assert. 2.

ASSERTIO V. Etsi quidem fortis ex consideratione sui actus, honestatisque eiusdem, secundum animam delectetur, tamen ex perpessione, tristitia & molestorum, in quibus versatur, dolorem sentit, atque tristatur. Ita S. Thomas q. 123. a. 8. ex Aristotele 3. Eth. c. 9. asserit, quod fortis in suo actu nihil delectabile videtur habere, non quod tristitia animali vincatur delectatio virtutis; sed quod dolor corporalis, est sensibilior, & apprehensio sensitiua magis est hominis in manifesto: quo sit, ut à magnitudine corporalis doloris, quasi euanescat delectatio spiritualis, quæ est de honestate virtutis; ita ut per dolorem sensus impediatur mens fortis, ne in propria operatione delectationem sentiat.

14 Qua de causa idem Aristoteles 3. Ethic. cap. 9. docet, à forti non requiri, ut delectetur, quasi delectationem sentiens; sed sufficere, quod non tristetur. Et rursus ibidem ait; non omnibus virtutibus conuenire operari delectabiliter, præterquam in quantum finem attingimus. Vnde 2. Machabæorum cap. 6. v. 30. ait Eleazarus: Duros corporis sustines dolores: secundum animam vero, propter timorem tuum, libenter hæc patior.

Aliquando tamen ob superabundantem Dei gratiam, quæ fortius eleuat animam ad diuina, in quibus delectatur, quam à corporalibus penis afficiatur, delectatio animæ non solum superat dolorem, ut ratio non absorbeatur à corporalibus doloribus, & præferat bonum virtutis corporali vitæ ac incolumitati, quod ad virtutem fortitudinis spectat; sed etiam ut corporis dolores ob mentis delectationem non sentiantur; sicut S. Tiburtio accidit, cui carbones ardentis, quos nudis pedibus calcabat rosa videbantur.

15 **ASSERTIO VI.** Fortitudo maxime cernitur, & elucescit in periculis & euentibus repentinis. Ita Sanctus Thomas quæstione 123. artic. 9. ex Aristotele 3. Ethic. cap. 8. vbi ait; fortitudinem maxime esse circa quæcumque, quæ mortem inferunt repentina existentia. Ratio est; quia tametsi fortitudo ex parte operantis supponat deliberationem, ita quidè ut viri fortis sit, pericula imminencia præmeditari, siue ut eis resistere, siue ut ea facilius ferre possit; quæ iuxta Gregorium hom. 35. in Euangelia: lacula quæ præuidentur, minus feriunt: & nos mala

mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo praesentia praeuincimur: tamen in repentinis periculis, ubi sine praemeditatione agitur, maxime manifestatur fortitudinis habitus, siquidem hoc ipsum signum est, habitum fortitudinis esse maxime roborem; ita ut habitus agat quasi per modum naturae.

ASSERTIO VII. Fortis ad fortitudinis actum etiam iram adhibet; sed ratione moderatam. Ita S. Thomas q. 127. art. 10. ex Aristotele 3. Ethic. c. 8. dicente, quod furor cooperatur fortibus. Ratio est; quia appetitus sensitui est, mediante impetio rationis, cooperari ad promptius agenda ea, quae decent; nemo autem nescit, iram actionibus fortis maxime adminiculari; cum ira in aggrediendis, pellendisque periculis inprimis veretur.

Qua de causa vniuersim Peripatetici, quorum princeps fuit Aristoteles, & iram, & alias animae passiones attribuebant virtuosos, sed moderatas ratione. Neque ipsa dissensisse videntur Stoici, dum iram & ceteras animae passiones ab animo Sapientis excludebant: hi enim vocabant animae passiones, immoderatos quosdam affectus appetitus sensitui, quos idcirco etiam *agritudines*, vel *morbos* appellabant: licet reuera Seneca Stoicorum sectator lib. de ira c. 16. à rebus agendis iracundiam penitus excludat.

Queritur tertio, quomodo se habeat fortitudo, tum ad ceteras virtutes, tum ad donum Spiritus Sancti, quod Fortitudinis dicitur. Assertio I. Inter virtutes cardinales, potior ac nobilior est prudentia; secunda iustitia, tertia fortitudo; quarta temperantia; & post has ceterae virtutes. Ita S. Thomas q. 123. a. 12. Probatur. Quia tanto aliqua virtus maior est, quanto melior est, iuxta Augustinum de Trinit. c. 6. ubi ait: *In his, quae non mole magna sunt, idem est esse maius, quod melius.* Bonum autem proprium ac praecipuum hominis, est bonum rationis, secundum Dionysium de diuinis nominibus c. 4. quod essentialiter continet prudentiam, quae est perfectio rationis, ac ceterarum virtutum moralium moderatrix: iustitia autem est *huius boni factiua*, seu principaliter operatiua, quatenus ad eam pertinet, ordinem rationis ponere in omnibus rebus humanis: aliae autem virtutes sunt *conseruatiuae huius boni*, inquantum scilicet moderantur passiones, ne abducant hominem à bono rationis: & in ordine harum fortitudo tenet locum praecipuum; quia timor periculorum mortis maxime est efficax ad hoc, ut hominē faciat recedere à bono rationis: postquam ordinatur temperantia: quia etiam delectationes tactus maxime, inter cetera, impediunt bonum rationis. Id autem quod essentialiter tale est, potius est eo, quod solum effectiue tale dicitur: & hoc etiam potius est eo, quod dicitur tale (conseruatiue) secundum remotionem impedimenti.

Idem confirmatur ex ratione subiecti vniuersiuique virtutis cardinalis. Intellectus enim, cui inest prudentia, nobilior est voluntate, cui inest iustitia; & voluntas nobilior appetitu sensitui; & in hoc ipso appetitus irascibilis, cui inest fortitudo, nobilior est appetitu concupiscibili, in quo est temperantia. Idem confirmatur ex Aristotele l. 1. Rhetor. c. 1. ubi ait, *iustos & fortes maxime amari, quia sunt maxime utiles in bello, & in pace.*

Tom. III.

Nec obstat quod Ambrosius l. 1. de officiis c. 35. ait, *Fortitudinem velut ceteris excelsores esse.* Hoc enim intelligendum est, secundum quid; nempe vel secundum quandam generalem vtilitatem; prout & in rebus bellicis, & in rebus ciuilibus siue domesticis vtilis est, ut respondet S. Thomas eodem a. 12. ad 1. vel quia fortitudo maxime circa difficilia versatur; cum tamen interim ratio virtutis magis consistat in bonis, quā in difficili, ideōque magnitudo virtutis simpliciter loquendo metienda sit potius ex bonitate, quam difficultate, iuxta S. Thomam ibidem ad 2.

ASSERTIO II. Fortitudo est etiam donum Spiritus Sancti, quatenus eodem homo facile mobilis redditur & idoneus ad sequendū ductū Spiritus Sancti, ad fortiter operandū, adeoque ad constantiam tā in bonis arduis pagendis, quā in malis pferendis retinendā Patet ex l. 1. r. v. 2. Ratio est. Nam praeter comunem ductū rationis animus hominis ulterius nonnunquam mouetur à Spiritu Sancto ad hoc, ut feliciter ad finē perducatur quolibet opus bonum imchoatū, ac simul euadatur ac superet quaecumque pericula imminuentia: quod quidem excedit naturā humanā; cum non sit in potestate hominis, ut semper consequatur finē sui operis, vel euadat mala seu pericula, quibus vel in ipsa morte homo nonnunquam opprimitur. Et quamuis fortitudinis virtus perficiat animum ad sustinenda quaecumque pericula, secundū comunē ductū rationis; non tamen sufficit ad praestandā fiduciam euadendi quaecumque pericula; sed hoc pertinet ad fortitudinē, quae est donū Spiritus Sancti. ut docet S. Thomas ibidem, de qua re plura dixim⁹ tom. 2. d. 3. q. 6. du. 1.

DVBIUM II.

De actibus fortitudinis; speciatim de martyrio velut praecipuo actū fortitudinis.

S. Thomas 2. 2. q. 124. aa. 5.

CVm ex dictis dubio praecedenti constet, fortitudinem generatim versari, tum in aggrediendis & superandis periculis mortis tū in sustinendis ac pferendis ipsē; ac pinde vniuersim duos actus habere, *sustinere*, & *aggredi*, quorum ille sit potior; S. Thomas tamē inter act⁹ fortitudinis solius martyrij particularē tractationem suscipit; nempe quia hic solus actus peculiari explicatione indiget; suppositis ijs, quae de officio militum, ac fortitudinis bellicae debito & actibus diximus supra d. 2. de charitate. Hic igitur solum queritur, an, & cuiusnā virtutis; quamque praestans sit actus martyrij; & in quo consistat, seu quid ad eum requiratur.

ASSERTIO I. Martyrium est actus virtutis. Ita S. Thomas q. 124. a. 1. contra Basilidem haeticum, asserentē, non licere subire martyrium, ut colligitur ex Tertulliano lib. de praescript. sub fin. Probatur & colligitur ex Matthaei 5. v. 10. *Beati qui persecutione patiuntur propter iustitiā, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Et Matthaei 10. v. 8. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autē non possunt occidere.* Ratio est. Quia martyrij actus in hoc consistit,

K k 3

ut aliqui firmiter stet in veritate & iustitia, contra persequentium impetus: quod est utiq; virtutis.

Nec obstat primo, quod martyrium aliquando conveniat etiam ijs qui carent usu rationis; nempe in infantibus pro Christo occisis, iuxta Hilarium Canone 1. in Matthæum & comunem Ecclesiæ sensum; cum tamen omnis actus virtutis sit voluntarius.

Nam præterquam quod nonnulli absq; fundamento dixerunt, in eiusmodi innocentib; acceleratum fuisse miraculose liberi arbitrij usum, Respondetur, martyrij gloriam, quam in alijs propria voluntas meretur, parvulos illos per Dei gratiam ac specialem favorem fuisse assequutos; ita ut in ijs effusio sanguinis propter Christum, vicem gereret baptismatis; atque ita sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam obtinendam, ita & in occisis propter Christum meritum Martyrij Christi operetur ad palmam martyrij consequendam, iuxta Augustinum sermone 66. inter additos à Louanienfibus, ubi ait: *Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo, qui etiam parvulis baptismum prodesse non existimat Christi. Non habebatis etatem, qua in passurum Christum crederetis, sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis.*

Quamvis ergo martyrium parvulis nõ profuerit per modum actus virtutis, cuius quidẽ ipsi capaces non erant; nihil obstat tamen, quo minus tum iisdem per modum actus privilegiati, tum adultis utroq; modo salutaris esse possit.

23 Nec obstat secundo, quod martyrium etiam tribuatur nonnullis sanctis feminis, quæ tempore persecutionis, ut insectatores sua pudicitia deuitarent se in fluvium deiecerunt, eoque modo defunctæ sunt; quarum etiam martyria in Catholica Ecclesia veneratione celeberrima frequentantur, ut refert Augustinus lib. 1. de ciuit. cap. 26. cum tamen alioqui occidere se ipsum, non sit actus virtutis, sed illicitum.

Ad hoc enim bene respondet S. Thomas q. 124. art. 1. ad 2. ex Augustino ibidem affirmante, esse possibile, quod Ecclesiæ aliquibus fide dignis testimoniationibus diuina per sua seruit auctoritas, ut istarum sanctarum memoriam sic honoraret. Nimirum quia quod alioqui communi lege illicitum est, id eis peculiari instinctu diuino licitum & laudabile fuit iuxta ea quæ suo loco vniuersim de lege naturali docuimus tom. 2. disp. 5. q. 2. dub. 4.

24 ASSERTIO II. Martyrium est actus fortitudinis. Ita S. Thomas q. 124. a. 2. ex comuni, contra Martinum de Magistris apud Caietanum ibidem a. 2. Et colligitur ex illo Hebr. 11. v. 34. *Fortes facti sunt in bello;* quod de martyribus legit Ecclesiæ, ut ait S. Thomas ibidem, Ratio est. Quia fortitudinis est, hominem confirmare in bono virtutis, & maxime contra pericula mortis: hoc autem fit actu martyrij; quo homo confirmatur in bono virtutis, cum fidem & iustitiam non deserit, propter imminentiæ pericula mortis. De quare Cyprianus lib. 2. Epist. 6. *Vidit admirans præsentium multitudo celeste certamen, & in prælio stetit seruus Christi, voce libera, mente incorrupta, virtute diuina.*

25 Nec obstat, quod martyrio testimonium præbetur fidei Christi; quodq; ad actum martyrij præcipue inclinatur charitas; quæ etiam per actum mar-

tyrij potissimum manifestatur, ut inferius dicitur.

Nam ut bene respondet S. Thomas cit. a. 2. ad 1. & 2. circa actum fortitudinis tria possunt considerari. 1. bonum illud in quo fortis firmatur, quod quidẽ se habet ad fortitudinẽ tanquam finis. 2. primum & principale motiuum, ex parte virtutis imperantis. 3. ipsa firmitas animi, qua quis non cedit contrarijs à bono illo auertentibus: è quibus primò pertinet ad fidem; sicut enim fortitudo cuius firmat animum hominis in iustitia humana, propter cuius conseruationem mortis pericula sustinet; ita etiam fortitudo gratuita firmat animum hominis in bono iustitiæ Dei, quæ est per fidem Iesu Christi, ut dicitur ad Rom. 3.

Secundò pertinet ad charitatẽ; quæ ut ceteros virtutis actus, ita etiã martyrij actum imperat, & ad Deum ut finem vltimum refert: unde etiam martyrium, sicut & quilibet virtutis actus habet, ut sit meritorium, seu ad vltimam salutem proficuum, iuxta illud 1. Corinth. 13. vers. 3. *Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

Tertium quod in recto nomine martyrij significatur, spectat ad fortitudinẽ. Quo fit ut martyrium comparetur ad fidem, tanquam ad finem, in quo quis confirmatur, & pro quo tunc fortiter certat; ad charitatem autem velut actus imperatus ad virtutem imperantem; ad fortitudinem autem, ut actus elicitus ad virtutem elicentem.

In quo etiam differt martyrium à simplici confessione fidei; hæc enim per se nullam aliam habet bonitatem, præterquam ipsius fidei, quam profitetur; cuius proinde etiam actus proprius & quasi elicitus dicitur, ut dicitur disp. 1. q. 7. dub. 1. & 5. at vero martyriũ & proprio & immediato obiecto spectatum, propria honestatem habet, ad fortitudinem spectantem, ut dictum.

26 Nec obstat secundo, quod martyrij laus insustinendo consistit: quod tamen præcipue ad patientiæ virtutem pertinet. Differt enim nihilominus fortitudo à patientia, ut dicitur du. 5. tum quod ad fortitudinẽ pertinet, non qualiacunque aduersa, sed illud quod est longe difficillimum, nempe ipsa pericula mortis sustinere; tum quod fortitudo est principaliter circa timores moderandos; patientia vero principaliter est circa tristitias. Nam patientia dicitur aliquis, non ex hoc, quod non fugit, sed ex hoc quod laudabiliter se habet in patientia, quæ præsentialiter nocens, ut scilicet non inordinate ex eis tristetur. Et ideo fortitudo est proprie in irascibili; patientia autem in concupiscibili. Ita S. Thomas q. 136. a. 4. ad 1. & 2. Quia tamen patientia deseruit fortitudini ex parte actus principalis, qui est sustinere; inde est, quod concomitanter in Martyribus patientia commendatur, ut ait S. Thomas q. 124. a. 2. ad 3.

Dices; quidnam tamen Martyrium sit actus religionis; cum eo vel maxime DEO honorare deferatur. Respondeo, posse quidem etiam imperatiue à religione imperari; & consecutiue ad honorem Dei cedere: sed intrinsece prout est honesta & voluntaria tolerantia & susceptio mortis, est actus fortitudinis, ut dictum.

27 ASSERTIO III. Esti martyrium, si præcipue secundum se & ex parte intrinseci motiui, seu virtutis fortitudinis, à qua elicitor, spectetur, non

fit actus maximæ perfectionis & excellentiæ; si tamen referatur ad charitatē, qua homines ad martyriū impelli solent, tanquā actus eius imperatus, ita martyrium inter actus virtutum externos est maxime perfectus. Ita S. Thomas q. 124. a. 3. Probat. Tanto enim quilibet actus virtutis, præstantior est, quanto tum habitus eiusdem, tum obiectū, circa quod versatur, præstantius est: sunt autem virtutes Theologicæ præstantiores moralibus, idque ob ipsam obiecti præstantiā, ut suo loco dictū; & inter ipsas theologicas Virtutes, omnium præstantissima est charitas, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 13. v. 13. *Maior autem horum est charitas.* Et ad Coloss. 3. v. 14. *Super omnia autem hæc charitatem habet, quod est vinculum perfectionis.*

Martyrium autem inter omnes actus virtutum maxime demonstrat perfectionem charitatis: quia tanto magis quisque probatur rem aliquā amare, quanto propter eam tuendam aut gratiora contemnit, aut acerbiora sustinet: nihil autem inter omnia huius vitæ bona, vita amabilius, aut morte acerbius, quādo metu pœnarū etiā bruta animalia à maximis voluptatibus abstrahuntur, ut docet Augustinus lib. qq. 83. q. 36. Quamuis ergo martyriū secundum se non sit actus præstantissimus virtutis, prout tamen à charitate imperatur, merito ex suo genere præstantissimus virtutis actus dicitur, utpote maxime charitatis signum, secundum illud Ioānis 15. v. 13. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amico suo.*

Et quamuis à Gregorio vlt. moral. ca. 2. obedientia cunctis virtutibus præfertur, ipsum tamen martyrium complectitur id, quod summum in obedientia esse potest, ut scilicet aliquis sit obediens usque ad mortem, ut de Christo dicitur Philipp. 2. v. 8. *Vnde patet, inquit S. Thomas q. 124. a. 3. ad 2. quod martyrium secundum se est perfectius, quam obedientia absolute dicta.* Sicut etiam Augustinus lib. de sancta virginitate c. 46. præfert martyrium virginitati, quia nimirum hac castitas, illa fides & charitas defenditur; hæc spernuntur voluptates, per illam ipsa vita contemnitur.

ASSERTIO IV. Non tamen idcirco quisque seipsum sponte absque causa ad martyrium consequendum ingerere debet; sed sustinere illatum. Ita S. Thomas q. 124. a. 1. ad 3. Patet ex illo Christi Matthæi 10. v. 23. *Cum autem persecutur vos in civitate ista, fugite in aliam.* Ratio est; quia præcepta affirmatiua non obligant pro omni tempore, sed certis quibusdam tantum circumstantiis concurrentibus, adeoque loco, tempore, modo conuenienti, &c. *Et hoc præcipue, inquit S. Thomas, videtur obseruandum in martyrio, quod consistit in debita sustinentia passionū iniuste inflatarum. Non enim debet homo occasionem dare alteri iniuste agendi: sed si alius iniuste egerit, ipse moderate tolerare debet.* Ex causa tamen fieri potest, ut aliquis non solum non teneatur fugere pericula mortis, sed etiam teneatur, in eadem pericula sese ingerere, iuxta dicta disp. præced. de ordine charitatis.

ASSERTIO V. Ad martyrii perfectam rationem requiritur, ut aliquis mortem sustineat propter Christum, siue Deum. Ita S. Thomas q. 124. a. 4. Probat. & declaratur; quia Martyr dicitur,

quasi *testis fidei Christianæ, per quam nobis visibilia pro invisibilibus contemnda proponuntur, iuxta Apostolum Heb. 11. v. 1. & 22.* Ad martyrium ergo pertinet, ut homo testificetur fidem, ipso opere ostendens, se omnia præsentia contemnere, ut ad futura & invisibilia bona perueniat. *Quod non fit, nisi professione ipsius vite propter DEVM: siquidem homines consueverunt, & consanguineos, & omnia bona possessa contemnere, atque etiam dolores corporis pati, ut vitam conseruent.* Vnde & Satan contra Iob induxit cap. 2. *Pellem pro pelle, & cuncta quæ homo habet, dabit pro anima sua, id est, pro vita sua corporali.* Quare martyrium proprie non dicitur, ex sola tolerantia carceris, vel exilij, vel rapina diuitiarum, nisi forte secundum quod ex his sequitur mors.

Si quis tamen post mortalia vulnera pro Christo suscepta, vel quasvis alias tribulationes continuatas usque ad mortem, quas à persecutoribus patitur, pro fide Christi, diu uiuat, actus martyrii meritorius est etiam illo eodem tempore, quo huiusmodi afflictiones patitur; quia meritum martyrii non est post mortem, sed in ipsa voluntaria sustinentia mortis, prout aliquis scilicet voluntarie patitur afflictionem mortis, ut ait S. Thomas q. 124. a. 4. ad 3. & 4. Vbi etiam ex eodem respons. ad 1. notandum, B. Virginem proprie non fuisse martyrem, sed solum per quandam similitudinem, de qua re suo loco.

ASSERTIO VI. Neque tamen ideo ad causam martyrii præcise requiritur, ut quis morte afficiatur propter fidem, seu in odium fidei; sed satis est, si quis propter quodcumque aliud virtutis opus, ad Deum aliquo modo relatum, mortem patiatur: ac proinde non tantum fides, sed omnium virtutum opera, ut in Deum referuntur, martyrii causæ esse possunt. Ita S. Thomas a. 5. ex comuni. Probat. ex scriptura Matthæi 5. v. 10. *Beati qui persecutione patiuntur propter iustitiam, quod ad martyrium spectare notauit Glossa ex Hieronymo ibidem. Ad iustitiam autem pertinent non solum fides, sed etiam aliæ virtutes.*

Accedit illud 1. Petri 4. v. 15. *Nemo vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.* Dicitur autem Christianus non solum à fide Christi, sed etiam quod spiritu Christi virtutum opera peragit, secundum illud Rom. 8. vers. 9. *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius; quodque ad imitationem Christi peccatis moritur, secundum illud ad Galat. 5. v. 24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis & concupiscentijs.* Et ideo ut Christianus patitur, inquit S. Thomas cit. a. 5. ad 1. non solum qui patitur pro fidei confessione, quæ fit per verba; sed etiam quicumque patitur, pro quocumque bono opere faciendo, vel pro quocumque peccato vitando, propter Christum, quia hoc totum pertinet ad fidei protestationem.

Exemplum habemus tum in alijs quibusdam Martyribus, tum in S. Ioanne Baptista, cuius martyriū in Ecclesia celebratur, et si non pro neganda fide, sed pro reprehensione adulterij mortem sustinuerit, inquit S. Thomas ibidem in corpore.

Ratio est; quia Martyres generatim dicuntur, qui mortis perpessione testimonium perhibent veritati, non cuiusvis, sed veritati, quæ secundum pietatē

est; quæ per Christum nobis innotuit: Vnde et Martyres Christi dicuntur, quasi testes ipsius; cuiusmodi est veritas fidei; quæ proinde omnis Martyrij causa est. Sed ad fidei veritatem non solum pertinet ipsa credulitas cordis, sed etiam exterior protestatio; siue per verba, siue per facta, quibus aliquis fidem se habere ostendit, secundum illud Iacobi 2. v. 18. Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. Vnde etiam de quibusdam dicitur ad Titum 1. v. 16. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Et ideo omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt quaedam protestationes fidei, per quam nobis innotescit, quod Deus huiusmodi opera à nobis requirit, et nos remunerat; et secundum hoc possunt esse Martyrij causa. Ita S. Thomas ibidem.

33 Summa est: Omnis protestatio fidei potest esse causa martyrij: Omnium virtutum opera ad Deum seu ad finem ac beatitudinem supernaturalem aliquo modo relata, sunt protestationes fidei. Ergo. &c.

Ex quo sequitur, etsi veritas aliarum scientiarum per se non pertineat ad cultum diuinitatis, nec sit veritas secundum pietatem; nec adeo eiusdem confessio per se & directe possit esse causa martyrij; quia tamen omne mendacium peccatum est, idcirco vitatio mendacij contra quamcumque veritatem sit, in quantum est peccatum diuina legi contrarium, potest esse Martyrij causa, vt docet ibidem S. Thomas ad 2.

Similiter etsi defensio Reipublicæ per se nude spectata non sit causa martyrij, vt cernitur in militibus, qui in bello iusto moriuntur; si tamen eiusmodi actus, seu bonum humanum, relatione in Deum, diuinum quodammodo efficiatur, nihil obstat, quo minus sit martyrij causa: potest enim quodcumque bonum humanum esse martyrij causa, secundum quod in Deum refertur.

Cæterum quænam conditiones ad martyriū requirantur, quæque ratione martyrio peculiaris in cælo laurea respondeat, diximus tom. 2. disp. 1. q. 4. dub. 3. Quam vim etiam habeat martyrium ad peccata delenda, etiam ex opere operato, ac per modum singularis cuiusdam operis quasi à Deo privilegiati, suo loco de baptismo explicandum est, vbi agitur de baptismo sanguinis.

34 Illud solum hoc loco notandum, martyrij vocabulo & mortem ipsam pro Christo exantlatam, & actum, quo mors seu perpessio mortis accipitur, significari; quandoquidem utroque fidei veritati testimonium perhibetur, & utriusque conuenit communis martyrij definitio, nempe testimonium, quo quis morte ipsa pro Deo obita testificetur aliquam fidei veritatem, vel in se ipsa, vel in aliquo pio virtutis opere reluctantem, vt notauit Gregorius de Valentia hic q. 2. de fortitudine pu. 1. Et frequens est, vt ipsum etiam obiectum virtutis alicuius ipso virtutis nomine appelleretur, vt de fide ac spe suo loco dictum; tamen si S. Thomas hic proprie agat solum de martyrio, prout virtutis actus est, vt ex dictis colligitur. Plura loco citato.

DVBIUM III.

De præceptis fortitudinis; ac virtutis fortitudini oppositis; nimirum timore, intimiditate, audacia.

S. Thomas 2. 2. q. 125. 126. 127. & 140.

Sicut aliarum virtutum, ita etiam fortitudinis præcepta duorum sunt generum; quædam, scilicet affirmatiua, de opere seu actu fortitudinis exequendo; alia negatiua, de vitijs eidem oppositis vitandis. Quod ad præcepta prioris generis attinet, asserit S. Thomas q. 140. a. affirmatiua præcepta fortitudinis (saltem perpetua ac in particulari) neque in veteri, neque in noua lege fuisse tradita; nec vero etiam in præceptis decalogi expressa. Ratione prioris partis assignat; quia cum lex communem instructionem contineat; ea vero quæ sunt agenda in periculis, non possint facile ad aliquam communem regulam reduci, ideo præcepta fortitudinis in utraque lege negatiue magis, quam affirmatiue proposita fuerunt.

Ratio posterioris partis est, quia præcepta decalogi proponuntur velut prima principia, quæ sunt in omnibus innotescunt: talia vero quidem sunt circa actum iustitiæ in quibus manifesta est ratio debiti; non autem de actibus fortitudinis; quia non ita manifeste apparet esse debitum, vt aliquis pericula mortis sustineat.

Paulo est diuersa ratio virtutum annexarum fortitudini, præsertim patientiæ, & perseverantiæ; de quibus vti communiter magis notis ac necessarijs, tam in veteri, quam in nouo testamento expressa præcepta & testimonia extant. Nam fortitudo, inquit S. Thomas, quatenus distinguitur à patientia, & perseverantia, est circa maxima pericula, in quibus est cautius agendum; nec oportet aliquid determinari in particulari, quid sit faciendum: sed patientia & perseverantia sunt circa minores labores & afflictiones: et ideo magis sine periculo potest in eis determinari, quid sit agendum, maxime in vniuersali. Ita S. Thomas eadem q. 140. a. 2. ad 3.

Verum etsi quidem in ipso decalogo nulla præcepta fortitudinis data sint, negari tamē non potest, extra decalogum tam in veteri, quam nouo testamento, aliqua præcepta fortitudinis etiam affirmatiua fuisse data. Et patet Deuter. 20. v. 3. vbi eum prohibetur, ne cedant, simul etiam præcipitur, vt constanter in prælio persistant & dimicent. Pluraque præcepta de modo belli gerendi præscribuntur. Quod particulatim etiam videre est Iosue cap. 1. vers. 14. In nouo quoque testamento iubemur, animam (seu vitam temporalem) odisse. Et 1. Ioann. 3. v. 16. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: et nos debemus pro fratribus animas ponere. &c.

Nec vllum est dubium, quin ipsa lege naturali actus fortitudinis quandoque sub præceptum cadant, vt constat ex dictis de ordine charitatis, & de bello.

Quod

38 Quod vero ad præcepta negatiua attinet, reperiuntur quidem in vitroque, tam nouo, quam veteri testamento. expressa præcepta, quibus inordinatus timor fortitudini opposit⁹, prohibetur, nimirum Deuteron. 20. v. 3. *Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, nõ pertimescat cor vestrum, nolite metuerè, nolite cedere, nec formidatis eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, vt eruas vos de periculo.* Et ibidem v. 8. *Quis est homo formidolosus, & corde pauido? redeat & reuertatur in domum suã, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est.* Et Matth. 10. v. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animã autẽ nõ possunt occidere.*

Sed est tamen inter hæc præcepta non parua differentia. Nam in veteri testamento, præceptum illud fortitudinis ordinabatur etiam ad aggrediendos fortiter hostes, belloq; & armis corporalibus deuincendos. Sed in nouo testamento præceptum illud solum ordinatur ad sustinenda fortiter temporalia mala pro Christo. Ratio diuersitatis est; quia vt recte notauit S. Thomas q. 140. a. 1. ad 1. veteri testamento habebat temporalia promissa; nouum autem spiritualia & æterna, vt docet Augustinus l. 4. contra Faustũ c. 2. Quare necessarium fuit, vt in veteri lege populus instrueretur, qualiter pugnare deberet etiam corporaliter pro terrena possessione acquirenda.

In nouo autẽ testamento instruendi fuerunt homines, qualiter spiritualiter certando ad possessionẽ vitæ æternæ peruenirent, secundũ illud Matth. 11. v. 12. *Regnum cælorum vim patitur; & violenti rapiunt illud.* Et 1. Petri 5. v. 8. *Sobrius estote, & vigilate; quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quẽ deuoret: cui resistite fortes in fide.* Et Iacobi 4. v. 7. *Resistite diabolo, & fugiet a vobis.* Aduersus corporalia vero pericula, sufficiebat homines armari patientia & tolerantia, vt dictum.

40 Quod vero in specie ad vitia fortitudini opposita attinet, S. Thomas à quæst. 125. tria recenset, & ordine explicat, nempe timiditatem, in timiditatem, & audaciam seu temeritatem; de quibus breuiter & sigillatim agendum. Primo igitur quaritur, quale vitium sit timiditas. Respondetur breuiter sequentibus pronuntiatis.

I. Timor generatim loquẽdo, est inordinatus, adeoq; peccatum, quando appetitus (efficaciter & absolute ac simpliciter) fugit ea, quæ ratio dicitur esse sustinenda, ne desinat ab his, quæ magis profectui debent; quando autẽ appetitus timẽdo refugit id, quod est secundũ rationẽ fugiendũ, tunc appetitus non est inordinatus, nec peccatum. Ita S. Thomas q. 125. a. 1. Probatur: quia timor vniuersim acceptus, in quãtum præcise significat fugã impendentis mali per se nec est bonus, nec malus; sed bonus est, cũ rationis dictamen sequitur; malus vero, si ab eo desiscat. At vero recta ratio dicitur, quædam bona magis esse profectunda, quã mala quædam esse fugienda: ergo timor ab hoc dictamine dissentiens est malus; consentiens autẽ eidem est bonus.

Vnde etiam Aristoteles 2. Ethic. cap. 5. ait, *passiones non esse laudabiles, neque vituperabiles, scilicet per se & abstracte spectatas; quia nõ laudantur neque vituperantur qui irascuntur, vel timent;*

sed qui circa hæc, aut ordinate aut inordinate, se habent.

Nec est peccatum, fugere & timere mala, quibus homo resistere non potest, & ex quorum sustentatione nihil boni prouenit, vt inquit S. Thomas ibidem ad 3. iuxta Aristotelem 3. Ethic. c. 7. vbi pronuntiat, eum insanum esse, vel sine sensu doloris, qui nihil timeat, neque terræ motum, neque inundationes: intellige, nisi altior quædam ratio timoris sensum auferat, vt in viris perfectis accidit. Sed neque simplici motu timere mortem, etiam quando ex præcepto subeunda est, peccatum est, vt patet exemplo Christi, de quo suo loco.

42 II. Cum autem timor inordinatus in qualibet peccati materia accidat; sicut auarus timet amissionem pecuniæ, intemperans amissionem voluptatis: timiditas tamen in præsentia, & absolute loquendo, est vitium fortitudini oppositum, per defectum, quo quis inordinate timet & refugit pericula mortis. Ita S. Thomas q. 125. a. 2. ex Aristotele 3. Eth. c. 7. vbi ait, *fugere mortem, inopiã, vel captiuitatem, vel aliquid triste, non esse fortis, sed magis timidi; mollicies est enim fugere laboriosa.* Ratio est; quia ad fortẽ pertinet, vt cum opus est, exponat se periculis mortis, propter bonum aliquod consequendum, seu malum maius fugiendum; ergo fortitudini repugnat, eo casu pericula mortis ex timore refugere. Et quia timor præcipuus est periculatorum mortis, iuxta Aristotelem 3. Ethic. 6. ideo timiditas fortitudini opposita, absolute & per antonomasiam talis dicitur.

42 III. Timor est peccatum mortale, si quis propter timorem, quo periculum mortis, vel aliud malum temporale refugit, aut faciat aliquid prohibitũ sub peccato mortali, aut prætermittat aliquid sub peccato mortali præceptum, vel certe ad vtrumuis faciendum paratus sit; nisi forsitan imperfecta deliberatio excuset: alioquin timor inordinatus est peccatum solum veniale. Ita S. Thomas q. 125. a. 3. vbi etiam ita explicat illud Apocalypsis 21. v. 8. *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure; quod est mors secunda.* Ratio colligitur ex dictis; quia timor per se non est malus, sed solum ratione obiecti, magis vel minus necessarij ad salutem, quod refugit; habita tamen simul ratione deliberationis; cuius in omni peccati materia ratio habenda est, vt dictum tom. 2. disp. 4. q. 5. dub. 5.

43 IV. Timor tamen, quatenus voluntarium minuit, etiam peccatum minuit; nonnunquam penitus excusat à peccato, si quis minus malum eligat ex timore ad fugiendum malum maius. Ita S. Thomas q. 125. a. 4. Et prima pars probatur ex capit. Constat 1. q. 1. vbi dicitur: *Vim passus, & inuitus ab hæreticis ordinatus, colorem habet excusationis.* Idem generatim patet ex dictis tom. 2. disput. 4. quæst. 9. dub. 3.

Secunda pars probatur: quia talis timor & fuga mali, non est inordinata, sed rectæ rationi consentanea; est id, quod ex timore fit, secluso tali timore non foret licitum. Vnde sequitur, inquit S. Thomas ibidem, *propter timorem mortis, latronibus aliquid promittat, aut det, excusatur à peccato,*

quod

quod aliqui incurreret, si absque causa legitima, pretermisisset bonis, quibus esset magis dandum, peccatoribus largiretur. Quando vero hoc particulatim accidat, ex ipsa ratione materia diiudicandum est: sunt enim quædam, quæ nullo maioris mali declinandi respectu à peccato excusari possunt: quæ proinde nunquam licita sunt; quia peccare etiam vel leuissime nunquam licet.

44

Quæritur secundo, quid & quale peccatum sit Intimiditas. Respondetur; Intimiditas generatim loquendo, est vitium seu peccatum, quo aliquis non timet ea mala, quæ secundum rectam rationem timenda forent; siue quia minus, quam par est, amat bona ipsius malis opposita, siue quia ex superbia animi de se præsumit & alios contemnit iuxta illud Iob 41. v. 24. *Qui factus est, ut nullum timeret. Omne sublime videt: ipse est Rex super uniuersos filios superbia*: siue id contingat ex stoliditate, seu ex defectu rationis & iudicij, sicut Aristoteles 3. Ethic. cap. 7. ait; *Celso propter stultitiam nihil timere.*

In presenti autem Intimiditas est vitium fortitudini oppositum per excessum, quo quis inordinate contemnit pericula mortis, secundum eas circumstantias, secundum quas ex præscripto rectæ rationis timenda & refugienda forent. Ita S. Thomas quæst. 126. art. 1. & 2. iuxta philosophum 3. Ethic. cap. 7. ubi *Impaviditatem* seu Intimiditatem fortitudini oppositam constituit. Ratio est; quia virtutes morales in medio consistunt; ac proinde sicut accidit nimium timere, pericula mortis; ita etiam fieri potest, ut quis ea nimis parum timeat, & refugiat; siquidem contra naturalem inclinationem, & per consequens peccatum est, deficere à debito amore vitæ, aliorumque bonorum naturalium. Et Proverb. 14. v. 16. legitur: *Sapiens timet, & declinat, à malo; stultus transiit & confidit.*

45

Quæritur tertio, an, & quale peccatum sit Audacia. Respondetur. Audacia per superabundantiam dicta, adeoque immoderata, est peccatum; & quidem fortitudini oppositum, quæ est circa timores, & audacias. Ita S. Thomas q. 127. a. 1. 2. iuxta Aristotelem 2. Ethic. cap. 7. & lib. 3. cap. 7. Ratio est; quia cum virtus moralis, & vitium habent eandem materiam, tunc sibi inuicem opponuntur. Differt autem audacia siue temeritas ab intimiditate, quod intimiditas non æstimat pericula, quasi vero respectu operantis nulla sint, aut certa mala non sint; audacia vero seu temeritas, ob nimiam præfidentiam, temere audet & aggreditur pericula.

Si tamen audacia sit pura, hoc est, quæ non progrediatur ad aliquem effectum, communiter est tantum peccatum veniale; sicut & immoderata iracundia, & immoderat⁹ timor purus. Nam tunc eiusmodi passiones neque operanti, neque alteri notabile nocumentum afferunt, ut ex Gaetano V. Audacia notauit Valentia q. 3. de fortitudine pun. 2. Quod intellige, si nec secundum animi quidem destinationem & propositum ferantur in aliquod obiectum grauitur rationi aduersum.

46

Et quamuis S. Thomas q. 127. a. 2. ad 3. dicat, audaciam non habere vitium oppositum, nisi ti-

miditatem tantum; non male tamen Valentia loc. cit. asserit eidem per defectum opponi vitium seu peccatum, quod appellari potest quædam ignauia, ut licet colligere ex Aristotele 3. Ethic. c. 7. cum scilicet quis non audet quod debet, & sicut debet, & quando debet.

Comunitur tamen hæc peccata non censentur distincta à peccatis, quæ ex ipsidem consequuntur, siue ad quæ ordinantur; ut si quis siue ex intimiditate, siue ex audacia vitam prodigat, aut debitam suam vitæ ac incolumitatis curam negligat, &c. quamquam hæc ipsa pro diuersitate motui diuersam peccati rationem habere possint. Aliud enim est vitam prodigere, eam non æstimando; aliud, temere aggrediendo pericula, è quibus spes te liberandum, &c. Plura de timore, præsertim quatenus ad spem pertinet, vitijque eidem oppositis, dictum est supra disp. 2. q. 1. dub. 3. & 4.

DVBIUM IV.

De partibus fortitudinis in communi; ac speciatim de Magnanimitate, velut prima virtute fortitudini adiuncta; ac vitij eidem oppositis, nimirum præsumptione, ambitione, inani gloria, & pusillanimitate.

S. Thomas 2. 2. q. 128. 129. 130. 131. 132. & 133.

Circa hanc rem quæritur primo, an & quales partes habeat fortitudo. Respondetur cum S. Thoma q. 128. art. 7. sequentibus assertionibus. I. Fortitudo non habet quidem partes subiectiuas, de quibus velut genus prædicetur; non enim diuiditur in vultas virtutes specie differentes; sed est ipsa vna specie infima virtus; quia est circa materiam valde specialem: habet tamen tum partes integrales, secundum ea, quæ necesse est ad actum fortitudinis concurrere; tum potentiales; quatenus ea, quæ fortitudo obseruat circa difficilissima & maxime ardua, nempe circa pericula mortis; alique alia virtutes obseruant, circa quasiam alias materias minus difficiles; quæ quidem virtutes adiunguntur fortitudini, velut *secundaria principali*. Ratio & declaratio sumitur ex dictis in simili q. 1. dub. 2.

Solum notetur differentia inter prudentiam & fortitudinem. Illa enim latissime patet, & in omni vitæ genere spectatur; proque diuersa conditione status seu officij diuersas admodum regulas deposcit, ac propterea plures etiam partes subiectiuas continet; hæc vero contractum admodum obiectum habet, nimirum mortis pericula; quæ etiam in omni etiam vitæ genere reperiantur, eandem tamen habent rationem, nec nisi materialiter differunt.

Nec obstat, quod Aristoteles 3. Ethic. cap. 8. statuere videtur quinque species fortitudinis, nimirum 1. Politicam, quæ fortiter operatur propter timorem, vel ex honorationis, vel panæ. 2. Militarem

quæ

quæ fortiter operatur, propter artem & experientiam rei bellica. 3. eam quæ fortiter operatur ex passione, præcipue iræ. 4. quæ fortiter operatur, propter consuetudinem victoria. 5. quæ fortiter operatur, propter inesperienza periculorum. Hæ enim propter motiui imperfectiorem, deficiunt à vera ratione virtutis; etiamsi in obiecto materiali cum fortitudine conueniant: ac proinde non sunt partes subiectiæ fortitudinis, sed modieiusdem analogice dicti, vt recte S. Thomas ibidem ad 7. & dictum dub. 1.

49 **ASSERTIO II.** Partes quasi integrales fortitudinis sunt quatuor, nimirum *Magnanimitas*, seu fiducia ac spes certa inditâ virtute superandi pericula mortis: *Magnificentia*, quatenus significat constantem executionem eorum, quæ præuia fiducia animo destinavit; *Patientia*, qua fit, vt animus difficultate imminentiū mortis periculorū per tristitiam non frangatur; & *Perseuerantia*, quatenus significat non quidē conditionē omni virtuti cōmunem, sed animum inter pericula mortis inflexiblem, ac in bono vsq; ad finē durabilem: quæ ipsæ etiam, si ad quasdam alias materias minus difficiles referantur, erunt virtutes à fortitudine distinctæ, eiusq; partes quasi potentiales, nimirum fortitudini adiunctæ, sicut secundariæ principali. Ita S. Thomas loc. cit. ex Cicerone libro 2. de Inuent. vbi easdem quatuor fortitudinis partes constituit, scilicet magnificentiam, fiduciam, patientiam, & perseuerantiam.

50 Probat̄ & declaratur. Duplex est enim actus fortitudinis, scilicet aggredi & sustinere. Ad actū autē aggrediendū duo requiruntur, quorum primum pertinet ad animi preparationem, vt scilicet aliquis promptū animū habeat ad aggrediendum. Et quantum ad hoc, ponit Tullius lib. 2. de Inuent. fiduciam per quam magnis & honestis in rebus multis ipse animus in se fiducia certa cum spe collocavit. Secundū pertinet ad operis executionem, ne scilicet aliquis deficiat in executione illorū, quæ fiducialiter inchoavit. Et quantum ad hoc ponit Tullius loc. cit. magnificentiam, hoc est, rerum magnarum & excelzarum cum animi amplâ quadam & splendida propositione cogitationem atq; administrationem, id est, executionem, vt scilicet amplo proposito administratio non desit.

Ad alium autem actum fortitudinis, qui est sustinere, duo itidem requiruntur; quorum primū est, ne difficultate iminentium malorum animus frangatur per tristitiam, & decidat à sua magnitudine: & quantum ad hoc Tullius loc. cit. ponit patientiam, quæ est, honestatē, aut utilitatē causa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna persectio. Aliud est, vt ex diuturna difficilium passione homo non eo vsq; fatigetur, vt desistat, secundum illud Hebr. 12. v. 3. *Non fatigemini animis vestris deficientes.* Et quantum ad hoc, ponit perseuerantiam, quæ est in ratione bene considerata stabili & perpetua permansio.

51 Hæc igitur quatuor, si coarctentur ad propriam materiam fortitudinis (nempe pericula mortis, in quibus vel aggrediendis vel sustinendis fortitudo versatur) erunt partes quasi integrales ipsius. Si autem referantur ad alias quasdam materias, in quibus est minus difficultatis, erunt virtutes à fortitudine distinctæ; cui tamen (propter similitudinem & affinitatem)

adiungentur, sicut secundariæ principali, adeoq; velut partes potentiales eiusdē. Sicut magnificentia ab Aristotele 4. Eth. c. 2. & 3. ponitur circa magnos sumptus: magnanimitas autē, quæ videtur idem esse cum fiducia, circa magnos honores, vt dicitur hoc & sequenti dubio.

Atque ad has ipsas etiam quatuor fortitudinis partes reuocantur septē illæ partes fortitudinis, quas numerat Macrobius l. 1. in somniū Scipionis, scilicet magnanimitas, fiducia, securitas, magnificentia, constantia, tolerantia, firmitas: vt & aliæ septē virtutes, quas fortitudini annexas statuit Andronicus, apud S. Thomam ibidem ad 6. quæ sunt Euppsychia, seu bona animositas, Lema, seu patientia, magnanimitas, virilitas, perseuerantia, magnificentia, andragathia, quasi virilis bonitas. Ex quibus tamen nonnulla partū inter se differunt, & facile in vnum reuocari possunt, vt cogitanti patebit, & videre est apud S. Thomam loc. cit.

Quæritur secundo, an & qualis virtus sit *Magnanimitas*. Respondetur cum S. Thoma q. 129. sequentibus assertionibus.

53 I. Magnanimitas, vt est specialis virtus fortitudini adiuncta, pro materia habet honores & in-honoraciones. Ita S. Thomas cit. q. 129. a. 1. ex Aristotele 4. Eth. c. 3. vbi ait: *Magnanimitas est circa honores & inhonoraciones.* Ratio est; quia vt ex nominis notione constat, magnanimus dicitur, qui habet animū ad aliquid magnū, ac p̄inde magnanimus simpliciter est ille, qui habet animū recte affectū circa ea, quæ inter res exteriores absolute & simpliciter sunt maxima; vti est honor; tum quia honor propinquissimus est virtuti, tanquam testimoniū eiusdē; tum quia Deo & optimis quibusq; exhibetur; tum etiā quia homines honori consequendo, & vituperio vitando alia omnia postponunt: Ergo qui circa honores recte affectus est, recte simpliciter & absolute dicitur magnanimus; ita vt magnanimitas immediate quidē versetur circa passionem spei, mediate autem circa honorem, velut obiectum spei.

Sicut autē magnanimus nō extollitur ex magnis honoribus, quia non reputat eos supra se, sed magis eos contemnit; ita etiā de honoracionibus nō frangitur, sed eas contemnit, utpote quas reputat sibi indigne adferri, vt ait S. Thomas eadem q. 129. articulo 2. ad 3.

54 **ASSERTIO II.** Magnanimitas proprie est circa magnos honores. Ita Sanctus Thomas ibidem articulo 2. ex Aristotele 2. Ethic. cap. 7. id ipsum asserente. Ratio est; quia virtus cum sit dispositio perfecti ad optimum, iuxta Aristotelem libro 1. de celo text. 116. seu vltima perfectio potentie, ad rationem virtutis pertinet, vt sit circa difficile & magnum bonum, iuxta eundem Aristotelem 2. Ethic. cap. 3. Difficile autem seu magnum in actu virtutis dupliciter reperitur; primo ex parte rationis, quatenus difficile est medium rationis inuenire, & in aliqua materia statuere; & hac difficultas solum inuenitur in actibus virtutum intellectualium, & in-sistit.

Secundo ex parte materie, quæ ex se repugnanciam habere possit ad debitum rationis modum

modum in ea collocandū. Et hæc difficultas præcipue cernitur in virtutibus moralibus, quæ sunt circa passiones; quia passiones pugnant contra rationem; iuxta Dionysii c. 4. de diuin. nomin. par. 4. In quibus tamen hæc cernitur diuersitas, quod quædam passiones vim magnam habent resistendi rationi principaliter ex parte ipsius passionis: quædã vero principaliter ex parte rerum quæ sunt obiecta passionum.

55 Passiones autem ex se non habent vim magnam repugnandi rationi, nisi fuerint vehementes; eo quod appetitus sensitivus, in quo sunt passiones, naturaliter rationi subest; & ideo virtutes, quæ sunt circa passiones hoc modo spectatas, non ponuntur (principaliter) nisi circa id, quod est magnum in ipsis passionibus. Sicut fortitudo est circa maximos timores & audacias; temperantia autem circa maximarum delectationum concupiscentias; & similiter mansuetudo est circa maximas iras.

Passiones autem quædam habent magnam vim repugnandi rationi, ex ipsis rebus exterioribus, quæ sunt passionum obiecta; sicut amor siue cupiditas pecuniæ, siue honoris. Et in his oportet esse virtutem, non solum circa id quod est maximum in eis, sed etiam circa mediocria & minora: quia res exterius existentes, etiam si sint parvæ, sunt multum appetibiles, utpote necessariæ ad vitam hominis. Et ideo circa appetitum pecuniarum sunt duæ virtutes, una quidem circa mediocres & moderatas, scilicet liberalitas: alia autem circa pecunias magnas, scilicet magnificentiam.

56 [Similiter etiam & circa honores sunt duæ virtutes; una quidem circa mediocres honores, quæ innominata est; nominatur tamen ex suis extremis, quæ sunt philotimia, id est, amor honoris, & aphilotimia, id est, sine amore honoris. Laudatur enim quandoque qui amat honorẽ, quandoque autem quinon curat de honore, prout scilicet utriusque moderate fieri potest. Circa magnos autem honores est magnanimitas. Et ideo dicendum est, propriam materiam magnanimitatis esse magnum honorem, magnanimumque; ad ea tendere quæ sunt magno honore digna.] Ita quidem S. Thomas loc. cit.

57 Sed quia omnis virtutum diuersitas etiam ex obiecto propriæ actus desumitur, ut vel in ipsa fortitudine, temperantia, & mansuetudine cernitur, quam nemo negauerit, etiam circa paruas iras compescendas versari, si materia iram nõ possulet; neque magnum & paruum ex parte obiecti variare solet essentiam actus, vel habitum virtutis: ideo verius existimo magnanimitatem circa quosuis honores, sed potissimum circa magnos versari; neque liberalitatẽ & magnificentiam præcise differre penes magnum & paruum; sed quod illa appetitum pecuniæ, hæc appetitum cuiusdam splendoris in alijs rebus externis moderetur, ut inferius dicitur dub. 5.

58 **ASSERTIO III.** Magnanimitas est virtus. Ita S. Thomas ibidẽ a. 3. iuxta Aristotelem 4. Ethic. c. 3. Probat: quia ad virtutem pertinet, ut in rebus humanis bonum rationis seruetur: inter cæteras autem res humanas exteriores, honores præci-

puum locum tenent, ut dictum est: Ergo magnanimitas, quæ modum rationis ponit circa magnos honores, est virtus.

Quod etiam confirmant affectiones, seu dispositiones corporis, quas Aristoteles 4. Ethic. c. 3. magnanimo tribuit valde consentaneas honestæ mentis dispositioni, cum ait: *Motus lentus magnanimi videtur, & vox gravis, & locutio stabilis. Velocitas enim motus, inquit S. Thomas ibidem ad 3. prouenit ex eo, quod homo ad multa intendit, quæ explorare festinat, sed magnanimus solum intendit ad magna, quæ pauca sunt, quæ etiam indigent magna attentione; & ideo habet motum tardum.*

Similiter etiam acuitas vocis, & velocitas præcipue competit his, qui de quibuslibet contendere volunt: quod non pertinet ad magnanimos, qui non intromittunt se nisi de magnis. Et sicut prædictæ dispositiones corporalium motum conueniunt magnanimis, secundum modum affectionis eorum: ita etiam in his, qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem, tales conditiones naturaliter inueniuntur.

59 Nec obstat primo, quod magnanimitas opponi videtur humilitati, qua ut ait Aristoteles 4. Ethic. cap. 3. magnanimus se dignum reputat magnis, & alios contemnit, humilis autem seipsum deprimat, & alios superiores estimat. Nam ut respondet S. Thomas ibidem ad 4. hæc proprie & formaliter non sunt contraria, sed diuersa; quia procedunt secundum diuersas considerationes.

Magnanimitas enim facit, ut homo se magnis dignum æstimet, secundum considerationem donorum, quæ possidet ex Deo; ut si magnam animi virtutem habeat, magnanimitas facit, ut ad perfectæ opera virtutis tendat; eademque est ratio cuiuslibet alterius boni, puta scientiæ, vel exterioris fortune. Humilitas autem facit, ut homo seipsum parui pendat, secundum considerationem proprii defectus.

Similiter etiam magnanimitas contemnit alios, secundum quod deficiunt à donis Dei; nõ enim adeo alios æstimat, ut pro eis aliquid indecens faciat. Sed humilitas alios honorat & superiores estimat, in quantum in eis aliquid inspicit de donis Dei. Vnde psalm. 14. de viro iusto dicitur: *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus; timentes autem Dominum glorificat.*

60 Nec obstat secundo, quod apud Aristotelem lib. 4. Ethic. cap. 3. magnanimitati tribui videntur quædam proprietates vitiosæ. Nimirum 1. Non esse memorẽ beneficiorum. 2. esse otiosum & tardum. 3. uti ironia ad multos. 4. non posse alijs conuiuere. 5. possidere infructuosa potius, quam fructuosa.

Nam ut respondet S. Thomas ibidem ad 5. proprietates istæ; quatenus ad magnanimum pertinent, non sunt vitiosæ, sed superexcellenter laudabiles, si recte intelligantur: nimirum 1. Ve magnanimo non sit delectabile beneficia recipere, quia maiora rependat: quod pertinet ad perfectionem gratitudinis, in cuius actu vult superexcellere, sicut & in actibus aliarum virtutum. 2. Non quod deficiat ab agendis ijs, quæ ipsi conueniunt, sed quia non ingerit se quibuscumque operibus, sed solum magnis, quæ eum decet. 3. non quod utatur ironia veritati opposita, ut scilicet dicat esse aliqua vitia, quæ nõ sunt, vel

vel neget aliqua magna, quæ sunt: sed quia non totam magnitudinem suam monstrat, maxime quantum ad inferiorum multitudinem, seu vulgus promiscuum. Quia ut Aristoteles lib. 4. Eth. cap. 3. ait, ad magnanimum pertinet, magnum esse ad eos, qui in dignitate & bonis fortuna sunt; ad medios autem moderatum. 4. si intelligatur, quod ad alios non possit conuiuere; scilicet familiariter, nisi ad amicos, quia omnino vitat adulationem & simulationem, quæ pertinent ad animi paruitatem. Conuiuere tamen omnibus, magnis & paruis secundum quod oportet. 5. ut sectetur magis infructuosa, non quæcunque, sed bona, id est, honesta; cum in omnibus præponat honesta vtilibus tanquam maiora. Vtilia enim quæruntur ad subueniendum alicui defectui; qui magnanimitati repugnat. Vide Aristot. 4. Eth. cap. 3.

61 ASSERTIO IV. Magnanimitas licet ex consequenti omnes virtutes respiciat, est tamen in se specialis virtus. Ita S. Thomas cit. quæstio. 129. articulo 4. ex Aristotele 2. Ethic. cap. 7. Ratio est; quia modum rationis constituit circa determinatam materiam, scilicet circa honores; ut supra dictum est. Quia tamen honor est cuiuslibet virtutis præmiū, ideo magnanimitas ex consequenti, ratione suæ materiæ, respicit omnes virtutes. Nec obstat, quod magnanimo tribuuntur diuersarum virtutum actus ab Aristotele 4. Ethic. c. 3. scilicet, non fugere commentem, neque facere iniusta, sed esse promptum ad benefaciendum, & ad ministrandum, seu largiendum, itemque esse veridicum, & non esse plantium, quod est actus patientiæ. Quia enim in oppositis horum, defectus quidam paruitatis cernitur, ideo ea vitat magnanimus, secundū quandā specialē rationē, scilicet tanquam contraria excellentia, vel magnitudini. Et constat, virtutes in operando sibi inuicem adiculari.

62 ASSERTIO V. Magnanimitas est pars quædam potentialis fortitudinis, ut etiam superius dictum. Ita S. Thomas ibidem artic. 5. Ratio est; quia magnanimitas ita fortitudini affinis ac similis est, ut tamen ab eius perfectione & excellentia deficiat. Conuenit enim quidem cum fortitudine, quatenus confirmat animum circa aliquid arduum: sed deficit ab ea, quod firmat animum in eo, circa quod facilius est firmitatem seruare; etsi magnanimitas & fortitudo nonnunquā inter se confundantur, ut videre est apud Ciceronem l. 1. de officijs, & Senecam lib. de virtut. cap. de magnanim. vbi ait: *Erū magnanimū, si pericula nec appetas vs temerarius, nec formides ut timidum. Nam nil timidum facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia.*

63 ASSERTIO VI. Sicut fiducia ad magnanimitatem, ita securitas ad fortitudinem spectat; licet ex consequenti & securitas ad magnanimitatem, & fiducia ad fortitudinem pertineat. Ita S. Thomas ibidem a. 6. & 7. ex Cicerone l. 1. de officijs & l. 2. de inuent. Ratio est; quia cum magnanimus magna spectet & aggrediatur, requirit fiduciā seu spem vehementem de bono proposito assequendo: & cum fortis timorem immoderatū peruiucat, idcirco securitas, quæ significat quietem animi à timore, immoderate & principaliter pertinet ad fortitudinem. Sicut tamen spes est causa audaciæ, ita timor est causa desperationis: ideo sicut fiducia

ex consequenti pertinet ad fortitudinē, in quantum vitatur audacia, ita securitas ex consequenti pertinet ad magnanimitatem; in quantum repellit desperationem.

64 ASSERTIO VII. Sed & bona fortunæ non nihil conferunt ad magnanimitatem. Ita S. Thomas ibidem c. 8. ex Aristotele 4. Eth. c. 3. Ratio est; Quia magnanimitas duo respicit, nempe honorem velut materiam, & aliquid magnū operandum velut finē: ad vtrumque autē istorū bona fortunæ conferunt; præsertim quia vulgus maximi æstimat exteriora bona fortunæ, iisque honoris plurimū defert. Quia tamen magnanimus non æstimat exteriora bona fortunæ, velut magna, idcirco nec de eis multum extollitur, si adsint, nec in eorum amissione multum deijcitur. iuxta S. Thomam ibidem ad 3.

65 Quæritur tertio, quæ & qualia sint vitia magnanimitati opposita.

Respondetur cum S. Thoma à q. 130. sequentibus assertionibus I. Vitia magnanimitati opposita vniuersim sunt quatuor, eaq; duplicis generis; tria enim eidem opponuntur per excessum, nimirum præsumptio, ambitio, & inanis gloria; quartum, nempe pusillanimitas per defectum. Ita S. Thomas initio q. 130. Ratio patebit ex sequentibus.

66 ASSERTIO II. Præsumptio est vitium magnanimitati oppositum per excessum, quo quis attemptat ea, quæ vires ac facultatem suam excedunt, Ita S. Thomas q. 130. a. 1. & 2. iuxta Aristotelem 2. Ethic. cap. 7. & libro 4. cap. 3. Magnanimus enim nō tendit in maiora, quam sibi conueniunt, nec transcendit proportionem suæ facultatis: sicut etiam naturaliter quælibet actio, commensuratur virtuti agentis. Quia tamen quæ per alios possumus, aliquando per nos possumus, iuxta Aristotelem 3. Ethic. cap. 3. idcirco non est præsumptionis, opus virtutis attentare cum auxilio diuino, quod nemini denegatur, licet id præsumptuosum esset, si ad hoc aliquis tenderet, abque fiducia diuini auxilij, iuxta S. Thomam eodem a. 1. ad 3. Quo spectat etiam illud Senecæ lib. de virtutibus cap. de moderanda fortitudine: *Magnanimitas si se extra modum suum extollat, faciet virum minacem, inflatum, turbidum, inquietum & in quascunq; excellentias dictorum factorumque neglecta honestate festinum.* Alia est præsumptio spei opposita, de qua disput. 2. q. 1. dub. 4.

67 ASSERTIO III. Ambitio est vitium magnanimitati oppositum per excessum, quo quis inordinate honorem desiderat, vel quem non meretur, vel quem non in Deum, nec in aliorum vtilitatem, sed ad proprium solum commodum refert. Ita S. Thomas quæst. 131. art. 1. & 2. Ratio; quia iisdem tribus supradictis modis accidit, appetitum honoris esse inordinatum. 1. Quod aliquis appetit testimonium de excellentia, quā non habet, quod est appetere honorem supra suā proportionem, adeoque indebitum. 2. Quod honorem sibi soli cupit, non referendo in Deum, cui tamen præcipue omnis honor debetur, velut auctori eius boni, cui honor defertur. 3. Quod appetitus in ipso honore quiescit, non referens honorem ad vtilitatem aliorum; cum tamen bonum, quod honor respicit, detur homini à

Deo, ut ex eo alijs proficiat. Hæc vero omnia ad ambitionem pertinent.

68 Vbi notandum, honorẽ non esse bonum per se expetibile. Non enim dicitur premium virtutis, inquit S. Thomas cit. a. 1. quoad ipsum virtuosum, ut scilicet hoc pro premio expetere debeat. Sed pro premio expetit beatitudinem, quæ est finis virtutis. Dicitur autem esse premium virtutis, ex parte aliorum, qui non habent aliquid maius, quod virtuosus retribuunt, quam honorem; qui ex hoc ipso magnitudinem habet, quod perhibet testimonium virtuti; licet absolute non sit sufficiens premium virtutis. Nec est absurdum, eidem virtuti plura vitia per excessum opponi, secundum diversa, quæ in virtute spectantur; sicut in proposito est opus, quod magnanimus attentat per modum finis, & honor, quem respicit magnanimitas velut materiam: respectu prioris opponitur magnanimitati præsumptio: respectu posterioris ambitio, iuxta S. Thomam eodem a. 2.

69 **ASSERTIO IV.** Inanis gloria est vitium magnanimitati oppositum per excessum, quo vanæ quæritur gloria, nimirum vel de eo, quod non est; vel de eo, quod non est gloria dignum; vel de eo quod iudicio hominum tantum laudatur, gloriam expetendo; vel ipsam gloriam ad finem indebitum referendo. Ita S. Thomas q. 132, a. 1. & 2.

Ratio est; quia gloria est quidam effectus honoris & laudis, nimirum frequens de aliquo fama cum laude, ut ait Cicero libro 2. de inuent. vel ut Augustinus libro 83. quæstione 3. quasi clara cum laude notitia; quam etsi appetere vniuersum ac per se non sit illicitum, necesse est tamen hunc appetitum, non minus quam appetitum honoris, magnanimitate moderari; qui appetitus si immoderatus sit, dicitur vana seu inanis gloria; idque tripliciter. 1. Ex parte rei, de qua quis gloriam quærit, puta cum quis quærit gloria de eo, quod non est, vel de eo, quod non est gloria dignum, sicut de aliqua re fragili & caduca. 2. ex parte eius, à quo quis gloriam quærit, puta (principaliter) hominis, cuius iudicium non est certum. 3. ex parte ipsius qui gloriam appetit; qui videlicet appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, vel proximi salutem, ut docet S. Thomas eodem a. 1.

Gloria vero quæ habetur à Deo, non est gloria vana, sed vera, quæ bonis operibus velut præmium repromittitur, vnde Apostolus 2. Cor. 10. v. 17. *Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Non enim qui seipsum commendat ille probatus est: sed quem Deus commendat. Qui autem propter humanam gloriam opera virtutis operatur, non est vere virtuosus, ut Augustinus probat l. 5. de ciuit. Dei cap. 12.*

70 Neq; ad hominis perfectionem pertinet, ut ab alijs cognoscatur; quare nec est per se appetendum. Potest tamen appeti, in quantum est utile ad aliquid, ut nimirum vel Deus ab hominibus glorificetur, iuxta illud Matthæi 5. v. 6. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est;* vel ut homines proficiant ex bono, quod in alio cognoscunt; vel ut ipse homo ex bonis, quæ in se cognoscit per testimonium laudis alienæ, studeat in eis perseverare,

et ad meliora proficere. Et secundum hæc laudabile est, ut quis curam habeat de bono nomine, iuxta Eccl. 4. 1. Et ut provideat bona coram Deo, & hominibus. iuxta Rom. 12. Non tamen ut in hominum laude inaniter delectetur, ut docet S. Thomas ibidem ad 2. & 3.

71 **ASSERTIO V.** Inanis gloria potest esse peccatum mortale duobus modis. Primo ratione materis, de qua quis gloriatur, ut cum quis gloriatur de aliquo falso, quod aduersatur diuinæ reuerentiæ seu gloriæ, secundum illud Ezechielis 28. v. 2. *Eleuatum est cor tuum, & dixisti Deus ego sum. Et 1. Cor. 4. v. 7. Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? Vel cum quis bonum temporale, de quo gloriatur, præfert Deo, contra illud Ierem. 9. v. 23. Non gloriatur sapiens in sapientia sua; & non gloriatur fortis in fortitudine sua; & non gloriatur dives in diuitijs suis; sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, seire & nosse me: quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam & iudicium, & iustitiam in terra: hæc enim placent mihi ait Dominus: quo proinde etiam spectat gloria de peccato mortali. Vel cum quis præfert testimonium hominum testimonio Dei, de quibus Ioannis 12. v. 43. *Dilexerunt gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.**

72 Secundo, ex parte ipsius gloriantis, qui intentionem suam refert ad gloriam, tanquam ad vltimum finem, ad quem scilicet ordinat etiam virtutis opera, & pro quo consequendo non prætermitte facere etiam ea, quæ sunt contra Deum. Vnde Augustinus libro 5. de ciuit. cap. 14. ait; *amore humanæ laudis tam inimicis esse pia fidei, si maior in corde cupiditas gloriæ, quam Dei timor vel amor, ut dicitur Dominus, (Ioannis 5. vers. 44.) Quomodo potest credere gloriam ab inimicis expectantes, & gloriam quæ à solo Deo est non querentes? Si autem amor humanæ gloriæ quamuis sit inanis, non tamen repugnet charitati, neque quantum ad id, de quo est gloria, neque quantum ad intentionem gloriæ querentis, non est peccatum mortale, sed veniale. Ita S. Thomas q. 132. artic. 3. Ratio est; quia peccatum inanis gloriæ per se non aduersatur charitati proximi; sed potest tamen aduersari charitati Dei; idque duobus modis supra explicatis.*

73 **ASSERTIO VI.** Inanis gloria est vitium capitale, cuius filia numerantur, inobedientia, inconstantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, nouitatum præsumptio. Ita S. Thomas quæst. 132. artic. 4. & 5. ex Gregorio 31. Moral. cap. 3. 1. etsi à nonnullis pro vana gloria vitium capitale statuat superbia; quod tamen eodem fere recidit. Ratio est; quia appetitus gloriæ est admodum vehemens, & ex parte materis vniuersalis, ex quo proinde, si immoderatus sit, tam in verbis, quàm in factis, pro varia gloriæ affectatione, varia peccata enasci solent, ut dictum.

74 **ASSERTIO VII.** Pusillanimitas est vitium magnanimitati oppositum per defectum, quo quis magna refugit, etiam quæ aliqui sibi, ac suis viribus sunt proportionata. Quaratione seruus, qui acceptam pecuniam Domini sui fodit in terrâ, nec operatus est cum ea, propter quendam pusillanimitatis timorem, punitur à Domino, Matthæi 25. & Lucæ 19. Ita S. Thomas q. 133. art. 1. & 2. Ratio est; quia sicut laudabile est in magnanimo,

tendere

tendere ad magna, suis tamen viribus paria, ita in pusillanimo vituperabile, ex animi parvitate eadem refugere; & sicut per præsumptionem eadem magnanimitati oppositam per excessum, aliquis excedit proportionem suæ potentia, dum nititur ad maiora, quàm possit, ita pusillanimus, vitio eadem magnanimitati per defectum opposito deficit à proportionem suæ potentia, dum recusat in id tendere, quod est suæ potentia commensuratum.

Idem tradit Aristoteles 4. Ethicor. cap. 3. ubi pusillanimitatem in vitio ponit & addit; *Qui dignificat se minoribus, quam sit dignus, dicitur pusillanimus.* Et Gregorius 1. part. Pastor. cap. 5. *Qui prodesse, inquit, utilitati proximorum prædicatione refugium, si districte iudicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse poterunt.*

75 Nec obstat primo, quod iuxta Ecclii 10. vers. 15. *initium omnis peccati superbia*, cuius tamen expers videtur pusillanimitas: quia ut recte Sanctus Thomas eodem art. 1. ad 3. etiam pusillanimitas aliquo modo ex superbia potest oriri, dum scilicet aliquis nimis proprio sensu innititur, quo reputat se insufficientem ad ea, respectu quorum sufficientiam haberet. Vnde dicitur Proverb. 26. vers. 16. *sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias.* Nihil enim prohibet, quod se quantum ad aliqua deiciat, & quantum ad alia se in sublime solat. Ita S. Thomas.

76 Nec obstat secundo exemplum Moyſis, & Jeremiæ, qui recusarunt officium sibi diuinitus declaratum, Exodi 3. & Jeremiæ 1. Nam illi digni quidem erant officio, ad quod diuinitus eligebantur, ex diuina gratia: sed ipsi, *considerantes propria infirmitatis insufficientiam, recusabant; non tamen pertinaciter ne in superbiam laberentur.* Nam ut Gregorius part. 1. pastoralis cap. 7. ait: *Moyſes superbus fortasse esset, si ducatum plebis suæ sine trepidatione susceperet: & rursum superbus existeret, si Auctoris imperio obedire recusaret.*

DVBIVM V.

De tribus alijs virtutibus fortitudini annexis; nimirum magnificencia, patientia, perseverantia; ac vitus oppositis.

S. Thomas 2. 2. q. 134. 135. 136. 137. & 138.

77 **Q**uæritur primo, an & qualis virtus sit Magnificencia, & quanam vitia opposita habeat. Respondeo ex doctrina S. Thomæ quæst. 134. & 135. sequentibus assertionibus. I. Magnificencia est virtus, & quidem specialis. Ita cum Aristotele 2. Ethic. cap. 7. & lib. 4. cap. 2. S. Thomas quæst. 134. a. 1. & 2. Probat. Quia operari magna circa propriam materiam pertinet ad specialem virtutem: id autem facit magnificencia, quæ ex ipsa vi nominis talis dicitur, quod magna faciat, accipiendo *facere* proprie, vt significat operari aliquid in exteriori materia, si-

cut facere domum, vel aliud opus factibile ab arte. In cuius quidem vsu seu factioe potest attendi specialis ratio bonitatis (etiam moralis) quod ipsum opus factum per artem, sit magnum (seruata tamen debita proportione ad eum, qui sumptus subministrat) in quantitate, pretiositate, vel dignitate; & secundum hoc magnificencia est specialis virtus.

Vnde Curio lib. 2. de inuent. ait: *Magnificencia est, rerum magnarum & excelſarum, cum animi quadam ampla & splendida proportione, cogitatio, atq; administratio: vt cogitatio referatur ad interiorem intentionem: administratio autem ad exteriorem executionem.* Differt à magnanimitate, quod hæc in cæteris actionibus, illa in aliquo opere factibili, modo explicato, versatur, vt notauit S. Thomas eodem a. 2. ad 2. illa circa magnos honores, hæc circa magnos sumptus versatur, vt dicemus. Et quia nullus finis humanorum operum est adeo magnus, sicut honor Dei, ideo magnificencia præcipue magnum opus facit in ordine ad honorem Dei. Quod nec Aristoteles ignorauit. 4. Ethic. cap. 2. dum ait: *Honorabiles sumptus sunt, maxime qui pertinent ad diuina sacrificia.*

79 **ASSERTIO II.** Tametsi quidem, vt dictum, per se ac proprio obiectu magnificencia sint magna opera externa & magnifica, ex consequenti tamè materia magnificencia dici possunt etiam, tum sumptus, quibus vitur magnificus, ad opus magnum faciendum, tum ipsa pecunia, qua vitur ad sumptus magnos faciendos; & amor pecunia, quem moderatur magnificus, ne sumptus magni impediatur. Ita S. Thomas q. 134. a. 3. ex Aristotele 4. Eth. c. 2. Ratio est; quia opera eiusmodi magna non possunt fieri sine magnis sumptibus & expensis, nec sine debita moderatione amoris pecuniarum: Ergo magnificencia ex consequenti etiam respicit magnos sumptus, ipsumq; affectum pecunia, velut materiã, in qua ad supradictum finem moderanda versatur: sicut liberalitas respicit comunem eiusdem pecunia vsum. Non quod magnificencia & liberalitas ex parte materiae solù differant penes magnũ & parvũ; sed quia etiã simul differunt ex parte proprii obiecti & finis; ita vt magnificencia moderetur vsum pecunia in ordine ad aliud quod magnum opus faciendum; liberalitas vero in ordine ad alios fines, puta cætera comunia dona & sumptus, vt colligitur ex S. Thomæ eodẽ a. 3. ad 2. Quamuis etiam magnificus dona & cetera largiatur, iuxta Aristotelem 4. Eth. c. 2. *non tamen, inquit S. Thomas ibidẽ ad 3. sub ratione doni, sed potius sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciendum, puta ad honorandum aliquem (ipso exteriori opere largitionis; vel ad faciendum aliquid unde proueniat honorati ciuitati, sicut cum facit aliquid ad quod tota Ciuitas studet.*

80 **ASSERTIO III.** Magnificencia est pars potentialis fortitudinis; adeoque virtus eidem adiuncta, vt secundaria principali. Ita S. Thomas quæst. 134. art. 4. ex dictis dub. 1. Ratio est; quia ad partem potentialem alicuius virtutis duo requiruntur; primo vt illa cum hac velut principali conuenientiam & affinitatem habeat; secundo vt ab hac excedatur & superetur. Magnificencia autem conuenit cum fortitudine,

quod vtraque tendit in aliquod arduum & difficile & vtraque est in irascibili; nimirum quia magnificentia respicit & moderatur spem in ordine ad magnificentium opus. Sed magnificentia deficit à fortitudine, quod illud arduum in quod tendit fortitudo, habet difficultatem propter periculum, quod imminet personæ: arduum autem in quod tendit magnificentia, habet difficultatem, propter dispendium rerum; quod est multo minus, quam periculum personæ.

81 ASSERTIO IV. Magnificentia duo vitia opponuntur; vnum per defectum, nimirum paruitas; alterum per excessum, quod apud Latinos certo nomine caret. Ita S. Thomas quæstione 135. articulo 1. & 2. ex Arist. 2. Ethic. cap. 7. & lib. 4. cap. 2. vbi magnificentiam inter duo opposita vitia mediam constituit. Ratio est; quia magnificentia hoc ipso, quod magnos quidem in magna opera sumptus facit, conditioni tamen operantis, aliisque circumstantiis conuenientes ac proportionatos, in medio versatur, à quo proinde operans recedere potest, tam per defectum, si nimis paruos, præsertim respectu etiam ipsius operis attentati, sumptus faciat; quam per excessum, si vel respectu ipsius personæ, vel respectu ipsius operis propositi, aliarumque circumstantiarum nimis magnos sumptus faciat.

Nam vt ait Aristoteles 4. Ethic. cap. 2. paruitas principaliter quidem intendit paruitatem sumptus, vt nepe vel minimè consumat; ex cõsequenti autem intendit paruitatem operis, quam scilicet non recusat, dummodo paruum sumptum faciat, intendens minus expendere, quam dignitas operis requirat. Cui opponitur vitium, quo quis dictam proportionem excedit, vt scilicet plus expendat quam sit operi (adde etiam personæ, loco, tempori. &c.) proportionatum. Quod vitium græce quidè βαρυτία, à furno seu fornace dicitur, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno, omnia consumit; vel ἀπυροκαλία, id est, sine bono igne; quia ad modum ignis omnia frustra consumit; Latine tamen nullum proprium nomen habet, etsi per imitationem eiusdem nominis græci, dici possit Consumptio, vt ait S. Thomas ibidem a. 2. Rectius ex Aristotele dicitur βαρυτία, quasi fornacaria, & indecora opera, & ἀπυροκαλία, quasi ineptia & decori expers. Circa hanc vero doctrinam omnem, notandum est, sermonem esse de magnificentia, prout est virtus circa passiones existens: nam alia diuersa ratione etiam esse virtutè ad alterum circa operationes, ac in voluntate sitam diximus tom. 2. disp. 3. q. 4. n. 32.

82 Quæritur secundo, an & qualis virtus sit patientia; & an aliquod vitium oppositum habeat. Respondeo cū S. Thoma q. 136. sequentibus assertionibus. I. Patientia est virtus, & quidem specialis. Ita S. Thomas q. 136. a. 1. ex Augustino l. de patientia c. 1. vbi ait: Virtus animi, quæ patientia dicitur, tam magnum Dei donum est, vt etiam ipsius, qui nobis eam largitur, patientia prædicetur. Ratio est; quia patientia, ex cõmuni virtutis moralis ratione, habet, vt conseruet bonum rationis contra impetum passionum; ex speciali autem sua ratione habet, vt bonum rationis cõseruet contra tristitiam in ad-

uersis; eam scilicet moderando, ne ratio tristitia succumbat, iuxta descriptionem patientiæ ex Augustino c. 2. de patientia vbi ait: Patientia hominis est, quæ mala æquo animo toleramus (id est, sine perturbatione tristitiæ) ne animo in quo bona deseramus per quæ ad meliora perueniamus. Et ibidem c. 2. & 5. ait, patientes proprie dici, qui malum mala non committendo ferre, quam non ferendo committere.

83 ASSERTIO II. Patientia est pars quasi potentialis fortitudinis, vt quæ eidem adiungitur, tanquã virtus secundaria principali. Ita S. Thomas q. 136. a. 4. cū Cicerone l. 2. de inuent. Probatur ex dictis in simili de magnificentia. Conuenit enim patientia cum fortitudine, quod vtraque consistit in sustinendis aduersis; sed patientia à perfectione fortitudinis deficit, quod hæc refertur ad sustinendū illa, quæ pertinent ad pericula mortis, quæ sunt mala omnium difficillima; illa vero versatur circa mala & aduersa cætera æquanimiter perpetienda.

Alioquin ex parte ipsius passionis secundum se spectatæ, quam velut materiam moderantur, nõ differunt; nisi quod fortitudo ita tristitiam sine dolorem ex periculis mortis moderetur, vt principaliter versetur circa timores; patientia vero principaliter circa tristitiam, cuius laus in eo non consistit, quod non fugiat aduersa futura, sicut fortitudo; sed quod æquo animo fert presentia mala: qua de causa etiam fortitudo proprie est in irascibili, patientia autem in concupiscibili; etsi patientia late accepta includatur in fortitudine, tanquã pars integralis eiusdem, iuxta S. Thomam ibidem ad 2. & 3. & ea, quæ diximus dub. 1.

84 ASSERTIO III. Patientia magnam quidem habet cum longanimitate affinitatem, proprie tamen ab ea distinguitur. Ita S. Thomas q. 136. a. 5. Declaratur. Conuenit enim longanimitas cū patientia, duplici ratione; primo quia vtraque sustinet aliquod malum, propter aliquod bonum. Secundo quia vtraque remouet immoderatam tristitiam. Differt tamen patientia à longanimitate; quod hæc proprie versetur in tendētia ad aliquid, quod in longinquum distat. Atque ideo magis respicit spem tendentē in bonum, quam audaciã vel timorē, siue tristitiam; ex quo capite etiam longanimitas maiorē conuenientiam videtur habere cum magnanimitate, quã cum patientia, vt ait S. Thomas ibidem.

Quatenus tamē sub eadē ratione mali contristantis, potest cõprehendi, & dilatio boni sperati, quæ pertinet ad longanimitatem (adeoq; in obiectis supernaturalibus ad virtutē spei) & labor, quæ homo sustinet in continuata executione boni operis, quod pertinet ad constantiam, tam longanimitas, quam etiam constantia sub patientia comprehenduntur.

Vnde & Tullius lib. 2. de inuent. definit patientiam: Est honestatis ac utilitatis causa voluntaria ac diuturna perpessio rerum arduarum ac difficilium. Quod dicit arduarum, pertinet ad grauitatem mali, quam proprie respicit patientia: quod vero addit diuturna, pertinet ad longanimitatem, secundum quod conuenit cum patientia, iuxta S. Thomam ibidem.

In quem sensum etiã Augustinus l. de patientia

83
tia cap. 1. ait: *Patientiam Dei predicari, non in hoc, quod aliquod malum patiarur, sed in hoc quod expectat malos, ut conuertantur.* Et Ecclesiastici 5. v. 4. dicitur: *Ne dixeris Peccavi; & quid mihi accidit triste? Alijssimus enim est patiens redditor.* Quibus verbis Dei longanimitas in sustinendis peccatoribus commendatur.

85
ASSERTIO IV. Tamen si magna quidem sit virtus patientiæ, à tribus tamen virtutibus Theologicis, & quatuor cardinalibus præstantiâ superatur. Ita S. Thomas q. 136. a. 2. Et quod ad virtutes Theologicas, prudentiamque, & iustitiam attinet, patet ex dictis in simili de fortitudine, dub. 1. De fortitudine autè & temperantiâ probatur; quia cum vtriusque laus consistat in remouendis impedimentis bene operandi, eo vnaquæque in hoc genere est potior, quo impedimentum illud magis à bono retrahit. Plus autem à bono retrahunt tum pericula mortis, circa quæ est fortitudo, tum delectationes tactus, circa quæ est temperantiâ; quam quævis aliâ aduersâ, circa quæ est patientiâ.

86
Dicitur tamen patientiâ habere opus perfectum, Iacobi 1. vers. 4. Scilicet *in aduersis tolerandis*, ex quibus primo procedit tristitia, quam moderatur patientiâ, secundo ira, quam moderatur mansuetudo; tertio odium, quod tollit charitas, quarto iniustum nocumentum, quod prohibet iustitia. *Tollere autem principium vniuscuiusque mali est perfectius.*

Dicitur etiam Luca 21. v. 19. *In patientiâ vestra possidebitis animas vestras*; in quantum illa radicatus euellit passiones aduersitatum, quibus anima inquietatur. Dicitur etiam à Gregorio homil. 35. in Euangelia, *Patientiâ radix est custos omnium virtutum*; non quasi directe eas causando, & conseruando, sed solum remouendo prohibens.

87
ASSERTIO V. Patientiâ, quæ vera & perfecta virtus est, non potest haberi sine gratiâ & charitate. Ita S. Thomas q. 136. Ratio est; quia nemo patitur mala, nisi propter bonum aliquod amatum; nec adeo constanter quoduis malum, nisi propter summum bonum, summe amatum: quod ad charitatem pertinet, à qua etiam causatur perfecta patientiâ, secundum illud 1. Cor. 13. *Charitas patiens est.* &c. Vnde psalm. 61. v. 6. dicitur; *Quoniam ab ipsa (Deo) patientiâ mea.* De qua re plura disput. 1. q. 8. dub. 4. & tom. 2. disp. 6. quæst. 3. dub. 2.

88
ASSERTIO VI. Patientiæ per defectum opponitur vitium impatientiæ, quo quis frustra ac sine ratione aduersis præsentibus reluctatur, vel immoderate de ipsdem trifatur, ita vt idcirco à debito virtutis officio recedat. De hac quidem re nihil habet S. Thomas, sed videtur tamen id communi sensu notum. Ratio est; quia cum virtutis patientiæ consistat in moderanda tristitia, & superuacanea oblectatio animi, in ipsdem aduersis; ad oppositum impatientiæ vitium spectabit.

Vitium tamen per defectum oppositum patientiæ communiter nullum assignatur; quia quo leuius aduersa ferantur, eo maioris id laudis est;

nisi quis vel mala ferat, quæ ex charitatis aut alterius virtutis debito repellere tenetur; quod ignauiæ vitium dici potest: vel nisi quis ob vanum finem, seu motuum, in aduersis etiam inaniter gestiat, quod & raro accidit, & si quando accidit, numquam id absque speciali prauitate alicui alij virtuti opposita accidit, vt cum Anabaptistæ, alijue hæretici in aduersis ob perfidiam illatis vane gestiunt & exultant, quod ad infidelitatem & vanam gloriam pertinet.

Magnitudo vero peccati Impatientiæ æstimanda est potissimum, ex effectibus, qui ex Impatientiâ oriuntur; à quibus ipsum peccatum Impatientiæ regulariter non videtur distingui.

89
Quæritur tertio, an & qualis virtus sit Perseuerantiâ, quæque vitia opposita habeat. De hac reagit Sanctus Thomas q. 137. & 138. ASSERTIO I. Perseuerantiâ est specialis virtus, per quam homo ex proprio animi proposito, in honestis operibus persistit, quantum necesse est. Ita S. Thomas q. 137. a. 1. Probat; quia iuxta Aristotelem 2. Ethic. cap. 3. virtus est circa difficile & bonum; & ideo vbi occurrit specialis ratio difficultatis vel boni, ibi est specialis virtus: perseuerantiâ autè respicit specialem rationem difficultatis & boni: Ergo &c. Minor probatur. Opus enim virtutis potest habere bonitatem & difficultatem primo ex ipsa specie actus, desumpta à proprio obiecto; secundo, ex ipsa diuturnitate temporis. Nam hoc ipsum, inquit S. Thomas, quod est diu insistere alicui difficili, specialem difficultatem habet, & ideo diu persistere in aliquo bono, vsq; ad consummationem, pertinet ad specialem virtutem perseuerantiæ; cuius est in operibus virtutum diuturnitatem sustinere prout necesse est. Quod intelligendum est de perseuerantiâ, qua quis ex proposito, adeoque ex speciali intentione ipsius actualis perseuerantiæ, velut specialis finis, in proposito & inchoato bono immobiliter persistit.

90
Potest enim perseuerantiâ adhuc tribus alijs modis ita accipi, vt nõ sit aliqua specialis virtus, vt notauit S. Thomas q. 137. a. 1. ad 2. Primo vt est generalis conditio gratiæ, & charitatis, aliarumque virtutum, quibuscum homo ex hac vita decedit; qua ratione de perseuerantiâ actum est suo loco de gratiâ q. 3. dub. 8. & q. 6. dub. 9. Secundo, vt significat immobilitatem persistendi, præcise ortam ex vi ipsius habitus virtutis; qua ratione immobiliter persistere consequitur quamlibet virtutem (tanquam communis scilicet cuiusque virtutis effectus) in quantum est qualitas difficile mobilis, vt ait S. Thomas q. 137. a. 1. ad 3.

Tertio S. Thomas ibidem ad 1. ex Aristotele 7. Eth. c. 7. & 4. Eth. circa finem, aliam perseuerantiæ acceptionem adfert, qua quis scilicet ægre, nec sine magna repugnantia, ac vehementi sensu contrarij, in bono persistit, tum tolerando diu pericula vitæ, tum præcipue sustinendo difficultatem carendi seu resistendi delectationibus tactus, quæ mala attenduntur circa necessaria vitæ, puta circa defectum ciborum, & aliorum huiusmodi; quæ quandoque imminenti diu sustinenda; quomodo, inquit S. Thomas perseuerantiâ non est virtus perfecta, sed est quoddam imperfectum in genere virtutis, prout in

simili de continentia loquitur Aristoteles 4. Eth. circa finem. Quod intelligendum est de perfectione virtutis non secundum essentiam, sed secundum rationem indiuiduam, & roboratum virtutis statum, vt dictum tom. 2. disput. 3. q. 4. dub. 3. à n. 33. vbi etiam diximus, perseverantiam hoc modo acceptam ad fortitudinem spectare, nec ab ea differre, nisi vt imperfectum à perfecto; nempe loquendo de perseverantia, prout versatur in sustinendis periculis vitæ: nam prout sustinet carentiã delectationũ tactus, ad temperantiam tinet, nec à continentia videtur distingui, contra quam ibidem perseverantiã distinximus.

91

ASSERTIO II. Perseuerantia est pars quasi potentialis fortitudinis. Ita cum Cicerone lib. 2. de inuent. ex dictis supra dub. 1. docet S. Thomas q. 137. a. 2. Ratio est; quia perseverantia cum fortitudine conuenit, quod vtriusque laus & officium consistit in sustinendo firmiter aliquod difficile: deficit autem à perfectione fortitudinis; quia sustinere difficultatem prouenientẽ ex diuturnitate boni operis, non est tam difficile, quam sustinere pericula mortis.

Nec obstat, quod perseverantia secundum materiam, puta quatenus est circa tristitias tactus, hoc est, tristitias, ex carentia delectationis tactus, iuxta Aristotelem 7. Ethic. cap. 4. & cap. 7. magis conuenit cum temperantia; quia subordinatio & annexio virtutum principaliter non attenditur circa materiam, sed potius secundum modum ac formam, in qua perseverantia magis conuenit cum fortitudine, in quantum firmitatem seruat contra difficultatem diuturnitatis. Cuius virtutis etiam est, moderari aliquas passiones, scilicet timorem fationis, aut defectus, propter diuturnitatem; quã de causa etiam hæc virtus est in appetitu irascibili, sicut & fortitudo, iuxta S. Thomam eodem a. 2. ad 1. & 2.

92

ASSERTIO III. Est quidem Constantia virtus affinis perseverantiæ; sed re ipsa tamen ab ea distincta. Ita S. Thomas q. 137. a. 3. Probat. Quia perseverantia & constantia conueniunt quidem in fine, quia ad vtrumque pertinet firmiter persistere in aliquo bono. Differunt autem secundum ea, quæ difficultatem adferunt ad persistendum in bono. Nam virtus perseverantiæ facit firmiter persistere hominem in bono, contra difficultatem, quæ prouenit ex ipsa diuturnitate actus. Constantia autem facit firmiter persistere in bono, contra difficultatem, quæ prouenit ex quibuscunque alijs exterioribus impedimentis. Et ideo principalior pars fortitudinis est perseverantia, quam constantia: quia difficultas, quæ est ex diuturnitate actus, est essentialior actui virtutis, quam illa quæ est ab exterioribus impedimentis. Ita S. Thomas cit. a. 3. Conuenit quidem etiam constantia cum patientia, ex parte materiæ, quatenus vtraque respicit exteriora impedimenta virtutis, quæ tristitiam aut difficultatem adferunt; sed conuenientia ex parte finis, qua cum perseverantia conuenit, est potior.

93

ASSERTIO IV. Perseuerantia indiget speciali auxilio gratiæ. Ita S. Thomas q. 137. a. 4. Probat. & declaratur. Perseuerantia enim ad pro-

positum dupliciter accipitur. Primo pro ipso habitu perseverantiæ, secundum quod est virtus, nempe specialis & infusa. Et hoc modo indiget dono habitualis gratiæ, sicut & ceteræ virtutes infusæ: secundo potest accipi pro actu perseverantiæ, durante usque ad mortem. Et hoc sensu indiget non solum gratia habituali, sed etiam gratuito Dei auxilio, conseruantis hominem in bono, usque ad finem vitæ, iuxta Augustinum l. de bono perseverant. Quia cum liberum arbitrium de se sit vertibile, hoc ei non tollatur per habitalem gratiam, presentis vitæ, non subest potestati arbitrij, etiam per gratiam reparati, vt se immobiliter in bono statuat: licet sit in potestate eius, quod hoc eligat. Plerumque enim cadit in nostra potestate electio, sed non executio. Ita S. Thomas. De qua re ex instituto actum de gratia q. 3. dub. 8. & q. 6. dub. 9.

ASSERTIO V. Duo sunt vitia perseverantiæ opposita; nimirum mollities, & pertinacia. Illa per defectum, ista per excessum. Ita S. Thomas q. 138. a. 1. & 2. ex Aristotele 7. Ethic. 7. & c. 9. & Cicerone l. 2. de inuent. Probat. & declaratur. Laus enim perseverantiæ in hoc consistit, vt non recedatur à bono, propter diuturnam tolerantiam difficultatum laboriosorum; cui directe & per defectum opponitur, si quis facile recedat à bono, propter aliqua difficilia, quæ sustinere non potest; quod ad mollitiem pertinet, qua quis recedit à bono, propter tristitias causatas ex defectu delectationum, quasi cedens debili mouenti; sicut molle dicitur, quod facile cedit tangenti, non autem, quod cedit fortiter impellenti; cum & parietes (vtique non molles) cedant machine percussenti, iuxta Aristotelem 2. Eth. c. 7. Grauius autem impellit metus periculorum, quam cupiditas delectationum: ipsa etiam voluptas fortius mouet atrahendo, quam tristitia de carentia voluptatis retrahendo; quia carentia voluptatis est purus defectus: qui ergo huic cedit, mollis dicitur.

Alia est mollities, castitati opposita, de qua Apostolus 1. Cor. 6. v. 10. vt notum est.

At vero si quis in proposito suo vltra debitum ac decentiam perseverat, incidit in vitium pertinaciæ, perseverantiæ oppositum per excessum. Dicitur enim pertinax, iuxta Isidorum lib. 10. Etym. qui est impudenter tenax, & quasi omnino tenens; idemque peruiax, eo quod in proposito suo ad victoriam (quam antiqui viciam dicebant) perseverat. Quos etiam Aristoteles 7. Eth. cap. 9. vocat Ischyronomones, id est fortis sententiæ, vel idionomones, id est, propriæ sententiæ; quia scilicet perseverant in propria sententiã plusquam oportet; mollis autem minus quam oportet: perseverans, secundum quod oportet. Vnde patet inquit S. Thomas cit. a. 2. quod perseverantia laudatur sicut in medio existens; pertinax autem vituperatur secundum excessum medij; mollis autem secundum defectum.

Magnitudo vero vitiorũ seu peccatorum, quæ perseverantiæ opponuntur, ex ratione materiæ, à qua quis deficit, seu in qua quis vltra debitum persistit, damnisque con-

secutis æstimanda est.

QVÆSTIO III.

De Temperantia, ac virtutibus annexis, vitij-
que oppositis.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 141. vsque ad 170.

Absoluetur hæc quæstio decem dubitationibus. I. De ipsa temperantia secundum se, vitijque oppositis, ac præceptis in genere. II. De partibus temperantia in genere; ac speciatim de duabus eius partibus integrantes, vereturia, & honestate. III. De abstinentia & sobrietate, velut partibus subiectivis temperantia, vitijque oppositis, gula & ebrietate. IV. De ieiunio velut actus abstinentia, an & cuius virtutis sit actus. V. Ad quidnam, quomodo & quosnam obliget præceptum ieiunij Ecclesiastici; & quinam ab eo excusentur. VI. De castitate, velut tertia parte subiectiva temperantia, & virginitate eidem subiectiva. VII. De luxuria, varijsque eiusdem speciebus castitati oppositis. VIII. De partibus potentialibus temperantia, speciatim de continentia & mansuetudine, vitijque oppositis. IX. De modestia in genere; deque humilitate, ac vitio opposito superbia. X. De studiofitate, alijsque modestia speciebus, circa motus corporis, ac res exteriores.

DVBIUM I.

De ipsa temperantia secundum se, vitijque oppositis, ac
præceptis in genere.

Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 141. 142. & 170.

Quæritur primo, an & qualis virtus sit temperantia. Respondetur ex doctrina S. Thomæ q. 141. sequentibus assertionibus. I. Temperantia est virtus, & quidem specialis. Ita S. Thomas q. 141. a. 1. & 2. ex Aristotele 2. Eth. c. 7. & 4. Eth. c. 3. Itemque Augustino lib. de moribus Ecclesiæ c. 15. & 19. & Ambrosio L. 1. de officiis c. 43. Ratio est. Quia habet propriam honestatē, difficultatem ac materiam; utpote refrænans appetitum sensitivum ab ijs, quæ maxime alliciunt hominē, ut sunt delectabilia secundum tactum; cui etiam respondere aliquo modo donum timoris, notat S. Thomas eodem a. 1. ad 3. de qua re egimus tom. 2. d. 3. q. 6. dub. 1. & hic disp. 2. q. 1. dub. 3. & disp. 1. q. 6. dub. 5. vbi potius donum scientiæ; Temperantia respondere diximus.

ASSERTIO II Temperantia versatur circa concupiscentias & delectationes tactus; ac tristitias ex earundem absentia oriri solitas. Ita S. Thomas q. 141. a. 3. & 4. ex Aristotele 3. Ethic. c. 10. vbi ait: Temperantia proprie est circa concupiscentias, & delectationes tactus. Et Cicero lib. 2. de inuent. ait: Temperantia est ratio in libidinem; atq; in alios impetus animi firma & moderata dominatio: in alios scilicet non rectos impetus animi consequenter, in quantum ad moderationem priorum passionum sequitur moderatio posteriorum. Qui enim non immoderate concupiscit, consequens est, ut moderate speret, & moderate de absentia concupiscentiarum tristetur, ut explicat S. Thomas cit. a. 3. ad 1. Et in eundem sensum Hieronymus libr. Erymol. ait: Temperantia est, quæ libido concupiscentiaq; refranatur.

Ratio est. Ad virtutes enim morales pertinet; passiones moderari, tum eas præcipue, quæ consistunt in fuga malorū sensibilium; tum eas quæ consistunt in prosecutione bonorū sensibilium. Primum pertinet ad fortitudinē, ac virtutes annexas, secundū ad temperantiā: ac proinde sicut fortitudo per se ac præcipue est circa timores; ex consequenti autē circa audaciam, quæ aggreditur terribilia sub specie alicuius boni: ita etiā temperantia, quæ moderationē quandā significat, præcipue consistit circa passionē tendētes in bona sensibilia; scilicet circa concupiscentiā & delectationē, ex consequenti autē, circa tristitias, quæ contingūt ex absentia taliū delectationum.

Et sicut fortitudo est circa timores & audacias respectu maximorum malorū, quibus ipsa natura extinguitur, ut sunt pericula mortis: ita temperantia est circa concupiscentias maximarum delectationum; ut sunt delectationes ciborum & potuum; & delectationes veneræ; quæ omnes consequuntur sensum tactus. Consequitur enim delectatio operationem connaturalem seu naturæ consonam; ac proinde tanto delectationes sunt vehementiores, quanto consequuntur operationes magis naturales; maxime autem naturales animalibus sunt operationes, quibus conservatur natura individui per cibum & potum; & natura speciei, per coniunctionem maris & feminae.

Delectationes vero spirituales, etsi natura sua sint maiores delectationibus corporalibus, nō tamen indigent propria virtute moderatē, cum per se ac suo genere sint secundum rationē. Vnde non sunt refræmandæ, nisi per accidens, in quantum

scilicet una delectatio spiritualis retrahit ab alia potiori, & magis debita, iuxta S. Thomam cit. art. 4.

Aliorum vero sensuum delectationes, quatenus quidem referuntur ad delectationem tactus, pertinent itidem ad temperantiam, non principaliter, sed ex consequenti. In quantum autem sensibilia aliorum sensuum etiam per se, ac sine respectu ad tactum, sunt homini convenientia, ut cum delectamur musica seu suavi harmonia, non sunt materia temperantiae, iuxta S. Thomam ibidem ad 3. et si possint esse materia aliarum virtutum Eutrapelie, studiositatis, &c. quæ eiusmodi delectationes sufficienter moderantur.

5 ASSERTIO III. Et si quidem temperantia principaliter sit circa delectationem tactus, ut dictum; secundario tamen etiam est circa delectationes olfactus, & visus, maxime vero gustus, velut sensus tactui propinquioris: in quantum sensibilia horum sensuum conferunt ad delectabilem usum rerum necessariorum, quæ pertinent ad tactum. Ita S. Thomas q. 141. a. 5. ubi ita explicat dictum Aristotelis l. 3. Eth. c. 10. cum ait; quod temperantia & intemperantia videntur gustu parum vel nihil uti.

Ratio est; Quia qualis est ordo bonorum sensibilibus, ad conservacionem humanæ vitæ, seu in specie, seu in individuo, talis etiam est habitudo eorundem ad temperantiam, quæ versatur circa bona sensibilia, spectantia ad conservacionem humanæ vitæ: bona autem illa sensibilia ad eum finem ita se habent, ut quædam seu vno quidem modo, quatenus præcisè sunt delectabilia secundum tactum, sint necessaria simpliciter ad eum finem; ut est ipse usus cibi & potus, persona viri & femina, alia vero sint solum ad hoc utilia, ut usus necessariorum sit magis delectabilis, sicut pulchritudo & ornatus feminae, & sapor delectabilis in cibo, & etiam odor: Ergo etiã ita se habent ad temperantiam, ut alia quidem sint principalis, alia vero secundaria eiusdem materia.

6 ASSERTIO IV. Regula temperantiae, ex præsentis vitæ necessitate, per respectum ad ipsam operantem desumenda est. Ita S. Thomas q. 141. artic. 6. ex Augustino lib. de moribus Ecclesiæ cap. 21. ubi ait: Habet vir temperans in rebus humanæ vitæ regulam, utroque testamento firmatam, ut eorum nihil diligit, nihil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius, atque officiorum necessitatem, quantum satis est usurpet, utentis modestia, non amantis affectu.

Ratio est; quia delectabilia sensus, quæ in usum hominis veniunt, non sunt per se bona & expetenda; sed solum quatenus ordinantur ad subleuandam aliquam huius vitæ necessitatem, velut ad finem: ergo temperantia necessitatem huius vitæ adhibet velut regulam delectabilium, quibus utitur; ut scilicet tantum ijs utatur, quantum necessitas huius vitæ requirit. In quem sensum etiam Aristoteles 3. Eth. c. 11. ait; Temperatum appetere delectabilia propter sanitatem, vel propter bonam habitudinem.

Nec per se est peccatum, etiam ijs, quæ absolute non sunt necessaria, sed utilia ad eundem finem, moderate uti, pro loco, & tempore, & congruen-

ria eorum, quibuscumque vivitur, ut notavit S. Thomas ibidem ad 2. ex Aristotele loc. cit. ubi ait. Temperatum etiam appetere alia delectabilia, quæ scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem; non impediuntur his existentia: habita tamen ratione omnium circumstantiarum: ut non sint contra honestatem, nec supra substantiam seu facultatem, vel conditionem ipsius personæ, iuxta S. Thomam ibidem ad 3. ex Aristotele & Augustino locis citatis.

ASSERTIO V. Temperantia est quidem virtus cardinalis, non tamen maxima virtutum; utpote quæ cedit non solum prudentiæ, sed etiam iustitiæ & fortitudini. Ita S. Thomas q. 141. articulo 7. & 8. Prima pars sumitur ex Gregorio libro 1. moral. cap. 36. Ratio est; virtus cardinalis dicitur quæ principaliter sibi vindicatur, aliquid ex ijs, quæ communiter requiruntur ad rationem virtutis: moderatio autem, quæ in omni virtute requiritur, præcipue laudabilis est in delectationibus tactus, circa quas est temperantia: tum quia tales delectationes sunt magis nobis naturales, & ideo difficilius est, ab eis abstinere, & concupiscentias earum refrænare; tum etiam quia earum obiecta sunt magis necessaria præsentis vitæ, ut ex dictis patet. Secunda pars constat ex dictis quæst. 2. dub. 1. quæstio 3.

Queritur secundo, an & quænam vitia temperantiae opponantur. Assertio I. Temperantiae virtuti, duo vitia extrema opponuntur; vnum per defectum, nempe Insensibilitas; alterum per excessum, nempe Intemperantia. Ita S. Thomas quæstione 142. articulo 1. & 2. ex Aristotele 2. Ethic. cap. 7. & libro 3. cap. 11. Probatur & declaratur. Quia hoc ipso, quod temperantia in medio consistit, sit ut utrinque vitium sibi oppositum habeat. Per defectum quidem, si quis adeo delectationem refugiat, ut prætermittat ea, quæ sunt necessaria ad conservacionem naturæ, quod pertinet ad vitium insensibilitatis. Cum enim ipsa vitæ naturæ delectatio sit apposita operationibus necessarijs ad vitam hominis, naturalis ordo requirit, ut homo in tantum huiusmodi delectationibus utatur, quantum est necessarium salutis humanæ, vel quantum ad conservacionem individui, vel quantum ad conservacionem spei.

Sciendum tamen, inquit S. Thomas ibidem, quod ab huiusmodi delectationibus quandoque laudabile, vel etiam necessarium est abstinere, propter aliquem finem. Sicut propter sanitatem corporalem aliqui abstinent à quibusdam delectationibus ciborum, potuum, & venereorum; idque ex præscripto ipsius temperantiae: ijs enim quæ sanitatem vel bonam habitudinem impediunt, temperatus nullo modo utitur: id enim esset peccatum contra temperantiam, iuxta S. Thomam, quæst. præced. artic. 6. Aliqui abstinent à quibusdam eiusmodi delectationibus, propter alicuius officij executionem, sicut athletas & milites necesse est à multis delectationibus abstinere, ut officium proprium exequantur. Et similiter penitentes, ad recuperandam animæ sanitatem, abstinentia delectabilium, quasi quadam diæta vivunt, & homines volentes contemplationi & rebus divinis vacare oportet quod se

magis à carnalibus desiderijs, multisque delectabilibus abstrahant, à quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus, & generationi vacare, laudabiliter non abstinere.

Per excessum autem contra temperantiam peccatur, si quis plus delectationibus tactus indulgeat, quam sit necessarium, vel opportunum ad conseruationem humanæ vitæ; idque vitium generatim vocatur Intemperantia.

10 ASSERTIO II. Intemperantia est peccatum puerile, & vitium maxime probrosum; maiusque ex suo genere vitio timiditatis. Ita S. Thomas q. 142. artic. 2. 4. & 3. Prima pars sumitur ex Aristotele 3. Ethic. cap. vlt. Probatur & declaratur. Dicitur enim aliquid esse puerile dupliciter. 1. quia conuenit pueris: & sic peccatum intemperantiæ non dicitur puerile, utpote cui illi minus obnoxij sunt. 2. per quandam similitudinem, quam habet superflua concupiscentia cum puero. Primo quantum ad id, quod uterque appetit: sicut enim puer, ita & concupiscentia appetit aliquid turpe, hoc est, dissentaneum ordini rectæ rationis, ad quem puer non attendit, & quem concupiscentia non audit, iuxta Aristotelem 7. Ethic. cap. 6.

Secundo quantum ad euentum, puer enim, si sua voluntati dimitatur, crescit in pernicacia, iuxta Eccli 30 v. 8. Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadet præceptis. Ita etiam concupiscentia, si ei satisfiat, minus robur accipit, iuxta Augustinum l. 8. Conf. c. 5. Dum seruatur libidini, facta est consuetudo. Et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.

Tertio quantum ad remedium, quod utriusque præbetur. Puer enim emendatur per hoc, quod coercetur, iuxta Prouer. 23. vers. 13. Nolite subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percussies eum, & animam eius de inferno liberabis. Similiter & concupiscentia, dum ei resistitur, reducitur ad debitum honestatis modum, iuxta Augustinum libro 6. de musica cap. 11. vbi ait: Mente in spiritualia inspersa, atque ibi fixa, & manente, consuetudini impetus frangitur, & paulatim repressus exunguitur. Maior enim erat cum sequeretur, non omnino nullus, sed certe minor, cum frenamus.

11 Secunda pars assertionis sumitur ex Aristotele 3. Ethic. cap. 10. Ratio est: tum quia intemperantia maxime repugnat excellentiæ hominis, hoc ipso, quod est circa delectationes communes nobis & brutis, ad quorum proinde conditionem hominem deijcit, iuxta illud psalm. 48. vers. 13. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Tum quia maxime repugnat hominis claritati vel pulchritudini in debito rationis ordine constitutæ; in quantum scilicet in delectationibus, circa quas est intemperantia, minus apparet de lumine rationis. Vnde & huiusmodi delectationes dicuntur maxime seruiles. Et S. Gregorius libro 33. cap. 11. ait: Vicia carnalia etsi sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamæ.

12 Tertia pars est Aristotelis 3. Ethic. cap. 12. Ratio sumitur, tum ex parte materiæ, seu obiecti. Timiditas enim refugit pericula mortis, ad quæ vitanda inducit maxima necessitas conseruanda vitæ. Intemperantia autem est circa immoderatas delectationes, quarum appetitus non est adeo necessarius, ad vitæ conseruationem. Tum ex parte ipsius hominis peccantis: idque triplici ratione. 1. Quia timores & tristitiæ graues, maxime in periculis mortis, magis hebetant & obstupesciunt mentem hominis, quam delectationes. 2. Quia quod fit ex intemperantia, magis est voluntarium, quam quod metu fit, iuxta Aristotelem 3. Ethic. cap. 1. de quo actum tom. 2. disp. 2. quæstione 1. dub. 5. 3. Quia contra intemperantiam potest facilius remedium adhiberi, quam contra timiditatem: non solum quia ad vitandam intemperantiam, maximum remedium est fuga, ut non immoretur homo circa singularem delectabilem considerationem; sed etiam quia vsus temperantiæ est quotidianus, utpote in re quotidiana occupatus. Pericula autem mortis rarius occurrunt; & periculosius in his homo exercetur, ad timiditatem fugiendam.

13 Tertio quæritur, an & quanam extent præcepta temperantiæ; & an ea recte in lege diuina tradantur. Respondetur ex doctrina Sancti Thomæ quæstione 170. præcepta temperantiæ esse duplicis generis, ut sæpe de alijs virtutibus dictum. Alia enim sunt affirmatiua, quæ obligant ad vsus seu exercitium temperantiæ, opportuno tempore & loco, in ordine ad debitam sustentationem humanæ vitæ, siue quoad speciem, siue quoad rationem indiuidui, ut ex dictis colligitur, & suo loco de matrimonio vberius explicandum est. Alia sunt negatiua, quibus prohibentur vitia temperantiæ opposita, de quibus superius actum est.

Vtraque vero præcepta, tam de ipsa temperantia, quam de virtutibus temperantiæ annexis, recte & conuenienter in diuina lege traduntur; quatenus in ipso decalogo prohibetur adulterium, non solum secundum quod opere exercetur: sed etiam secundum quod corde concupiscitur, quia in decalogo ea præcepta ponuntur, quæ directius ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. Inter vitia autem temperantiæ opposita, dilectioni proximi maxime videtur opponi adulterium, per quod vsurpat quis sibi rem alienam, abutendo scilicet vxore proximi; cuius tamen generis præcepta multo plura in noua lege clarius explicata fuere, ut patet Matthæi 5.

14 Præcepta vero affirmatiua in decalogo tradi non conueniebat; quia præcepta decalogi oportet esse communia: vsus autem & modus temperantiæ variatur, secundum diuersa tempora, & secundum diuersas hominum leges & consuetudines, ut ex Augustino lib. de bono coniugali cap. 15. notauit Sanctus Thomas quæstione 170. art. 1. ad 3.

15 Quod vero ad virtutes temperantiæ annexas attinet, ex dupliciter considerari possunt; secundum se nimirum, & secundum suos effectus.

Priori modo non ponuntur in decalogo; quia non habent directam habitudinem ad dilectionem Dei vel proximi; sed magis respiciunt quandam moderationem eorum, quæ ad ipsum hominem (operantem) pertinent. Posteriori consideratione aliqua præcepta in decalogo ponuntur, pertinentia ad prohibendum effectus vitiorum oppositorum temperantia partibus: quia hac ratione virtutes illæ respiciunt dilectionem Dei vel proximi. Sicut ex ira mansuetudini opposita procedit interdum aliquis ad homicidium, quod in decalogo prohibetur; aut ad subtrahendum debitum honorem parentibus, quod etiam potest ex superbia provenire; ex qua etiam multi transgrediuntur præcepta primæ tabulæ. Ita fere S. Thomas q. 170. a. 2. De qua re plura tom. 2. disp. 5. quæst. 4. dub. 1. & 3.

D V B I V M II.

De partibus temperantia in genere; ac speciatim de duabus eius partibus integrantibus, verecundia & honestate.

S. Thomas 2. 2. q. 143. 144. & 145.

16 **Q**uæritur primo, quot, & quænam sint partes temperantia in genere. Respondetur cum S. Thoma quæstion. 143. a. vii. quemadmodum aliarum virtutum cardinalium, ita etiam temperantia triplices esse partes, videlicet integrales, subiectivas, ac potentiales. Partes quasi integrales sunt duæ, scilicet verecundia, per quam aliquis refugit turpitudinem temperantia contrariam, & honestas, qua amatur pulchritudo temperantia, has enim velut condiciones necesse est concurrere ad usum temperantia: quæ & peculiarem decorem cuiusdam laudem sibi vendicat; & cuius opposita vitia maximam turpitudinis notam annexam habent, ut dictum.

17 Partes autem subiectivæ temperantia, quæ distinguuntur secundum diversitatem materiae, vel obiecti, sunt quatuor. Delectationes enim tactus, in quibus fruendis versatur temperantia, diuiduntur in duo genera. Nam quædam ordinantur ad nutrimentum; & in his, quantum ad cibum est abstinentia; quantum autem ad potum est sobrietas. Quædam vero ordinantur ad vim generatiuam: & in his quantum ad delectationem principalem ipsius coitus, est Castitas: quantum autem ad delectationes circumstantes, quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus, attenditur Pudicitia: quam tamen proprie non esse virtutem specialem à castitate essentialiter distinctam, patebit inferius dub. 6.

18 Partes autem potentiales, seu virtutes secundariæ, sic dictæ quod modum operandi, quem principalis virtus observat circa aliquam principalem materiam, eundem observant in quibusdam alijs materijs non ita difficultibus; rursum sunt triplicis generis, pro triplici moderatione seu refræna-

tionem appetitus, in aliquid tendentis, quarum virtutes in certa materia efficiunt: nimirum 1. In interioribus motibus animi. 2. in exterioribus motibus & actibus corporis. 3. in exterioribus rebus. Nam præter motum concupiscentia, quem moderatur & refrænat temperantia, tres motus inveniuntur interni animæ in aliquid tendentis. Primus est motus voluntatis, commutatus ex impetu passionis; quem motum refrænat continentia; qua fit, ut licet homo immoderatas concupiscentias patiat, voluntas tamen non vincatur. Secundus motus interior in aliquid tendens, est motus spei, & audacia, quæ ipsam consequitur; & hunc motum moderatur siue refrænat humilitas. Tertius motus est ira, tendens in vindictam, quem refrænat mansuetudo, siue clementia.

19 Circa motus autem & actus exteriores corporis, moderationem & refrænationem inducit modestia; quam Andronicus rursum diuidit in bonam ordinationem, decentiam seu ornatum, & austeritatem, seu potius decentem grauitatem.

Circa exteriora vero duplex moderatio est adhibenda. Primo quidem, ut superflua non requirantur, & quantum ad hoc ponitur à Macrobio lib. 1. in somnium Scipionis Parcitas, & ab Andronico per se sufficientia. Secundo ut non nimis exquisita requirantur; & quantum ad hoc ponit Macrobius moderationem, Andronicus vero simplicitatem.

20 Qua ratione vniuersim sex partes potentiales, seu virtutes temperantia adiunctæ constituuntur, nimirum continentia, humilitas, mansuetudo seu clementia, modestia, parcitas, & moderatio, siue simplicitas. E quibus etiam Cicero libro 2. de inuent. tres recenset, nimirum continentiam, clementiam, & modestiam, sub qua ille comprehendere voluit omnia, quæ pertinent ad moderationem corporalium motuum & exteriorum rerum, atque etiam moderationem spei, quam ad humilitatem pertinere dictum est, iuxta S. Thomam cit. quæstione 143. a. vii. ad 4. Et si reuera humilitatis virtus parum Ethnicis perspecta fuerit.

In eundemque sensum intelligenda est partitio temperantia, apud Macrobius cit. lib. 1. in somnium Scip. vbi dicit, quod temperantiam sequitur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Sed an omnes istæ quas retulimus ex S. Thoma, sint veræ partes potentiales temperantia, virtutesque ab ea distinctæ, de singulis inferius sigillatim dicetur.

21 Quæritur secundo, quid, & in quibus sit verecundia. Respondetur cum S. Thoma q. 144. sequentibus assertionibus I. Verecundia proprie non est virtus, licet sit quædam laudabilis passio; qua ratione late aliquando virtus dicitur. Ita S. Thomas q. 144. a. 1. ex Aristotele 2. Eth. c. 7. & lib. 4. cap. vi. Ratio est; Quia virtus est habitus electivus, seu ex electione operans, & si statum perfectum habeat, excludit in operante timorem rei turpis & probrosæ, velut mali possibilis & ar-

dui, seu difficilis ad vitandum; neque etiam actu admittit aliquid turpe, vnde probum timeatur. Verecundia autem, cum nihil aliud sit, quam timor alicuius rei turpis & probrofa, proprie non est habitus, sed passio, neque motus eius est ex electione, sed ex impetu quodam passionis; neque excludit timorem seu opinionem rei turpis, velut possibilis & arduæ, seu difficilis ad vitandum, sed eum timorem potius includit, vt dictum: ergo vtraque de causa deficit à ratione perfectæ virtutis: et si reuera posterior causa non excludat essentiam, sed solum statum perfectæ virtutis.

22 Neque vero verecundia est pars temperantiæ, quasi intrans essentiam eius, inquit Sanctus Thomas articulo 4. ad 4. sed quasi dispositiue se habens ad ipsam, iuxta Ambrosium lib. 1. de officijs c. 43. asserentem, *verecundiam iacere prima temperantiæ fundamenta.*

23 ASSERTIO II. Verecundia primo ac principaliter ipsum vituperium respicit ac timet; secundario autem vitiosam turpitudinem. Ita S. Thomas quast. 144. art. 2. ex Damasceno lib. 2. cap. 15. & Gregorio Nysseno l. 4. de creat. hom. cap. 14. Ratio est. Timor enim proprie est de malo arduo, quod difficile vitatur; turpitudinem autem vitiosa, in deformitate actus voluntarij posita, proprie loquendo non habet rationem mali ardui: quod enim *in sola voluntate consistit, non videtur esse arduum, sed eleuatum supra hominis potestatem*, iuxta Aristotelem 2. Rhetor. c. 5. vbi idcirco negat, horum malorum esse timorem. Alia vero est turpitudinem quasi poenalis, posita in vituperio; quod habet rationem mali ardui, sicut honor habet rationem boni ardui.

Cum ergo verecundia proprie sit timor turpitudinis, necesse est, vt primo & principaliter respiciat vituperium seu opprobrium, & ex consequenti turpitudinem vitiosam: idque rursus dupliciter, vel nimirum vt quis desinat vitiosa agere propter timorem vituperij; vel vt in turpibus, quæ agit, ob eandem causam vitet conspectus publicos; quorum primum, secundum Gregorium Nyssenum lib. 4. de creat. cap. 14. pertinet ad erubescientiam; secundum ad verecundiam, cum ait: *Qui verecundatur, occultat se in his quæ agit: qui vero erubescit, timet incidere in ingloriositatem.*

24 Bona vero, seu actus virtutum nequaquam sunt materia verecundiæ; licet ob imperfectionem virtutis nonnunquam accidat, vt quis verecundatur de probro propter virtutem illatis: siue quia ab alijs, quæ recte fiunt habentur vitiosa; siue quia homo refugit in operibus virtutum notam presumptionis, aut etiam simulationem.

Quo vero quisque magis est virtute præditus, eo magis contemnit exteriora bona vel mala, iuxta præceptum Isaïæ 51. v. 7. *Nolite timere opprobrium hominum: & illud Christi Luca 9. vers. 26. Qui me erubueris, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.*

25 ASSERTIO III. Cæteris paribus, magis verecundamur, à personis coniunctis, cum quibus semper sumus conuersaturi; quasi nobis ex hoc per-

petuum obueniat detrimentum. Quod autem probum prouenit à peregrinis & transeuntibus, quasi momentaneum facile contemnitur. Ita S. Thomas q. 144. a. 3. ex Aristotele 2. Rhetor. c. 6. Et addit, cæteris paribus, magis verecundari homines coram sapientibus & virtuosiss, propter iudicij perfectionem; non autem coram pueris & bestijs, quibus nullum est iudicium. Secundo magis coram ijs, qui possunt plus prodesse, vel obesse, quales communiter sunt etiam personæ magis coniunctæ; nisi in ipsa peccati societate coniunctæ sint, à quibus nemo verecundatur, hoc ipso, quod existimamus, eos defectum nostrum non apprehendere, vt aliquid turpe.

26 ASSERTIO IV. Neque senes, neque scelerati, neque probi ac perfecti homines verecundia mouentur; quod tamen illis diuersis de causis accidit. Ita S. Thomas q. 144. art. 4. ex Aristotele 4. Ethic. cap. vlt. Probatur & declaratur: quia cum verecundia sit timor alicuius turpitudinis, duo ad eam requiruntur; & vt turpitudinem pro re mala habeatur, & vt verecundanti aestimetur possibilis ac vitatu difficilis. Ex defectu prioris conditionis, carent verecundia homines scelerati, iuxta illud Ieremiæ 3. v. 3. *Frons mulieris meretricis facta est tibi; noluisse erubescere.* Ex defectu secundæ conditionis, senes & virtuosissimi verecundia carent; qui tamen ita simul dispositi sunt, vt si in eis esset aliquid turpe, de hoc verecundarentur, iuxta Aristotelem loc. cit.

27 Quæritur tertio, quid sit honestas, seu honestum, & qua ratione ad virtutem, itemque bonum vtile & delectabile se habeat.

ASSERTIO I. Honestas, seu honestum ad virtutem pertinet, siue tanquam genus virtutum, idemque cum virtute; siue tanquam proprietates virtutum consequens. Est mens S. Thomæ q. 45. a. 1. Probatur & declaratur; quia tametsi honestas etiam alijs modis accipiatur, vt pro diuitijs & exteriori prosperitate, velut iuxta vulgi opinionem honore digna, Eccl. 11. v. 14. & 25. itemque pro decentia moris in externa conuersatione, iuxta 1. Cor. 14. v. 40. nonnunquam etiam, vt quiddam commune est omni bono per se expetibili, iuxta Ciceronem l. 2. de inuent. proprie tamen ac principaliter tum pro ipsa virtute sumitur, iuxta Ciceronem l. 1. de officijs & l. 2. de inuent. vbi honestum diuidit in quatuor virtutes principales; tum dignitatem, adeoque proprietatem virtutis, secundum quam virtus est honore digna. Dicitur enim iuxta Isidorum lib. 10. Etymol. c. 8. *honestas, quasi honoris status, adeoque honestum quod est honore dignum.* Debetur autem honor excellentiæ; quæ in virtute potissimum cernitur, velut dispositione perfecti ad optimum, iuxta Aristotelem 7. phisic. text. 17. & 18.

28 ASSERTIO II. Honestum, & spirituale decorum, sunt idem. Ita S. Thomas q. 145. a. 2. ex Augustino l. 83. q. 30. vbi ait: *Honestatem voco intelligibile pulchritudinem, quam spiritualement nos proprie dicimus.* Et infra: *Multa sunt pulchra visibilia, quæ minus proprie honesta appellantur.* Ratio est: quia ad rationem pulchri siue decori pertinet claritas & debita proportio, iuxta Dionysium cap. 4. de diuin. nomin. par. 1. vnde pulchritudo corporis in hoc consistit, quod homo habeat membra corporis bene proportionata,

cum quadam debiti coloris claritate. Pari igitur ratione, decor seu pulchritudo spiritualis, in eo consistit, ut vita moresque hominis sint bene proportionati, secundum spiritualem rectæ rationis claritatem; quod ad rationem honesti ac virtutis pertinet.

29 **ASSERTIO III.** Honestum delectabile, & utile, quamvis subiecto eadem sint, ratione tamen inter se differunt. Ita S. Thomas quæst. 145. art. 3. Probatur & declaratur. Honestum enim dicitur aliquid, secundum dignitatem & excellentiam virtutis, honore dignam; delectabile, quod appetitum quietat, & suaviter afficit; vile, quod per modum medij ad aliud consequendum refertur. Cum igitur omne honestum sit secundum rationem ordinatum, adeoque naturaliter homini conveniens, ac simul vile ad felicitatem, tanquam ad finem, consequens est, omne honestum esse etiam delectabile, & vile: sicut etiam omne vile delectabile est; non vero contra omne delectabile honestum & vile, nec omne vile honestum, ut docet etiam Aristoteles 2. Eth. c. 3. Quæ etiam ita se habent respectu appetitus, ut honestum & delectabile sit, propter se ipsum expeditum; vile autem formaliter non nisi propter aliud, ut post Aristotelem 10. Eth. c. 2. & Augustinum l. 83. q. 30. docet S. Thomas ibidem ad 1. ex communi, & pluribus dictum tom. 2. disput. 1. q. 1. dub. 1. n. 8. & dub. 3. num. 33.

30 **ASSERTIO IV.** Honestas dicitur pars integralis temperantiae, per modum cuiusdam conditionis, quæ in ipsa temperantia potissimum ac speciali ratione elucet. Ita S. Thomas q. 145. ex Macrobio lib. 1. in somniis Scip. & Ambrosio l. 1. de officiis c. 43. Ratio est; quia licet alioquin honestas, ut dictum, cuilibet virtuti communis sit, speciali tamen quadam ratione tribuitur temperantiae; quæ ab homine id, quod est ei turpissimum & indecentissimum, repellit, scilicet brutales voluptates; quæ quidem est conditio, seu potius affectio velut intrinseca ipsius temperantiae.

DUBIVM III.

De abstinentia, & sobrietate, velut partibus subiectivis temperantiae, vitusque oppositis, gula & ebrietate.

S. Thomas 2. 2. q. 146. 148. 149. & 150.

31 **A**bstinentiam & sobrietatem esse partes quadam subiectivas, seu species temperantiae, constat ex dictis du. 2. de quibus in præsentia quatuor quæ sita ex doctrina S. Thomæ breuiter explicandasunt. 1. de abstinentia. 2. de gula, tanquam vitio opposito abstinentiæ. 3. de sobrietate. 4. de ebrietate vitio opposito. De ieiunio vero velut actu abstinentiæ agemus dubio sequenti.

Primum igitur queritur, an & qualis virtus sit abstinentia. Respondeo cum S. Thoma q. 146. a. 1. & 2. duabus assertionibus. I. Abstinentia est virtus, & quidem specialis, ut tradit etiam Macrobius l. 1. in som. Scip. Probatur ex 2. Petri 1. v. 5. Vos autem

curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem. Vbi abstinentia alijs virtutibus annumeratur.

Ratio est. Licet enim abstinentia nonnunquam absolute ciborum subtractionem seu carentiam significet, iuxta illud Glossæ Rom. 14. ad illa verba: Non est regnum Dei esca & potus, afferentis, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam; qua ratione abstinentia etiam neg. virtutem, neg. actum virtutis, sed quiddam indifferentis significat; in præsentia tamen, prout significat voluntaria abstinentia seu moderationem in cibo, ratione regulatam, virtutem, ac quidem specialem significat, versantem in moderatione appetitus & delectationis edendi, vel etiam bibendi, quatenus potus præcise est pars quedam secundaria integræ & ad humanam vitam sustentationem necessaria refectiois, iuxta S. Thomam q. 150. a. 2. ad 2.

Quam virtutem S. Petrus commendat verbis citatis; quibus dicitur, in scientia esse abstinentiam ministrandam, ut scilicet homo à cibis ablineat, prout oportet, pro congruentia hominum, cum quibus vivit, & pro valetudinis suæ necessitate, iuxta Augustinum l. 2. quæst. Euangel. c. 11. Quamvis si moderatio ciborum secundum quantitatem & qualitatem solum referatur ad valetudinem corporis, non ad interiores animæ affectiones, bonumque rationis; non ad virtutem abstinentiæ, sed potius ad artem medicinam pertineat, iuxta S. Thomam ibidem a. 1. ad 2.

Nec obstat primo, quod abstinentia sit quædam corporis castigatio ad castitatem utilis, iuxta Augustinum seu Fulgentium de fide ad Petrum c. 4. Ex quo sequi videtur, non esse virtutem à castitate distinctam, quia hoc est commune omnibus virtutibus, ut vna aliam adiuvet.

Nec obstat secundo, quod nulla specialis virtus statuitur circa moderationem vestimentorum. Vnus enim vestimentorum, inquit S. Thomas cit. a. 2. ad 3. est introductus ab arte, versus autem ciborum à natura. Et ideo magis debet esse virtus specialis, circa moderationem ciborum, quæ circa moderationem vestimentorum. Adde, hanc satis procurari per alias virtutes, puta humilitatem, modestiam, paritatem, & simplicitatem, de quibus inferius agemus.

Nec tamē plane absurdum fuerit, etiam peculiarē virtutem, in decet vestitus moderatione positā constitui; siue eam sobrietatem diversō sensu, quam superius dictum, siue modestiam aut decentiam in vestitu appellare libeat.

Nec obstat tertio illud Apostoli 1. Cor. 18. v. 8. Esca nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus; scilicet spiritualiter. Quamvis enim usus ciborum, & eorum abstinentia, secundum se considerata, non pertineat ad regnum Dei, siue ad salutem animæ; utrumque tamen eorum, secundum quod sit rationabiliter ex fide & dilectione Dei, pertinet ad regnum Dei, ut bene S. Thomas cit. a. 1. ad 1.

ASSERTIO II. Abstinentiæ virtus, licet à defectu seu negatione denominetur, consistit tamē in medio. Ita S. Thomas q. 146. a. 1. ad 3. ex communi. Ratio est; quia abstinentia fortitur communem

rationem

rationem temperantiæ, quæ itidem in medio consistit, licet à defectu denominetur. Quod quidem ideo accidit, quia sicut laus fortitudinis consistit in quodam excessu, ut animus firmetur contra timores, à bono rationis auocantes; ita etiam laus temperantiæ, cuius est refrænare delectationes, potissimum consistit in quodam defectu; ex quo ipsa est omnes eius partes denominantur.

37 Quæritur secundo, an, quale, & quotuplex peccatum sit gula, abstinentiæ apposita. **ASSERTIO I.** Gula est peccatum, & quidem mortale, si quis ob gulæ inordinatam cupiditatem, aliquid in lege diuina sub peccato mortali præceptum deliberate omittat. Ita S. Thomas q. 148. a. 1. & 2. Probatur ex S. Gregorio 30. Moral. cap. 25. qui ait: *Dominante gula vitio, omne quod homines fortiter egerunt, perditur; & dum venter non restringitur, simul cunctæ virtutes obruantur.* Ratio est; quia gula cum sit inordinatus appetitus edendi & bibendi, recedit à recte rationis ordine & præscripto.

Quod si quis delectationi gulæ ita inhæreat, tanquam fini, propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra præcepta Dei agere, ut delectationes huiusmodi consequatur, peccatum vtique mortale committet; vt in omni materia accidit. Si vero in vitio gulæ intelligatur inordinatio concupiscentiæ, tantum secundum ea, quæ sunt ad finem, vt pote quia nimis concupiscit delectationes ciborum, non tamen ita quod propter hoc faceret aliquid contra legem Dei (hoc est contra finem legis) est peccatum veniale. S. Thomas cit. a. 2.

Ex quo etiam q. 50. a. 2. ad 2. notandum, ad vitium gulæ pertinere, non tantum plus sumere in cibo, sed etiam in potu, quam necesse sit; nempe considerando potum, vt præcisè est pars refectiois necessaria, vt superius dictum, alia autem ratione potus ad ebrietatem pertinet, vt dicemus.

38 **ASSERTIO II.** Gula non est maximum peccatorum; sed ex suo genere ac per se plerisque alijs peccatis minus. Ita S. Thomas q. 148. a. 3. iuxta Gregorium lib. 33. Moral. cap. 11. asserente, *vitia carnalia esse minoris culpe.* Ratio est. Quia siue gula spectetur ex parte materiæ, minus est ijs peccatis, quæ sunt circa res diuinas; adde etiam ijs, quæ graue nocumentum proximo adferunt: siue spectetur ex parte peccantis, facilius veniam, quam alia pleraque meretur, tum propter necessitatem assumptionis ciborum, tum etiam propter difficultatem discernendi & moderandi id, quod in talibus conuenit.

In quem sensum Gregorius 30. Moral. cap. 28. ait: *Quia per esum voluptas necessitati miscetur, quid necessitas petat, & quid voluptas suppetat, ignoratur.* Et Augustinus lib. 10. confess. cap. 31. *Quis est Domine, qui aliquantulum extra metas necessitatis cibum non sumit?*

Per accidens tamen, & ratione effectus consequentis, vitium gulæ habet quandam magnitudinem, in quantum ex ea oriuntur diuersa peccata; in quibus est etiam detrimentum corporalis sanitatis &c. iuxta illud Ezechielis 6. v. 49. *Ece hæc fuit iniquitas Sodoma sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant.* Vnde

Gregorius 30. Moral. cap. 26. *Ad confectum spiritualis agonis non assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis posuimus, gula videlicet appetitus, edomatur.*

39 **ASSERTIO III.** Gula est vitium capitale; cuius quinque numerantur filiae, scilicet ineptia, lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, & hebetudo mentis. Ita S. Thomas quæst. 148. art. 5. & 6. ex S. Gregorio cap. 30. moralium. Ratio est; quia vitium capitale dicitur, ex quo alia vitia oriuntur, secundum rationem causæ finalis, (nimirum præcipue, vt ex S. Thoma quæst. 118. art. vlt. notauit Caietanus hic a. 5.) eo quod habent finem seu obiectum multum appetibile: quod in vitio gulæ cernitur.

Ex qua quidem varia vitia consequuntur, etiam aliquo modo in genere causæ finalis, saltem velut acceptata, ex finis appetitu, sicut ex appetitu vindictæ causatur exilium, iuxta Caietanum ibidem: siue id vitium gulæ spectetur ex parte animæ, siue ex parte corporis. Ex parte quidem animæ id accidit quadrupliciter. 1. quantum ad rationem, cuius acies hebetatur ex immoderatione cibi & potus, propter fumositates ciborum, perturbantes caput; vnde nascitur hebetudo mentis. 2. quantum ad appetitum, qui deordinatur per inordinationem cibi & potus, quasi sopito gubernaculo rationis; ex quo nascitur ineptia lætitia. 3. quantum ad inordinatum verbum; & sic ponitur multiloquium. 4. quantum ad inordinatum actum; & sic ponitur scurrilitas. Ex parte autem corporis ponitur immunditia, quæ facile ex superfluitate cibi nascitur.

40 **ASSERTIO IV.** Recte distinguuntur quinque species gulæ, secundum has condiciones; præperum, laute, nimis, ardentem, studiosam. Ita S. Thomas quæst. 148. ex S. Gregorio lib. 30. Moral. cap. 27. vbi ait: *Quinque modis nos gula vitium tentat: aliquando namque indigentia tempora præuenit; aliquando lautiores cibos querit; aliquando quæ sumenda sunt preparari accuratius appetit; aliquando in ipsa quantitate sumendi mensuram refectiois excedit; aliquando ipso æstu immensi desiderij aliquis peccat.* Ratio est; quia pro varia consideratione tum ipsius cibi, secundum quantitatem, vel qualitatem; tum comestiois ac modi comedendi, variæ eiusmodi vitiositates accidunt.

Et quamuis ipsæ circumstantiæ per se non constituent diuersas species, in præsentem tamen defectus diuersarum circumstantiarum, facit diuersas species gulæ, propter diuersa motiua ex quibus moralium species diuersificantur. In eo enim qui quærit lautos cibos, excitatur concupiscentia ex ipsa specie cibi. In eo vero, qui præoccupat tempus, deordinatur concupiscentia, propter impatientiam moræ. Et idem patet in alijs. In loco verò, & in alijs circumstantiis, non inuenitur aliud differens motiuum, pertinens ad usum cibi, quod faciat aliam speciem gulæ, inquit S. Thomas ibidem ad 1. & 2.

41 Quæritur tertio, an & qualis virtus sit sobrietas; & quid ad eam requiratur. **ASSERTIO I.** Sobrietas, quæ speciatim est circa potum inebriandi vim habentem, est virtus specialis. Ita S. Thomas quæst. 149. art. 1. & 2. Et sumitur ex

Eccli 31. v. 37. *Sanctus est anima & corporis sobrius potus*; ubi sobrietas hoc ipso sensu accipitur; vt & à Macrobio lib. 1. in somn. Scip. qui sobrietatem specialem temperantiæ partem constituit: est alioquin sobrietas etiam generatim accipitur pro quacunque moderatione in quavis materia, præsertim temperantiæ, & decentis habitus, vt videre est ad Titum 2. v. 2. 5. 6. & 12. & 1. Timoth. 2. v. 9. ubi præcipitur vt *mulieres cum verecundia & sobrietate se ornent* &c.

Ratio est; quia ubi inuenitur speciale impedimentum rationis, ibi necesse est esse specialem virtutem ad illud remouendum. Potus autem inebrians habet specialem rationem impediendi vsum rationis, in quantum scilicet *perturbat cerebrum sua sumositate*: Ergo ad hoc impedimentum rationis remouendum requiritur specialis virtus, quæ est sobrietas. Ita S. Thomas cit. a. 2.

Quatenus verò cibus simul & potus impedire possunt bonum rationis, absorbendo eam per immoderantiam delectationis, ita circa vtrumque, *cibus simul & potus, versatur abstinencia*; quæ non est circa cibos & potus, in quantum sunt (præcisè) nutritiua, sed in quantum impediunt rationem seu bonum flatum ac ordinem rationis, iuxta S. Thomam eodem a. 2. ad 1. & 2.

42 **ASSERTIO II.** Etsi in genere potus inebriantini, vinum præcellit; non tamen eius potus per se illicitus est; sed solum per accidens; vel ex bibentis læsione, vel si mensuram excedat, aut contra votum suscipiatur, vel scandali causa fit. Ita contra Manichæos aliosque veteres quosdam hæreticos, S. Thomas quæst. 194. art. 2. ex Hieronymo lib. 1. contra Iovinianum, vt refertur etiam Canon. *Ab exordio*, dist. 35.

Probat ex scriptura Eccli 31. v. 35. *Vinum in iucunditatem creatum est, & non in ebrietatem ab initio. Exultatio anime & cordis vinum moderate potatum.* Item Matthæi 15. v. 11. *Non quod intrat in os coinquinat hominem.* Et 1. Timoth. 5. v. 23. *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum, ac frequentes tuas infirmitates.* Per accidens autem multa mala ex vino oriri constat. Eccli 31. v. 38. *Vinum multum potatum irriationem, & iram, & ruinas multas facit. Amaritudo anime vinum multum potatum. Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem & faciens vulnera.* Vnde subiungitur. *In conuiuio vini non arguas proximum: & non despicias eum in iucunditate illius: verba improperij non dicas illi: & non premas illum in repetendo.*

43 **ASSERTIO III.** Cum omnibus quidem, tum præcipuè mulieribus & iuuenibus, ob pronitatem ad voluptates corporis consuetandas: senibus vero & honoratis personis, puta Regibus, Episcopis, & omnibus Ecclesiæ ministris, ac superioribus, obtinendum rationis rigorem, quo hæ personæ in primis indigent, sobrietas cum primis est necessaria. Ita S. Thomas quæst. 149. art. 4. ex Apostolo, qui speciatim in prædictis personis sobrietatem requirit. 1. Timoth. 3. v. 2. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse &c. sobrium &c. non vinolentum.* Et v. 8. *Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deductos.* Et v. 11. *Muliercs similiter pudicas, non detra-*

hentes, sobrias. Et ad Tit. 2. v. 2. *Senes vt sobrii sint, pudici, &c.* Et v. 3. *Anus similiter in habitu sancto non criminatrices, non multo vino seruientes &c. castas sobrias.*

Idem confirmatur ex historia veteri; nam vt testatur Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Mulieres olim apud Romanos à vino penitus abstinebant. Sed & adolescentibus olim Romani vsum vini vsq; ad annum ætatis trigessimum ademerunt, teste Eliano lib. 10. Var. cap. 9. Et Hieronymus epist. 22. ad Eustochiū sacras virgines monet, vt vinum fugiant, *non secus ac venenum.* Ratio constat ex dictis.

44 Quæritur quarto, an & quale vitium sit ebrietas. **ASSERTIO I.** Ebrietas est peccatum sobrietati oppositum secundum excessum. Ita S. Thomas quæst. 150. Probat ex scriptura. Proverb. 23. v. 29. *Cui vix, cuius patri vix, cui vix, cui vix, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorum? nome hu, qui commorantur in vino, & student calicibus e-potandis?* Et ibid. v. 32. *Ne intuearis vinum, cum splenduerit in vitro color eius: ingrediatur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber.* Isai. 5. v. 22. *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Et v. 12. *Væ qui confurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperum vt vino astucis.* Luc. 21. v. 34. *Attendite vobis, ne forte grauentur corpora vestra in crapula & ebrietate.* Ephes. 5. v. 19. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* 1. Cor. 6. v. 10. *Nolite errare: neque fornicarij, &c. neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Gal. 5. v. 21. *Manifesta sunt opera carnis &c. ebrietates, comessationes &c.* Denique Rom. 13. v. 12. *Abiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus; non in comessationibus & ebrietatibus.*

45 Ratione declaratur assertio. Ebrietas enim dupliciter accipi potest. 1. Vt præcisè significat defectum vsum rationis, ex multo vino consequutum; qua ratione non est culpa, sed defectus pænalis ex culpa consequens. 2. Accipitur pro actu eum defectum causante; qui quidem rursum dupliciter eum defectum causare potest, nimirum vel ex nimia vini fortitudine, præter opinionem bibentis. Quomodo ebrietas accidere potest sine peccato; præcipuè (hoc est, saltem, vt rectè intellexit Caietanus ibidem) si non ex negligentia hominis (qui id præuidere debebat) contingat. Et sic, inquit S. Thomas ibidem, creditur Noe inebriatus, vt legitur Genesis 9. *vel ex inordinata concupiscentia, & vsum vini.* Et sic ebrietas est peccatum, & continetur sub gula, sicut species sub genere. Diuiditur enim gula in comessationem & ebrietatem, iuxta Apostolum loc. cit.

46 Nec obstat primo, quod ebrietas non habet vitium oppositum per defectum. Respondetur enim cum S. Thoma eodem a. 1. ad 1. Habere quidem, sed id carere nomine. Nam vt Aristoteles ait 3. Ethic. cap. 11. *Insensibilis, quæ opponitur temperantiæ, non multum contingit.* Et ideo tam ipsa, quæ omnes eius species, quæ opponuntur diuersis speciebus temperantiæ nomine carent. Vnde & vitium quod opponitur ebrietati, inominatum est. Et tamen si quis scienter, inquit S. Thomas, in tantum à vino abstineret, vt naturam multum grauaret, à culpa immunis non esset.

47 Nec obstat secundò, quod vt ex Gregorio refert S. Thomas *ebriosi cum venia suo ingenio sunt relinquendi, ne deteriores fiant, si à tali consuetudine euellantur.* Nam vt notat S. Thomas ibidem ad 4. aliquando correctio peccatoris est intermittenda, ne fiat inde deterior. In quem sensum Augustinus epist. 64. de comestationibus & ebrietatibus ait: *Non asperere, quantum asstimo, non dure, non impetuose ista tolluntur, sed magis docendo, quam iubendo; magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est in multitudine peccantium: seueritas autem exercenda est, in peccato paucorum.*

48 ASSERTIO II. Ebrietas ex suo genere est peccatum mortale. Ita S. Thomas quæst. 150. art. 2. vbi expresse dicit: *Si quis bene aduertat potum esse immoderatum & inebriantem, & tamen magis velit (directe scilicet, vel indirecte) ebrietatem incurrrere, quam à potu abstinere, proprie talem dici ebrium. & sic ebrietatem esse peccatum mortale.* Eademque est communis Doctorum sententia, vt dictum tom. 2. disp. 4. quæst. 5. dub. 5. est Martinus de Magistris apud Caietanum hic a. 1. & 2. & alij quidam contrarium dixerint.

Probatur tum ex scriptura, quæ ebrietatè numerat inter opera carnis & tenebrarum, vt superius dictum; tum ex canone 42. Apostolorum vbi dicitur: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, alex, aut ebrietati deseruiens, aut desinat, aut deponatur. Subdiaconus autem, aut Lector, aut Cantor, similia faciens, aut desinat, aut communiõne priuetur; similiter & laicus: tales autem pœnæ non infliguntur nisi pro peccato mortali, vt rectè argumentatur S. Thomas argum. Sed contra. Accedunt ceteri patres, speciatim Basiliius homil. 14. Ambrosius lib. de Elia & ieiunio. cap. 16. & 17. Hieronymus in epist. ad Gal. cap. 5. Chrysostomus homil. 57. ad pop. Antioch. & homil. 58. in Matth. & Augustinus serm. 231. & 232. de temp. qui omnes ebrietatem tanquam graue peccatum grauiter infectantur.*

49 Ratio est; quia per ebrietatem inquit S. Thomas, homo volens & sciens priuat se vsu rationis, quo secundum virtutem operatur, & peccata declinat: & sic peccat mortaliter periculo peccandi se committens. Dicit enim Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 6. *Vitandam dicimus ebrietatem, per quam vitia cauere non possumus. Nam quæ sobry cauemus, per ebrietatem ignorantes committimus: Vnde ebrietas per se loquendo est peccatum mortale.* Ita S. Thomas.

Cuius tamen ratio non in hoc posita est; quod ex ebrietate per accidens nonnunquam peccata facile committantur; sed quia per se ac ex ipsa natura ebrietatis accidit, vt homo vsu rationis destitutus, seipsum ex præscripto rationis regere, ac peccata vitare non possit, vt rectè notauit Caietanus cit. art. 2.

50 Nec obstat, quod etiam dormiens sese vsu rationis ad tempus priuat; non solum quia hoc fit necessario, ac secundum naturam; sed etiam quia dormiens cum oportunum est, à somno excitatus, vsu rationis quasi pro libito recuperare potest; nec vero quamdiu dormit, quidquam operari bene aut male solet: secus fit in ebrietate.

Quo fit vt ea ipsa voluntaria & innaturalis ac inordinata priuatio vsu rationis, etiam per se & se-

cluso peccati mortalis periculo, sit peccatum mortale, vt rectè tandem concludit Caietanus hic a. 2. *Vsus enim rationis, inquit, est multo maius bonum, quam vsus domus; constat autem, quod priuans aliquem vsu sua domus, non solum in perpetuum sed etiam ad tempus, puta vno die, peccat mortaliter, quoniam vsus priuatus est bonum notabile, & temporis circumstantia non facit, vt pro nihilo habeatur. Quanto ergo magis priuans proximum suum vsu rationis per vnum diem, peccat mortaliter? Et eadem ratione priuans seipsum vsu rationis peccat mortaliter, quoniam vsus rationis non est bonum voluntarium, sicut domus, sed est bonum naturale, sicut oculus, & cetera naturalia. Innaturalibus autem ita peccat mortaliter priuans seipsum, sicut priuans proximum, quia homo non est dominus suorum naturalium, vt possit se illis priuare cum vult, sicut potest donare domum, & illius vsu. Inuenitur ergo in ebrietate, quæ vsu rationis violenter tollit, iniuriosa (siue inordinata) priuatio notabilis boni ex suo genere, nec ex imperfectione actus propter breue tempus excusatur; sicut nec excusaretur, si tanto tempore quis violenter impediret aliquem ab vsu manuum suarum ligando illas. Ita Caietanus.*

Tamen antea dubie loquutus fuerit, an vna ebrietas sit per se peccatum mortale, quasi non sit, nisi sit assidua. *Quæ videtur, inquit, sententia Augustini serm. 4. in die animarum, vbi distinguendo peccata mortalia à non mortalibus, ponit ebrietatem, si sit assidua, inter mortalia. Hoc idem sentit Glossa ad Gal. 5. in verbo ebrietates, & D. Thomasmet ibidem glossat assidue, & in quæstionibus de malo quæst. 2. art. 8. ad 3. & quæst. 7. art. 4. ad 1. sentit, quod ebrietas non est peccatum mortale ex suo genere. Et hæc opinio sequaces multos inueniret, nisi auctoritas tanti Doctoris hic, & superius 1. 2. q. 88. a. 5 ad 1. & super epistolam ad Rom. 15. expresse obstatet. Ita Caietanus.*

Sed sanè plus obstat & scriptura & SS. Patres, & ratio, & communis sensus ipsorum fidelium. Et quod S. Thomas in prioribus libris pertranferat, inquit Caietanus, supponendo cum alijs, quod ebrietas erat veniale, postmodum ad aliorum diuini luminis cum accessisset, in summa hoc determinauit, dicendo, quod est peccatum mortale ex suo genere; quia tanto bono, scilicet vsu rationis opponitur.

52 Nec obstat, inquit Caietanus, quod ebrietas materialiter, si necessaria est ex consilio medicinae, est licita. Non enim sequitur, quod peccatum ex suo genere sit licitum, propter bonum finem; sed bene sequitur, quod materia peccati ex suo genere licita sit, propter finem bonum quandoque. Detractio enim ex sua ratione est peccatum mortale; detractio tamen materialiter est quandoque licita, puta si aliter non potest peccatum proprium confiteri, aut si propter bonum anima illius expedit, reuelare peccatum illius. *Qui enim ex medicinae necessitate se inebriat, vel alium, non nisi materialiter ebrietatem incurrit: quoniam non tendit ad delectabile, quod est formale in speciebus intemperantiæ, de quarum numero est ebrietas.* Ita Caietanus, qui proinde expresse concedit, sanitatis causa ebrietatem esse posse licitam.

53 Verum adstrictius hic paulo loquitur S. Thomas hic art. 2. ad 3. vbi ait: *Cibus & potus est moderandus, secundum quod competit corporis valetu-*

dini. & ideo sicut quandoque contingit, ut cibus vel potus qui est moderatus sano, sit superfluum infirmo; ita etiam potest esse conuerso contingere, ut ille qui est superfluum sano, sit moderatus infirmo. Et hoc modo cum aliquis multum comedit, vel bibit, secundum consilium medici, ad vomitum prouocandum, non est reputandus superfluum cibus vel potus. Nec tamen ad vomitum prouocandum requiritur, quod sit potus inebrians; quia etiam potus aquæ tepidæ vomitum causat; & ideo propter hanc causam non excusaretur aliquis ab ebrietate. Ita S. Thomas; qui tamen non videtur vniuersim negare, posse medicinæ causâ licitam esse ebrietatem; sed negat solum, esse licitam ob vomitum prouocandum; quando is etiam alio potu non inebriante prouocari potest. Et sicut medicinæ causâ accipere potum soporiferum, etiam cum ea ratione facultas euigilandi libera adimitur, non est illicitum; ita probabile est, non esse etiam illicitam ebrietatem, cum ea ad sanitatem necessaria videtur.

54 Verum ob solum dolorem in ferenda sectione, alicuius membri, aliaue graui ægritudine mitigandum, licitam esse ebrietatem, minime existimo, ne pariter etiam fatendum sit, licitum esse ijs, qui ad supplicium ducuntur, postquam alioqui ad bene moriendum satis dispositi sunt, ebrietatem procurare, ad supplicium mortis leuandum; quod nemo dixerit, & est à communi sensu & praxi proborum & sapientum virorum prorsus alienum. Et ratio esse videtur; quia cibus & potus, uti & medicina, natura sua instituta sunt, ad conseruandam vel acquirendam corporis valetudinem, non autem ad alios fines extrinsecos: ergo licitum est ijs uti, quatenus & quantum necessitas & valetudo corporis id postulant, non autem contra temperantiæ præscriptum, ob alios fines.

Sicut è contrario, quia semen natura sua institutum est ad conseruationem non indiuidui, sed speciei, non licet ob tuendam valetudinem, eius excretionem alijs vijs innaturalibus directe procurare. Et confirmatur. Quia alioquin dicendum foret, etiam licitum esse se inebriare, si quis ad hoc metu, vel minis adigeretur, quod nemo itidem dixerit.

55 **ASSERTIO III.** Ebrietas ex suo genere non est vitium ex omnibus grauissimum. Ita S. Thomas quæst. 150. art. 3. ex S. Gregorio 33. moral. cap. 11. vbi ait, *vitia spiritualia esse maiora, quam carnalia.* Ratio est; quia cum malum, adeoque peccatum consistat in priuatione boni, necesse est tanto malum seu peccatum grauius esse, quanto maius est bonum, quo priuat malum: at verò bonum diuinum est maius, quam bonum humanum; ergo peccata, quæ sunt directe contra Deum, adeoque directe priuant bono ad Deum pertinente, sunt grauiora peccato ebrietatis, quod directe opponitur bono rationis humanæ.

Nec obstat, quod ebrietas penitus aufert vsum rationis; quem tamen alia peccata non excludunt; quia plus habet de ratione mali id, quod contrariatur rationi, uti sunt cætera peccata, quam quod ad tempus vsum rationis aufert. Vsum enim rationis potest esse & bonum & malum, qui tollitur per ebrietatem;

sed bona virtutum, quæ tolluntur per ea, quæ rationi aduersantur, sunt semper bona, ut respondet S. Thomas ibidem ad 3.

56 **ASSERTIO IV.** Ebrietas quo minus voluntaria est, eo magis peccatum ex ea consequutum diminuit; adeoque cum inuoluntaria est, penitus à peccato excusat. Ita S. Thomas quæst. 150. a. 4. ex Augustino lib. 2. contra Faustum cap. 44. vbi docet, Loth excusari ab incestu propter ebrietatem, asserens; *Loth culpandum esse, non quantum in incestus, sed quantum ebrietas meruit.* Ratio est; quia nihil est peccatum, nisi voluntarium; & vnumquodque cæteris paribus tanto maius peccatum est, quanto magis voluntarium est, ut diximus etiam tom. 2. disp. 4. quæst. 3. dub. 3. vbi de hac re pluribus disputauimus. Quo spectant etiam ea, quæ in simili de ignorantia docuimus ibidem q. 9. dub. 1.

Nec obstat primò, quod S. Thomas hic cit. art. 4. dicit: *Si actus precedens (inebriationis) fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur à peccato sequenti; quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate precedentis actus, in quantum scilicet aliquis datus operam rei illicitæ, incidit in sequens peccatum.* Nam ut ex adiuncta ratione colligitur, aut solum est sermo de peccato secundum præsumptionem fori externi; aut certe sensus est, eo casu per se vniuersim ebrietatem non excusare à peccato sequenti: excusare tamen, si peccatum subsequens præuisum nullo modo fuerit, nec adeo præuideri potuerit, non negat S. Thomas, sed ex generalibus principijs supponit, ut loc. cit. fusius declarauimus.

57 Nec obstat secundò, quod iuxta Aristotelem 3. Ethic. cap. 5. *ebrius mereatur duplices maledictiones.* Non enim dicit, inquit S. Thomas ibidem ad 1. quod mereatur grauiorem maledictionem ebrius, sed quod mereatur duplicem maledictionem, propter duplex peccatum. Vel potest dici, eum loqui secundum legem Pittaci, qui ut dicitur lib. 2. Polit. in fine, statuit, ut ebrii, si quem percuterent, plus punirentur, quam sobrii; eo quod plures iniuriarentur. In quo, ut Aristoteles ibidem ait, videtur potius respexisse ad communem utilitatem, scilicet ut cohiberentur iniuria, quam ad veniam (ac rei æquitatem) qua habenda est ebrijs, ob carentiam vsus rationis. Quod si quis tamen & voluntariè, & deliberatè se inebriasset, ac simul certò præuidisset, homicidium ex ebrietate consequuturum, in eo ebrietas peccatum subsequens non diminueret, sed potius auget, ut in simili dictum de ignorantia affectata loc. cit.

DVBIVM IV.

De ieiunio, velut actu abstinentiæ; speciatim quid sit ieiunium, & cuius virtutis actus; an item sit in precepto; & quenam sint Ecclesiastici ieiunij tempora.

s. Thom. 2. 2. q. 147. art. 1. 2. 3.

58 **Q**Uæ ad hanc rem pertinent, claritatis causa, ad certa quæstia reuocabimus. Quæritur primò, quid, & cuius virtutis actus sit ieiunium. **ASSERTIO I.** Ieiunium proprie, ac in præfenti, est maior quædam victus abstinentia, quam alioquin communis temperantiæ leges requirant, honesto & laudabili, ac præsertim spiritali aliquo fine assumpta. Ita S. Thomas quæst. 147. art. 1. vbi licet solius cibi mentionem faciat; subintelligitur tamen etiam quicquid siue per se, siue cum alio iunctum nutrire potest, vt est potus vini, cereuisiæ, lactis, seu alterius liquoris, quaudam vim reficiendi ac nutriendi habentis.

59 **E**t additur ex eodem, *laudabili fine*; quia ieiuniû de quo loquimur, est actus virtutis; qualis ipsa per se abstinentia, cum sit res ex se indifferens, non esset. Et sufficit quicumque finis studiosus, seu ad virtutem pertinens, vt ieiunium propter officium. Reipub. rectè administrandæ assumptum &c. Sed ad propositum præcipuè pertinet finis spiritalis & facer, vt ipsemet S. Thomas ibidem docet; quia de ieiunio potissimum sacro & religioso sermo est. Ieiunium autem solius valetudinis causa assumptum, nisi valetudo vterius ad finem honestum referatur, non est ieiunium de quo agimus; quia non est actus virtutis, vt in simili de victus moderatione dictum ex S. Thoma dub. præcedenti.

60 **E**x quibus aliæ ieiuniorum notiones excluduntur, vt 1. Ieiunium, quod S. Thomas art. 2. vocat *metaphoricum*, à vitijs & peccatis, de quo Isai. 58. & Augustinus tract. 17. in Ioann. & refertur de Consecrat. d. 5. Can. *ieiunium*. 2. *Naturale*, quod est abstinentia ab omni cibo & potu, etiam absque proposito peracta, iuxta S. Thomam cit. quæstione. 147. art. 1. ad 3. argum. 3. *Commune & latè acceptum*, à nonnullis morale dictum, quod est parsimonia victus, iuxta consuetas leges temperantiæ. De quibus ieiuniorum modis hoc loco non agitur; sed solum de ieiunio superius descripto: quod tamen rursus, aut est *Ecclesiasticum*, hoc est, communibus Ecclesiæ legibus definitum, vt inferius dicitur; aut *privatum*, quod privato cuiusque arbitrio assumitur. S. Thomas a. 3. illud vocat *ieiunium Ecclesiæ*, hoc vero, *ieiunium naturæ*.

61 **ASSERTIO II.** Ieiunium, de quo loquimur, est virtutis actus. Ita S. Thomas quæst. 147. art. 1. Probatur ex Apostolo 2. ad Corinth. 6. v. 5. *In vigilijs, in ieiunijs, in castitate*. Vbi ieiunium

alijs virtutum actibus annumeratur. Ratio est; quia ad actum virtutis plus non requiritur, quam vt & opus ipsum ex se non sit malum, & ordinetur ad aliquod bonum seu finem honestum: vtumque autem conuenit ieiunio; Ergo &c. Prima pars minoris probatur; quia nemo dixerit, esse per se ac intrinsece malum, ob aliquam specialem causam honestam, minus cibi sumere, quam alioqui conueniret secundum communem statum, aut temperantiæ legem; cum id nonnunquam propter infirmitatem vitandam, aut ad aliqua opera etiam corporalia expeditius peragenda, licitum esse nemo negauerit.

62 **N**ec obstat, quod nullus actus virtutis recedit à medio virtutis; cum tamen ieiunium recedere videatur à medio virtutis abstinentiæ; in hoc posito, vt tantum cibi sumatur, quantum natura necessitati conuenit, cui per ieiunium aliquid subtrahitur. Nam vt rectè respondet S. Thomas ibidem ad 2. medium virtutis, præsertim temperantiæ, non accipitur secundum quantitatem absolutam, sed secundum rationem rectam, iuxta Aristotelem 2. Ethic. cap. 6. à quo medio ieiunium non recedere, iam antea declarauimus: dummodo tantum de cibo non subtrahatur, vt vel natura conseruari non possit; vel homo reddatur impotens ad debita opera peragenda; quia vt ex Hieronymo refertur de consecrat. dist. 5. Canone. 24. *Non mediocriter errant, qui bono magno præferunt mediocre bonum. Nonne rationabilis homo dignitatem amittit, qui vel ieiunium charitati, aut vigilijs præfert sensus integritati; vt propter abstinentiam immoderatam, atque indiscretam psalmorum vel officiorum decantationem, aut amentie, aut tristitiæ notam incurrat.* Et infra. *Audiant itaque, qui ea quæ necessaria sunt corpori subtrahunt, illud quod per prophetam Dominus loquitur: Ego Dominus, odio habens rapinam holocaustorum. De rapina vero holocaustum offert, qui siue ciborum nimia egestate, vel somni penuria corpus immoderate affligit.* Quæ verba ita refert S. Thomas loc. cit. *Non differt vtrum magno vel paruo tempore te interimas; quia de rapina holocaustum offert, qui vel ciborum nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria, immoderate corpus affligit.*

64 **E**x quibus colligitur, mortaliter per se loquendo, & ex suo genere peccare eum, qui hac intentione ieiunat, vt morbos incurrat, vel mortem acceleret; sicut etiam plus minusue peccare eum, qui etsi non intendat damnum, probabiliter tamen scit, se damnum aliquod notabile incursum: secus si quis bona intentione ac fide ieiunet, licet nonnihil excedat, & postea damnum aliquod valetudinis incurrat; aut si quis ieiunijs, alijsue exercitijs insensibiliter vitam abbreviet, vt tradunt Medina Cod. de ieiunio q. 13. & Valentia pun. 3.

65 **A**ltera pars minoris probatur; quia ieiunium principaliter assumitur & ordinatur ad istos tres honestos fines; primo quidem ad *concupiscentias carnis reprimendas*. Vnde Apostolus loc. cit. ieiunijs castitatem subiungit; quia per ieiunia castitas conseruatur. Vt enim Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum ait, *sine Cereve & Baccho friget Venus*, id est; per abstinentiam cibi & potus tepescit

luxuria. Secundò, vt mens liberius eleuetur ad sublimia contemplanda. Vnde Daniel cap. 11. post ieiunium trium hebdomadarum, reuelationem accepit à Deo. Idem probatur exemplo Moysis, & Eliæ. Tertio ad satisfaciendum pro peccatis, iuxta illud Ioelis 2. v. 12. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.*

66 Quibus adde quartò, ad impetranda à Deo beneficia animæ & corporis, exemplo Danielis, Iudith, & Esther, de quibus infra; & iuxta illud Matth. 17. v. 20. *Hoc genus demoniorum non excutitur, nisi per orationem & ieiunium.* Omitto corporalia ieiunij commoda, vt quod ad bonam valetudinem, & vitæ diuturnitatem confert, quod morbos & humores noxios excludit, quod sensus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectû quodammodo serenat, & ad suas functiones aptiorem reddit, vt videre est cap. *Nihil* & cap. *Legimus* de consecrat. dist. 5. Quo spectat etiam illud Augustini sermon. 230. de tempore: *Ieiunium purgat mentem, subleuat sensum, carnem spiritui subiecit, cor facit contritum & humilatum, concupiscentiæ nebulas dispergit, libidinum ardores extinguunt, castitatis verum lumen accendit.* Quod si propter fines terrenos, superius relatos, licitum ac honestum est ieiunium, quanto magis propter fines spirituales?

67 Nec obstat, quod ieiunium consistere videtur in pura negatione; sicut & ieiunium naturæ, quo quis dicitur ieiunus, antequam comedat, consistit in pura negatione; quod proinde etiam non est actus virtutis. Nam ieiunium, de quo loquimur, non est pura negatio, sed includit actum positium, quo quis ex rationabili proposito à cibus aliquantulum (modo scilicet superius explicato) abstinet. Ad quod significandum, ieiunium naturæ, quod in pura negatione consistit, apud veteres Theologos dicitur ieiunium ieiunij, hoc vero ieiunium ieiunantis, quasi ex proposito aliquid agentis, vt ait S. Thomas citat. artic. 1. ad 3.

68 **ASSERTIO II.** Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ. Ita S. Thomas cit. quæst. 147 art. 2. ex Isidoro, quem ibidem refert, asserente, *ieiunium esse parsimoniam victus, abstinentiamque ciborum.* Ratio est; quia omnis actus virtutis circa aliquam materiam, ad illam virtutem pertinet, quæ medium in illa materia constituit. Ieiunium autem attenditur in cibus, in quibus medium statuit abstinentiæ. Ergo ieiunium est abstinentiæ actus.

69 Dices, actum ieiunij superius explicatum, habere diuersum motiû à virtute abstinentiæ, idque pertinens vel ad castitatem, vel ad liberam mentis eleuationem in Deum, vel ad satisfactionem pro peccatis; cum tamen abstinentiæ motiû consistat in mediocritate qualem conueniens refectio corporis postulat.

Respondeo hoc argumentum conuincere, ieiunium de quo agimus pertinere posse etiam ad alias virtutes, puta Religionem, castitatem, vel quameunque aliam virtutem, ad cuius finem ordinatur, vt expresse etiam concedit S. Thomas cit.

artic. 2. ad 2. Nihilominus quatenus ob eos ipsos fines necesse est appetitum & delectationem eundi cohibere & moderari, idque in ordine etiam ad debitam corporis sustentationem, ne detrimentum aliquod valetudo patiat, vt dictum, quod ad temperantiam, ac speciatim ad virtutem abstinentiæ pertinet; nihil obstat, quo minus ieiunium sub hac ratione præcise, per se, ac proprius sit actus abstinentiæ; cuius nempe est, in cibo & potu debitam corporis refectioem & sustentationem respicere, ac procurare, etiam cum respectu ad circumstantias debitas, ne loco, tempore aut modo importuno refectioem quantumuis moderatè indulgeatur. Sicut ad virtutem castitatis pertinet, à venereis delectationibus temperare etiam cum obligatio & ratio abstinentiæ à voto, adeoque obligatione Religionis oriatur.

70 Quæritur secundò, vtum ieiunium sit in præcepto; ac speciatim, an recte Ecclesiæ præcepto constitutum sit. **ASSERTIO I.** Ieiunium cadit sub præceptum legis naturæ. Ita Sanctus Thomas quæstione 147. artic. 3. ex communi. Ratio est; quia cum ieiunium sit vtile medium, ad deletionem & cohibitionem culpæ, & ad eleuationem mentis in Deum ex dictis; quique ex naturali ratione tenetur tantum ieiunij, quantum ipsi necessarium est, ad prædicta. Et ideo, inquit S. Thomas, *ieiunium in communi cadit sub præcepto legis naturæ.*

Quia tamen, præter ieiunium, etiam alia suppetunt media carnem castigandi, & peccata vitandi ac expiandi, non est cur facile quisquam, ob prætermisum ieiunium, extra tempus ab Ecclesia præscriptum, peccati damnetur, si modo cætera media adhibeat: etsi pro conditione personæ, ipsum etiam quandoque ieiunium merito necessarium iudicari possit; præsertim quia magis conaturaliter & ab intrinseco vitij & concupiscentijs carnis resistit, easque diminuit. In quem sensum etiam S. Thomas eodem art. 3. ad 1. ait, *ieiunium esse de necessitate præcepti, vnicuique tali remedio indigenti; adeo vt multitudo hominum vt plurimum indigeat tali remedio: tum quia in multis omnes offendimus, vt dicitur Iacobi 3. inu etiam quia caro concupiscit aduersus spiritum, vt dicitur Galat. 5.*

71 **ASSERTIO II.** Sed & ab Ecclesia recte & conuenienter certa ieiuniorum tempora ac leges præscriptæ sunt, necessario obseruandæ. Ita S. Thomas quæst. 147. art. 3. omnesque Catholici, contra huius temporis Nouatores, qui Ecclesiasticas ieiuniorum leges rejciunt, nec quemquam patiuntur ijs adstringi; adeo vt ieiunium cum opinione eiusmodi necessitatis susceptum, velut superfluum damnent. Qui ipse etiam olim fuit error. Aërij veteris hæretici, vt videre est apud Epiphaniû hæres. 75. Augustinum lib. de hæresibus cap. 53. & Damascenum lib. de hæresibus.

Probatum assertio primò ex scriptura, quæ vniuersim docet, & Ecclesiam de rebus honestis leges ferre posse, & Ecclesiæ præceptis obediendum esse, vt suo loco docuimus tomo 2. disp. 5. q. 5. dub. 1. & q. 6. dub. 3.

72 Secundo probatur ex Concilijs & SS. Patribus. Ita enim præcipiunt, & aperte tradunt Concilium Nicænum 1. Can. 5. Laodicenum Can. 49. Concilium Gangrense. Canone. 19. Triburienſe Canone 35. Carthaginense IV. Canone 63. Agathense Canone. 12. Moguntinum sub Carolo Magno Canone 35. Toletanum VIII. Canone 9. & Synodus VI. Constantinopolitana Canone 56. Item ex Patribus Theophilus Alexandrinus lib. 3. Paschali, Epiphanius citat. hæresi 75. Basilius hom. 2. de Ieiunio, Ambrosius serm. 25. Augustinus de hæresibus citat. cap. 53. & Epist. 86. ad Casulanum, Chryostomus homil. 6. ad populum Antiochenum; & Leo serm. 13. de ieiun. qui potissimum etiam de Quadragesimæ ieiunio loquuntur.

Quibus consentit vniuersalis & antiquissima totius Ecclesiæ praxis & consuetudo, quæ licet quoad circumstantias temporis ac modi non nihil variauerit, in eo tamen semper & vbiq; consentiens fuit, vt certa quædam ieiuniorum tempora necessario obseruanda traderet.

73 Tercio accedunt rationes. I. Quia vt optime argumentatur hic S. Thomas citat. artic. sicut ad seculares Principes pertinet, præcepta legalia iuris naturalis determinatiua tradere de his, quæ pertinent ad vtilitatem communem in temporalibus rebus; ita etiam ad Prælatos Ecclesiasticos pertinet, ea statuta præcipere, quæ ad vtilitatem comunem fidelium pertinent in spiritualibus bonis: tale vero esse ieiunium superius demonstratum est: Ergo id recte legibus Ecclesiæ præscriptum est; ita quidem vt ieiunium in communi cadat sub præcepto legis naturæ, ex dictis; determinatio vero temporis & modi ieiunandi, secundum convenientiam & vtilitatem populi Christiani, cadat sub præcepto iuris positiui, quod est à Prælati Ecclesiæ institutum. Et hoc est ieiunium Ecclesiæ aliud vero est natura. Ita S. Thomas.

74 II. Non solum Deus in Paradiso primis parentibus, sed etiam postea vniuerso generi humano, tum in legenaturæ Genesis 9. vers. 4. tum in lege scripta Leuitici 17. vers. 10. itemque Leuit. 16. & 23. & Zachariæ 8. vers. 19. certa quædam ieiuniorum præcepta præscripsit.

III. Ipsi etiam Apostoli Act. 15. vers. 29. communi consensu, quandam ieiunij legem omnibus fidelibus pro tempore seruandam præscripserunt, vt abstinerent à sanguine & suffocato. Et Apostolus 1. ad Thessal. 4. vers. 2. de eiusmodi præceptis loquens ait: *Scitis quæ præcepta dederim vobis, per Dominum IESUM.*

IV. Nemo negauerit, etiam à ciuili Magistratu posse iustis de causis, in ordine ad bonum commune politicum ac speciatim etiam propter debitam Oeconomiam rationem seruandam leges ferri de certa quadam ciborum abstinentia & moderatione &c. cur igitur non etiam Ecclesiasticus magistratus ob finem spiritualem?

75 Neque vllius sunt momenti, quæ Sectarij contra ieiunij leges obijciunt. Nimirum primo quædam scripturæ loca male intellecta; speciatim 1. esse doctrinam demoniorum abstinere à cibis, quos creauit Deus ad percipiendum 1. ad Timoth. 4. Item 2. Nemo vos iudicet in cibo aut potu, quæ sunt umbra fu-

turorum, ad Coloff. 2. Item 3. Non quod intrat in os, coquinat hominem. Matthæi 15. Item 4. illud Manducate quæ apponuntur vobis. Lucæ 10. Denique 5. Omne quod in macello venit, manducate 1. Cor. 10.

76 Respondetur enim, in primo loco sermonem esse de Tatiano, alijsque veteribus hæreticis, qui abstinentium docuerunt à quibusdam cibis, tanquam natura sua immundis, vt ex ipsis verbis, & veterum explicatione manifestum est: eo præcipue, quod tunc temporis licite adhuc Iudæi à cibis quibusdam, iuxta præscriptum legis abstinebant.

Secundo loco sermo est de abstinentia ciborum veteri lege præscripta, quasi ea etiam Christiani obligentur; vt iidem hæretici quidam iudaizantes dixerant.

Tertij loci sensus est, cibum per se non coquinare hominem, seu animam hominis; interim non negatur, coquinare posse animam ratione, inobedientiæ, concupiscentiæ, vel scandali, &c.

Quarto loco præcipit Christus Apostolis, vt contenti sint cibis, qui apponuntur, nec priuatas delicias confectentur; salua tamē pro eo tempore, tam lege naturali, ne quid noxiū comedant, quam Mosaica ne cibos lege vetitos manducet.

Quinto loco prohibetur nimis scrupulosa inquitio de carnibus, sint ne idolis immolata, an non, vt ex loci contextu & SS. Patrū explicatione patet.

77 Secundo obijciunt, libertatem Euangelicam ijs legibus violari, saeuente etiam vti putant Augustino lib. de vera Religione cap. 17. & epist. 119. ad lanuarium cap. 19.

Ad hoc bene respondet S. Thomas cit. q. 147. a. 3. ad 3. Augustinum ibidem loqui de his, quæ neque sacrarum scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Concilijs Episcoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine vniuersalis Ecclesiæ roborata sunt. Ieiunia vero quæ sunt in præcepto, sunt in concilijs Episcoporum statuta, & consuetudine vniuersalis Ecclesiæ roborata. Nec sunt contra libertatem populi fidelis, sed magis sunt vtilia ad impediendam seruitutem peccati, quæ repugnat libertati spirituali, de qua dicitur ad Galat. 5. Vos enim fratres in libertatem vocati estis; tantum ne libertatem detis in occasionem carnis.

78 Tertio Iudaismi arguunt Catholicæ Ecclesiæ ieiunia. Respondeo hanc insaniam esse, non minus quam si quis vniuersim festos Ecclesiæ dies de Iudaismo condemneret. Nam nos neque iisdem præcise quibus Iudæi, temporibus, nec ob easdem particulatim causas, nec ex eodem præcepto, nec eodem modo ieiunamus. Quod si omnis cultus Christianorum eliminandus est, qui cum Iudæorum religione nonnulla similitudinem habet, etiam baptisimi & Eucharistiæ sacramenta abijcienda erunt.

79 Quarto obijciunt; certe tamen illicitum esse ieiunare, vel ad exhibendum Deo cultum, vel ad satisfaciendum pro peccatis. Respondeo his scripturæ buccinatoribus ipsam scripturam aperte aduersari. Si enim superstitiosum est Deum ieiunij colere, cur laudatur Anna Prophetissa Lucæ 2. quæ non discedebat de templo, ieiunij & obsecrationibus seruiens nocte ac die? Cur Tobia 12. vers. 8. dicitur, Bona est oratio, cum ieiunio, ac elemosina

magis quam thesauros auri recondere? Cur Apostolus 2. Corinth. 6. vers. 4. exhortatur: *Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, &c. in vigilijs, in ieiunijs, in castitate?* Cur Deus ipse præcipit Ioelis 2. vers. 12. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu?* Si Deus ob peccata offensus ieiunio non placatur, cur in eum finem ieiunavit Dauid, 2. Regum 12. Achab 3. Reg. 21. Niniuitæ Ionæ 3. Iudith cap. 8. v. 6. Esther cap. 4. v. 16. Daniel cap. 10. v. 3. Plura Gregorius de Valentia hic disp. 9. q. 2. punc. 2. §. 2. & Bellarminus lib. 2. de bonis operibus in particulari cap. 8. 9. & 11.

80 Queritur tertio, quonam tempore lex Ecclesiastici ieiunij obliget. Nec est quæstio de ieiunio naturæ, ut ex S. Thoma nominauimus: hoc enim nullo certo tempore obligat; sed id quisq; assumere tenetur, quoties ad supradictos fines, præsertim ad tentationes carnis vincendas necessarium fuerit, ut antea dictum. Quod vero ad ieiunium ecclesiasticum attinet, tria sunt vniuersim tempora Ecclesiæ lege hodie ad ieiunandum destinata, præter certos dies, quibus non quidem proprie ieiunium, sed à carnibus abstinentia præscripta est; nimirum Quadragesima, quatuor anni tempora, & quædam vigilia maiorum Ecclesiæ festorum. De quibus singulis hæc sigillatim notamus.

81 I. Ieiunium quadragesimale institutum est non primum à Telesphoro Papa, ut senserunt nonnulli apud Eusebium in Chronico, & apud Bellarminum cit. lib. 2. cap. 14. siquidem ante Telesphori tempora, Quadragesimæ apertè meminit Ignatius apud Bellarminum loc. cit. sed institutum est ab ipsis Apostolis, ut habetur non solum Canon. 68. Apostolorum; sed expresse etiam testantur Epiphanius hæresi 75. Hieronymus epist. ad Marcellam, Leo serm. 6. de Quadrag. & colligitur ex Regula Augustini epist. 118. ad Ianuarium & lib. 4. de baptismo cap. 24. vbi docet, *Quod vniuersa tenet Ecclesia, neque concilijs institutum, sed semper retentum est, ex Apostolica traditione descendere.* Idemque rectè tradunt Ioannes Medina tractat. de ieiunio quæst. 2. Bellarminus cit. lib. 2. cap. 14. & Gregorius de Valentia q. 2. punc. 2.

82 Apud quos etiam causæ eiusdem institutionis ex SS. Patribus referuntur, complures 1. ut ad sacram comunem in Paschate populus Christianus disponatur, 2. ob memoriam Sacræ Passionis digne recolendam, 3. ut quadragesimale ieiunium Christi pro modulo imitemur, 4. ut pro negligentijs & peccatis totius anni, quasi communis & publicæ poenitentia agatur, 5. ut Deo persoluantur quasi decimæ omnium dierum totius anni ut refertur ex Gregorio canone *Quadragesima*, de consecrat. d. 4. Constat enim annus diebus 365. cuius numeri decima pars sunt 36. quot nempe ieiuniorum dies numerantur à Dominica prima quadragesimæ; quibus tamen additi sunt quatuor reliqui dies, ad complendum numerum quadragenarium exclusis sex intercurrentibus dominicarum diebus quibus non ieiunatur; sed solum abstinentia seruat.

In quo tamen ipso dierum numero, licet olim magna admodum fuerit varietas; ita ut aliæ Pro-

uinciæ plures dies & hebdomadas, aliæ pauciores ieiunarent; tota tamen Ecclesia in hoc semper consensit, ut quadragesimale ieiunium, ab exemplo Christi, Moysis, & Eliæ ita denominatum, idque ante Paschale festum, adeoque verno tempore celebraret ut videre est apud Bellarminum cit. lib. 2. cap. 15. Quia nimirum eo tempore; & caro inprimis, ob sanguinis & spirituum augmentum, effertescere solita ieiunij fræno indiget; & ipsa etiam corporis sanitas, ob humorum incrementum, maiorem abstinentiam exigit.

83 II. Ieiunium quatuor anni temporum itidem ex Apostolica traditione deriuatum videtur, ut testatur Leo serm. de ieiunio Pentecostes, & pluribus disserunt Bellarminus cap. 19. & Baronius Anno Christi 57. Rationes institutionis fuerunt, ne Christiani Iudæis quater in anno nimirum, mense quarto, quinto, septimo, & decimo, ut habetur Zachar. cap. 8. ieiunia celebrantibus remissiores viderentur, 2. quia his temporibus ordinari solent Ecclesiæ Ministri, ut notauit S. Thomas hic, quæst. 147. a. 5. 3. ut quemadmodum singulis annis & hebdomadibus, ita & singulis mensibus sua responderent ieiunia, singulis diebus quatuor temporum in singulos menses computatis, iuxta S. Thomam ibidem 4. ut siue pro frugibus impetrandis Deo supplicaretur, siue pro ipsidem perceptis gratiæ Deo agerentur; quando ijs ipsis temporibus maxime fruges vel seruntur, vel nascuntur, vel maturantur, vel colliguntur, 5. ut singulis anni temporibus, nimirum veri, æstati, autumno, hyemi sua responderent ieiunia, &c. Quæ tamen etiam in hoc ipso ieiunio olim fuerit varietas videre est apud Bellarminum cit. lib. 2. cap. 19. qui etiam putat, initio trium tantum temporum ieiunium obseruari fuisse solitum; quartum vero ex decreto Callisti fuisse additum.

III. Ieiunia vigiliarum communi Ecclesiæ iure sunt, 1. Vigilia Natiuitatis Domini, 2. Assumptionis Beatæ Virginis, 3. Vigiliæ omnium Apostolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, intra tempus paschale; & vigilia Ioannis Euangelistæ, in festa Natalitia incidente, 4. Vigiliæ Pentecostes, 5. S. Ioannis Baptistæ, 6. S. Laurentij, 7. omnium Sanctorum, ut partim habetur capitulo *Ex parte*, de obseruatione ieiuniorum; partim ex vsu Ecclesiæ constat; tamen si postremi quatuor dies antiquiore lege scripta non præcipiantur, ut videre est apud Syluestrum V. *Ieiunium* num. 4. Caietanum 2. 2. q. 147. a. 2. Azorium tom. 1. lib. 7. cap. 24. q. 2.

84 IV. Dies non quidem proprii ieiunij, sed abstinentiæ tamen à carnibus sunt hodie, feria sexta, & Sabbatum per annum; nisi in aliquem eorum incidat festum Natiuitatis; his enim diebus potissimum recolitur Christi passio mortuiq; ac sepulti memoria; quamuis olim de Sabbato in diuersis Ecclesijs diuersa fuerit consuetudo, ut videre est apud Augustinum epist. 118. & 119.

Talis olim etiam erat feria quarta, ut videtur, est Canone Apostolorum 68. quæ tamen iam dudum, occidentalis Ecclesiæ more, in Sabbati ieiunium videtur fuisse commutata; etsi in quibus-

dam locis, puta in Hybernia ieiunium quartæ ferie etiamnum perduret. De qua re plura Turrianus lib. 1. pro Apostolis canonibus cap. 3. & Bellarminus cit. lib. 2. cap. 17. & 18.

Diebus autem rogationum communi Ecclesiæ iure abstinentia a carnibus non est in præcepto, sed solum in consilio, ut videre est apud Bellarminum cap. 21. Sicubi tamen in aliqua diocesi peculiare aliquod hæc de re præceptum extet, negligendum non erit, non secus ac de festis alicuius Diocesis proprijs accidit. &c.

Omitto ieiunium aduentus, quod olim pio Ecclesiæ Romanæ more obseruatum fuisse, patet ex Innocentio III. capit. *Consilium* de obseruatione ieiuniorum; idque etiamnum non tam ex præcepto, quam ex consilio aut voto à multis seruari Ecclesiæ vsus satis aperte testatur, inquit Bellarminus lib. 2. cap. 20.

85 V. Tempore vero paschali, quod est inter pascha & Pentecosten, dieque Natalis Domini, ieiunandū non esse, tradunt SS. Patres apud Bellarminum lib. 2. cap. 23. Maioriqu; olim seueritate in hæreticorum quorundam detestationem prohibitum fuit, ieiunare diebus Dominicis, ut videre est apud Epiphanium doct. compend. Ambrosium epist. 83. Augustinum epist. 86. ad Casulanum & epist. 119. ad Lanuariū, & in Concilio Gangrensi canon. 18. & Carthaginensi. IV. Canon. 64. Bracharensi I. cano. 4. Iam verò ieiunium his diebus non simpliciter est prohibitum, sed solum si quis vel ex superstitione ieiunet, ut Montanistæ faciebant, vel ex errore, ut Manichæi & Priscillianistæ; vel ex contemptu Ecclesiæ, ut Eustathiani, Aeriani; vel denique cum scandalo aliorum, ut si quis vnā hebdomadæ diem ieiunaturus, eligat præ alijs diem Natalis Domini, aut Dominicam. Alioqui enim si quis vel ad tentationem carnis superandam, vel causā morbi corporalis curandi, vel quia vult ieiunū totius anni, aut integri mensis, non peccabit, si paschali tempore, vel in Dominica die, vel etiam in Natali Domini ieiunauerit, ut ex Epiphanio, Hieronymo, & Augustino locis cit. docet. Bellarminus cit. lib. 2. cap. 23.

86 Interim tamen probare nullo modo possum, quod in cœnobio quodam Virginum communi more receptum scio ut ieiunium quadagesimale, soluant primum. Feria secunda Paschatis, ipsoque festo Paschatis adhuc à carnibus abstineant. Hoc enim nec vllō antiquitatis exemplo probari, nec excusari necessitatis, aut honestatis alicuius prætextu potest, adeoque planè superstitiōse obseruationis, totius Ecclesiæ consuetudini repugnantis speciem habere videtur. Grauius Ambrosius epist. 83. *Dominica ieiunare non possumus; quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus. Hoc est enim in Resurrectionem Christi non credere, si legem quis ieiunij die Resurrectionis indicat.*

D V B I V M V.

Ad quidnam, quomodo & quosnam obliget præceptum Ieiunij Ecclesiastici & quinam ab eo excusentur.

S. Thomas 2. 2. q. 147. a. 4. 5. 6. 7. 8.

87 **Q**uæritur primo, ad quidnam obliget præceptū ieiunij. Vbi rursus non est quæstio de ieiunio morali, vel naturæ; hoc enim ex parte ipsius refectionis quoad substantiam, numerum vel tempus spectatæ, nulla certa lege definitum est; sed eatenus solum obligat, in quantum cuique certa quædam abstinentia à cibo potuue necessaria est, ad violationem alterius virtutis vitandam, puta castitatis, aut penitentia &c. Est igitur quæstio solum de lege ieiunij ecclesiastici, ad quidnam obliget. Et respondetur breuiter, obligare, ut seruetur debitus modus in tribus. 1. in qualitate ciborum. 2. in multitudine refectionum. 3. in hora seu tempore refectionis.

88 Quantum ad primum, abstinentum est vi huius præcepti, diebus quidem ieiuniorum, extra Quadagesimam, à carnibus tantum; nisi forte alicubi specialis consuetudo plus etiam exigat: in quadagesima verò à carnibus, ouis, & lacticijs; ex capit. *Denique* dist. 4. ex S. Gregorio epist. ad Augustinum Anglorum episc. nisi alicubi receptus & approbatus mos patriæ etiam oua & lacticia licita fecerit, ut post S. Thomam q. 147. a. 8. ad 3. comuniter notant omnes, & ipsa passim docet experientia ac vsus Germaniæ: licet nec in hac eadem vbique sit consuetudo: id quod ex proprijs locorū moribus vel legibus descendit; ut merito cum Hieronymo epist. 28. ad Lucinium scripserit. S. Thomas cit. a. 8. ad 3. *Vnaquaque Provincia abundet in suo sensu; & præcepta maiorum leges Apostolicas arbitretur.*

Et quamuis Nauarrus Manual. cap. 21. num. 15. requirat, ut talis consuetudo durauerit saltem per quadraginta annos; id tamen non ita scrupulose & mathematicè accipiendum videtur: sufficit aliquot annis durasse, Episcopo vel Papa sciente, nec contradicente, ut iam dudum tradidi, iuxta comunem doctrinam de abrogatione legum tom. 2. disp. 5. q. 7. dub. 1. & recte etiam notauit Lessius lib. 4. cap. 2. dub. 2. In dubio consulendum iudicium prudentum, præsertim verò Ecclesiæ Prælatorum, ut recte Valentia disputat. 9. quæstione. 2. punct. 3.

89 Quod ad secundum attinet, diebus illis quibus solummodo est *carnis priuium*, puta diebus veneris, sabbati &c. nihil peculiare de paucitate refectionis decretum est: at diebus proprie dicti ieiunij, puta Quadagesimæ, vigiliarum, &c. necesse est vnica tantum refectione esse contentum; ita nimirum, ut non liceat sæpius quàm semel intra diem naturalem ieiunij, sumere cibum ad corpus nutriendū, saltem

nota-

notabiliter, vt ex vsu Ecclesiæ, post S Thomam q. 147. a. 6. ex cõmuni docent Caietanus in Summa V. *Ieiunium*, Nauarrus manuali cap. 21. n. 13 Ioannes Medina de ieiunio q. 5. Gregorius de Valentia q. 2. punct. 3.

Et quamuis in ea vnica refectione plus aliquanto cibi sumi possit, quam ordinarie sumebatur, vt recte notauit Toletus lib. 6. cap. 2. num. 4. & constat ex Ecclesiæ praxi; curandum tamen est, vt consistatur intra leges temperantiæ, iuxta S Thomam quæst. 147. art. 6 ad 2. si non fiat, peccatur quidem contra virtutem temperantiæ, attamen ieiunium non soluitur, vt docet Medina tract. de ieiunio quæst. 11. et si quidam aliter docuerint.

Quod si quis, postquam semel à mensa surrexit, animo finiendi refectionem, siue prandium, rursum, licet post paruum interuallum, mensa accumbat, & epuletur, ieiunium violat, vt docet Nauarrus loc. cit. Secus est, si quis animo statim redeundi, & prandium continuandi à mensa furgat, vt recte Caietanus loc. cit. Quod etiam concedit Lessius lib. 4. cap. 2. dub. 2. si quis animum quidem non habuerit redeundi ad comestionem, tamen durante adhuc prandio, mutet intentionem.

90 Ieiunium autem non violant potus aquæ, aut etiam vini, licet quid modicum simul edatur, ne potus noceat; nec quæ sumuntur per modum medicamenti, vt Electuaria; si modo fraus absit; neque sumpta ad prægustandum, vel per modum cuiusdam præseruatiui, ne quis v. g. inter legendum ad mensam, vel in alijs occupationibus notabiliter viribus deficiat. Quod si quis die ieiunij se inebriet, peccabit quidem mortaliter contra leges temperantiæ; at non contra legem ieiunij, iuxta S Thomam loc. cit. a. 6. ad 2. & communem.

91 Sed nec violatur ieiunium per collationes vesperinas; In quibus iuxta receptas locorum consuetudines, sumitur aliquid panis, aut fructuum, etiam per modum alicuius exigui nutrimenti, hoc enim licitum fecit præscripta consuetudo, vt ex communi docent citati. Quantitas vero eiusdè definienda est ex cõmuni consuetudine patriæ, & vsu prudentum, & piorum virorum.

Addit Azor lib. 7. cap. 8. q. 8. excusari etiam viros nobiles, qui paulo maiori, quam ceteri vtuntur collatione respectiue; tum quia id consuetudo permittit; tum quia solent esse debilioris valetudinis, & assueti delicatioribus & pluribus epulis. Certe modicum frigidi piscis, aut pastæ seu placente sumere, vbi id moris est, non videtur esse illicitum. Offæ autem recens costæ vt male pransis, alijsq; infirmis, & indigentibus non sunt illicitæ: ita ad Ecclesiastici ieiunij communes leges ac normam non quadrant, quæ proinde veteri more ad cõmunes religiosorum ieiunantium mensas non inferuntur; tum ne frustra aliorum assidentiũ irritetur appetitus: tum ne id etiam trahi facile possit in exemplum: quasi id vniuersim ieiunantibus liceat.

92 Aliæ refectiones interdiu per se non sunt licite, sed in ijs plus minusue peccabitur, pro ratione, quantitatis. Quod si quis sæpius modice comedendo, perueniat ad notabilem quantitatem, is etiam peccabit mortaliter, cum actus illi in vnum effectũ

coëant, non minus quam multa furta parua, vt recte Lessius dub. 2. n. 10.

Et quamuis liceat alioquin prandij refectione differre in cœnam, non licet tamen ideo absque peculiari causa, circa meridiem sumere collatione; cum huic rei nec lex, nec consuetudo patrocinetur, vt cum Caietano & Nauarro recte docet Valentia loc. cit. sed ex causa licet, vt docent Sa, Azor, & alij citati.

Verum dubitatur primo, an aliquis toties peccet contra ieiunij legem, quoties interdiu, post primam refectione sine causa excusante, comedit corpus reficiendo. Respondeo, probabilius videri, solum peccare in secunda refectione, non in tertia, nisi secunda vacauerit graui peccato, propter inadvertentiam, vel paruitatem materiæ. Ita docent Durandus in 4. dist. 15. q. 11. Gabriel in 4. d. 16. q. 3. a. 3. dub. 5. Caietanus hic. q. 146. a. 8. Syluester V. *Ieiunium* q. 8. Nauarrus cap. 21. num. 14. Valentia cit. punct. 3. Sa. loc. cit. & Azor cap. 9. q. 2. licet contrarium dixerint Maior in 4. d. 15. q. 6. Ioannes Medina tract. de ieiunio q. 5 & Couarruias lib. 4. variarum cap. 10. n. 13.

Ratio est. Quia vt habere videtur communis fidelium sensus, Ecclesia non prohibet vltiorem comestionem quomodocunque consideratam, sed solum prout quis per illam transgreditur hunc quasi ieiunij limitem, qui est vnica comestio.

Interim dubium non est, peccari toties, quoties die ieiunij carnes comeduntur; & supponunt communiter omnes, idque ex ipso fidelium sensu, non excusare paruitatem materiæ: quod eatenus verum existimo, quatenus esus carnis seu cibi vetiti, existimatur aduersari fidei professioni. Alias non video, cur non æque in hac, ac in alijs materijs, à mortali excusare possit materiæ paruitas.

94 Secundo dubitatur, an & quomodo peccent, ij, qui oblato cibo, inuitant ad comedendum læpius, contra ieiunij legem. Respondeo, peccat mortaliter, si id faciant per contemptum, aut cum graui scandalo: aut si directe intendat violationem ieiunij, siue alterius peccatum mortale: Venialiter autem tantum peccat, concurrentibus tribus circumstantijs 1. vt quis non intendat comestionem alterius, quatenus iterata vel prohibita; sed solum quatenus comestio est. 2. vt alter sit alias violaturus ieiunium, licet à te non inuitatus. 3. vt eiusmodi inuitatio fiat ex aliqua causa, saltem cuiusdam vrbanitatis ac amicitie; quod si causa grauior esset, posset inuitari etiam, qui alioquin non erat violaturus ieiunium. Ita docet Gregorius de Valentia loc. cit. cum Caietano V. *Ieiunium*, Nauarro n. 24.

95 Quod quidem de offerentibus solummodo cibos non habet, magnam difficultatem; nec de inuitantibus, si quem alioquin cœnam non inuites, non tam ad cœnam, quam ad locum & confortium cœnæ, vt nimirum hic potius, quam alibi cœnet, vt docet etiam Azor lib. 7. cap. 3. q. 12. Sed difficultatem habet si quis alterum absolute ad cœnam illicitã inuitet; quia ad rem, quæ sine peccato mortali hic & nunc fieri nõ potest, mortale peccatum est directe inducere: quod etiã in proposito casu censeo locum habere cum Azorio; nisi quis forte inuitet.

inuitet ad comedendum quidem, sed non ultra quantitatem, quæ excedat limites peccati venialis; tunc enim ad comedendum inuitare solum erit veniale. De hospitibus autem carnem, aut conam apponentibus in fine huius dubij agitur.

96 Quod ad tertium, nempe horam competentem refectiois attinet, solum quidem erat hac de re varia lex & consuetudo. Initio enim abstinerebatur usque ad vesperam; deinde usque ad horam nonam ab ortu solis. Sed iam licet circa meridiem plus minus sumere refectioem, iuxta receptam ocorum consuetudinem, ita scilicet, ut sumi possit hora vndecima, non ante tamen, nisi ex causa peculiari, ut ex cap. solent & Glossa ibidem de consecrat. d. 7. notauit Lessius cit. dub. 2. & pluribus Bellarminus lib. 2. de bonis operibus in particulari cap. 2.

Nec est peccatum, etiam in Quadragesima, vespers priuatim recitare, post sumptum prandium, ut recte Caietanus; neque peccat horam prandij ex causa preueniens, ut iter factum, aut propter hospitem. Neque sine causa tempus prandij anticipare, perse loquendo, plus est quam peccatum veniale, ut recte Gabriel in 4d. 1.6. q. 3. a. 3. dub. 1. & Angelus V. Ieiunium, q. 2. post Innocentium, Ioannem Andreæ, Ostiensensem, Archidiaconum; etsi contrarium dixerint Syluester V. Ieiunium q. 4. Caietanus hic q. 147. a. 7. Nauarrus manuali c. 12. n. 27. & Azor c. 22. q. 4. quia non substantia, sed sola quædam circumstantia ieiunij, perse non admodum grauis violatur.

97 Quæritur secundo, quomodo, & quomodo obliget præceptum ieiunij Respondetur sequentibus pronuntiat. I. licet omnia quidem Ecclesiæ ieiunia, etiam ipsius Quadragesimæ, ex solo præcepto humano, non diuino obligent, ut habet communis sententia; id ipsum tamen Ecclesiæ præceptum ex suo genere sub peccato mortali obligat, ut habet communis sensus fidelium, & consensus Doctorum apud citatos, contra Angelum V. Ieiunium, qui putat, tantum obligare sub veniali: quamuis à mortali facile excusare possit, tum paruitas materiæ, tum ignorantia, & bona fides.

In quem sensum vniuersim à mortali excusari docent Syluester V. Ieiunium q. 8. Caietanus ibidem & Nauarrus cap. 21. Manual. n. 20. eos, qui bona fide, & sine crassa ignorantia existimant, se habere iustam causam non ieiunandi, etiam si re ipsa fallantur.

98 Stante vero dubio, an quis ieiunium seruire teneatur, existimat quidem Lessius dub. 5. ieiunium esse seruandum; quasi lex & obligatio legis sit in possessione, meliorisque conditionis: Sed quia hoc ipso etiam dubitatur, an talis contineatur sub lege ieiunij, seu quod idem est, an lex ieiunij ad eum pertineat; existimo parem esse huius rationem cum eo qui dubitat, an aliqua à se ut ita dicam, lex voti sit edita, qua constringatur. Secus foret si obligatio legis aut voti certa sit, etiam respectu operantis, sola autem executio incerta. Nam in priori casu, libertas operantis; in posteriori obligatio legis seu voti velut in possessione est, & hoc ipso melioris conditionis, ut suo loco generatim dictum tomo 2. disp. 2. q. 6. dub. 4.

99 II. Præceptum ieiunij Ecclesiastici obligat omnes & solos Christianos, rationis ita ca-

paces, ut possint mortaliter peccare; nisi eos aliqua rationabilis causa excuset. Pueri vero ante usum rationis, & quidem ut consuetudo ac probabilis sensus Doctorum legem interpretatur, ante septennium, nulla ieiunij lege tenentur. Itaque etiam carnes comedere possunt, iisdemque ab alijs ministrari, ut dictum etiam tom. 2. d. 5. q. 6. dub. 2. & docent Corduba in summa q. 40. Sa. V. Ieiunium, & Azor tom. 1. lib. 7. cap. 27. q. 3. post Innocentium, & Caietanum.

Causa vero à lege ieiunij ex toto, vel ex parte, excusantes generatim sunt tres, ut annotat Caietanus V. Ieiunium & colligi potest ex S. Thoma q. 147. a. 4. nimirum Impotentia, Necessitas seu Labor, & Pietas.

100 III. Ob impotentiam excusari censentur, qui absque notabili detrimento suo, vel alterius, ieiunare non possunt. Qua de causa à lege vnius refectiois excusantur, 1. infirmi, conualescentes, & debiles, qui crebris & modicis refectioibus indigent. 2. prægnantes & lactantes, quæ si ieiunent, non habent sufficiens pro se & prole alimentum. 3. pauperes, qui non habent sufficientem cibum pro vna refectioe, ut ex communi docent Valentia pun. 5. & Azor lib. 7. cap. 27. quæst. 5. 6. & 7. 4. qui nondum impleuerunt annum ætatis Vigesimalium primum; cum ad id usque temporis soleat durare incrementum hominis, ut cum S. Thoma ex communi docent Valentia, Azor Sa locis citatis, quidquid nonnulli dixerint. Quamuis conueniens sit, ut etiam prius incipiant assuescere ieiunij; & vero nonnunquam lege naturali, propter vincendas carnis tentationes, ad id teneantur, de quo grauitè monet Peltanus lib. 2. de ieiunio cap. 17. Sicut ad ieiunia religionis tenentur, Professi, etiam ante annum vigesimalium primum ut docent Sa, V. Ieiunium & Azor cap. 28. q. 3. post Syluestrum, Rosellam, Ledesnam, Cordubensem; licet neget Medina in Confess. instructione.

101 5. Excusantur Senes, ut plurimum sexagenarij, ob imbecillitatem; quamuis hic non ita præsumitur sit certus terminus; adeo ut si ea etiam ætate adhuc robusti sint, à ieiunio non excusentur, id quod arbitrio prudentis, præcipue Superioris diiudicandum, ut docent Caietanus in Summa V. Ieiunium, Nauarrus Manual. cap. 21. num. 16. & Valentia loc. cit. etsi nonnulli absolute pro viris quidem sexagesimum, pro feminis quinquagesimum ætatis annum, velut legis ieiunialis terminum constituent, ut videre est apud Sa. V. Ieiunium num. 9. & probabile censet Azor cap. 28. q. 4. qui tamen potius requirit in viris annos septuaginta.

102 IV. Necessitatis titulo excusat labor grauis quorundam opificum, non ferens ieiunium, puta agricolarum, fabrorum ferrariorum, & lignariorum, sutorum &c. ut & iter diurnum agentium; nisi triteris susceptio sit mere spontanea, qua sine vilo detrimento vel comodi iactura carere possis; talis etiam est causa petenti coniugi debitum reddendi vel ei non displicendi; cum hæc alioque per ieiunium impediuntur. Item si magna alioquin comoditas lucris seu comodi acquirendi negligenda sit per ieiunium. Et quotiescumque demum aliquis ieiunando vacare neque alicui operi, sibi suisue

necessa-

necessario, vt cum S. Thoma cit. q. 147. a. 4. do-
cent citati. Labor autem leuis, vt in opificio sartor-
um, & tensorum, à ieiunio non excusat, vt ex
communi docent Lessius dubi. 6. & Toletus lib.
6. cap. 6. qui tamen nec futuribus parcat.

103 V. Titulo pietatis excusatur, quisquis aliquod o-
pus melius Deoque gratus simul cum ieiunio præ-
stare non potest, vt est concionari, in scho is doce-
re, confessiones audire &c. item cū peculiari qua-
dam aliorum ædificatione, suoque profectu spiri-
tuali peregrinari, vt cum Caietano V. *Ieiunium*, &
Nauarro Manuali cap. 21. num. 18. docet Valen-
tia loc. cit.

Sed & Azor lib. 7. cap. 29. quæst. 1. existimat, id-
que exemplo Spiridionis comprobatur ex Sozome-
no, & Nicephoro lib. 8. c. 24. ieiunium aliquan-
do sine fraude prætermisum, omni culpa vacare,
eo quod bona fide amici, vel peregrini causa soluatur,
ob amicitiam seu charitatem; si nimirum ami-
ci illi tali videantur amicitia officio recreari & in-
digere.

Itaque si quis ob aliquam ex supradictis causis,
seruata abstinentia ciborum prohibitorum, non
ieiunet, non peccat saltem mortaliter; non solum
si euidenter sciat, aliquam eiusmodi causam subesse;
sed etiam si quis probabiliter, aut saltem bona
fide, citra ignorantiam crassam vel affectatam exi-
stimet, talem causam hic & nunc subesse, vt supe-
rius dictum & notauit Valentia loc. cit.

104 Dicere autem, in quibusdam prouincijs, vi con-
suetudinis, ieiunij legem vniuersim etiam in Qua-
dragesima non obligare, nisi tribus in hebdomade
dieb⁹, hæcenus non audeo, nec inuenio ex auctori-
ribus, qui id affirmauerit. Quamuis enim passim id
à confessarijs permittatur, id tamen non alia ratio-
ne permitti credo, nisi quia rationabiles causæ al-
legantur, quæ probabiliter à ieiunio quotidiano ex-
cuset. Et valde notandum est, consuetudinē legi
non derogare, nisi ea consuetudo circa actus legi
contrarios versetur, in ea scilicet materia, & cum
ijs circumstantijs, quibuscum alioqui lex obliga-
ret. Alioqui legi nihil derogat.

105 VI. Illud potius circa prædictas causas generatim
notandum, eatenus solum quamq; causam à ieiunio
excusare, quatenus cum ieiunio pugnat, vt ex com-
muni docent Medina q. 9. Caietanus V. *Ieiunium*,
Nauarrus c. 21. n. 22. & Valentia q. 2. pun. 5. Hinc
ergo ob causam rationabilem excusatus, vt sapius
comedat, potest quidem probabiliter etiam horam
præuenire, vt cum Caietano sentiunt Valentia & Sa;
& potest etiam sapius comedere, quam bis, vt ha-
bet communior sententia Caietani, Nauarri, & A-
zorij lib. 7. cap. 9. q. 3. quamuis neque Medina: sed
non ideo potest carnes comedere, vt ex communi
recte docent Medina de ieiunio quæst. 11. & Valen-
tia q. 2. pun. 5.

Neq; excusatus, vt carnes possit comedere, hoc
ipso vniuersim potest bis comedere, aut etiam horam
præuenire, vt docent iidem; nempe si cui eo solum
nomine carniū esus sit concessus, quia abhorret
à cibis prohibitis, tamquam sibi nociuis, aut alias
non convenientibus: secus si esus carniū
concedatur, ad euitandam aliquam debilitatem, vt
cum Medina de ieiunio q. 5. & Nauarro cap. 21.

num. 22. docet Lessius dub. 6. Quidquid Gabriel
in 4. dist. 16. a. 3. dub. 1. Caietanus hic q. 148. a.
7. & 8. Azor lib. 7. c. 10. q. 3. & Toletus lib. 6. cap.
3. absolute dixerint, ijs quibus concessus est esus
carniū die ieiunij, consequenter etiam esse con-
cessam frequentiorem comestionem.

Neque item is cui licet horam præuenire, hoc
ipso est à ieiunando excusatus; neque item neces-
sitas, aut iusta causa, quæ excusat ab integro iei-
unio, videtur excusare ab omni parte eius; iei-
unare enim debet sicut potest, vt ex communi do-
cent Nauarrus numero 22. Valentia & alij locis
citatis.

106 VII. Non tamen est dubitandum, quin ex ea-
dem causa necessitatis, rite & secundum debitam
proportionem accommodata, etiam licitus esse
possit esus carniū, aliorumue ciborum prohibi-
torum. Ita enim titulo necessitatis excusatur, tum
ij quibus ratione ægritudinis euidenter constat
necessarium esse carniū esum, vt ex commu-
ni docent Medina de ieiunio q. 9. & Valentia q. 2.
punct. 5. Item qui non habent aliud, quod come-
dant, quam carnes, vt docent Bellarminus lib. 2. de
bonis oper. in particulari cap. 9. & Azor lib. 7. cap.
27. quæst. 7. Quo titulo etiam excusari possunt, ex
iusta causa famulantes in locis hæreticis, vt signifi-
cat Lessius dub. 5. num. 35. quia non est mens piæ
matris Ecclesiæ, vt tales ad solum panis esum velit
adstringere, modo interim scandalum & offensio-
nem caueant, profitendo nimirum se tali casu &
necessitate non obligari.

107 Eadem ratione secluso scandalo, & ad stipulante
vsu, excusari videntur pauperes, qui ob magnam
egestatem loco butiri vel olei, quorum neutrum
moraliter habere possunt, vtuntur diebus iei-
unij pinguedine liquefacta, siue ex anseribus, siue
ex bobus, siue ex porcis, præcipue ijs in locis, in
quibus licitus est vsus ouorum & casei, vt indicant
etiam Syluester V. *Ieiunium* q. 5. num. 16. & Azor
cap. 21. quæst. 8. Vt enim pauperes isti ossam ex
sola aqua, nulla pinguedine conditam comedant,
obligare velle, nimis quam durum, nec
benignæ Matris Ecclesiæ menti consonum esse
videtur.

108 Eodem titulo excusari posse videntur ij, qui ob
eamdem paupertatem, datas sibi à ditioribus, fini-
tis Bacchanalibus, reliquias carniū comedunt, vt
quæ nec seruari commode possunt, vsq; ad Pascha;
nec durante Bacchanaliorū tempore consumi: nec
conuenit, in tanta pauperum egestate, cibos iam
ante præcoctos in vanum perire. Accedit, quod ea
passim in Germania viget consuetudo, Ecclesiæ
Prælati, vt apparet, non incognita; qui hoc ipso
dispensare videntur: nisi malis dicere, ea consuetu-
dine aduersus legem esse præscriptam.

Addunt nonnulli, eam necessitatem quoque ex-
tendi ad puerperas; aut si quis conualescens ex graui
morbo vires exhauerit, vt indicant Medina de iei-
unio & Valentia q. 2. punct. 5. Sed hæc in casibus
dubijs reponenda videntur, quando puerperæ
communiter etiam sine carniū esu, ouis, & lacti-
cinijs satis convenientem victum sibi parare pos-
sunt, & plerumq; solent; & si quid præterea opus est
dispensationis postulatione impetrare solent.

VIII. His igitur, & alijs quibuscunque casibus dubijs, opus est dispensatione; quam Episcopus, vel illo absente Parochus, aut respectu Religiosorum, Prælati dare potest. Sed & Ordinario præsentem, si vel Ordinarius, vel consuetudo hoc Parocho concedat, vt communiter concedit, licite dispensabit Parochus, vt notauit Azor lib. 7. cap. 29. q. 3. & dictum tom. 2. disp. 5. q. 7. dub. 2.

Causa verò dispensandi est, tum dubia obligatio, tum magna in ieiunando difficultas, vt notat Sa V. *Ieiunium*. Quare si quis in dubio, an teneatur ieiunare, à Superiore dispensationem impetret, non peccabit non ieiunando, vt post Caietanum, Nauarrum, & alios ex praxi docet Valentia loc. citat.

Vt autem aliquis, aut omnino, aut certe pro aliquibus diebus, in perpetuum à ieiunij lege fiat immunis, solius Papæ dispensatione fieri potest.

Medicus autem & Confessarius solum interpretari possunt legis obligationem, & declarare non obligare legem, si necessitas seu excusatio sit euidentis; at in dubio dispensare non possunt vt, ex Angelo rectè notauit Azor lib. 7. cap. 29.

Consuetudo vero præscripta tametsi vitique legem humanam ieiunij, non minus quam ceteras leges humanas, moderari aut adstringere possit, vt ex capit. *Consilium* de obseruatione ieiuniorum, ex communi tradunt Medina de ieiunio q. 8 Syluester V. *Ieiunium* q. 2. Azor lib. 8. cap. 30. q. 1. hætenus tamen eousque inualuisse non videtur, vt quod complures faciunt, satis sit, in quadragesima, aut à carnibus seu cibis vitetis solum abstinere, aut ter solum quatuor hebdomade ieiunare; quando ij, qui alterutrum horum hætenus fecerunt, non nisi alijs titulis & causis, præuio prudentum Confessariorum iudicio, id sibi vindicasse censentur; & in contrarium ieiunandi consuetudo non solum in Religionibus omnibus bene constituta, qui vniuersim non diuersa à secularibus lege tenentur, sed etiam apud complures sæculares pios cordatos vtriusque sexus homines inuoluta consistit, vt etiam superius dictum.

Quæritur tertio, an nolentibus ieiunare possint apponi carnes vel cœna ab hospitijs. Respondeo in modò sequentè. I. In lotis planè Cathol. id non licet; nisi forte aut peculiaris necessitas id exigat, aut allegantibus facultatem comedendi cibos vitetos merito fides haberi possit, vt post Gabrielem in 4. dist. 16. q. 6. a. 3. dub. 6. Nauarrum cap. 21. Manual. num. 26. docet Lessius dub. 4.

II. In locis vero mixtis, si quod peculiare Magistratus præceptum non obstat, videntur apponi posse cibi prohibiti, si peregrini hospites id petant, & non possit hospes postulationem recusare absq; suo damno, vel quia esset ab hospitijs deserendus, vel à Magistratu puniendus; modo interim nullus Religionis contemptus aut scandalum interueniat, vt notauit Lessius loc. cit. Quæ ratione etiam excusari possunt famuli (eadem aut maior est ratio vxorum) qui necessitate quadam adacti, coquunt vel apponunt dominis hæreticis cibos prohibitos; vt & qui comitantur dominos, ad conciones hæreticas vt generatim dictum D. 2. q. 6. dub. 8.

Similiter cœna nolentibus ieiunare potest apponi. 1. si non confitetur obligationem hospitum, nec opportunum est, eos hac de re interrogare. 2. si eis cœna denegari non possit sine damno, vt antea dictum. 3. si apud aliquem diuersantes cœna negata grauius essent eum offensuri, puta Deum blasphemando, contra Deum murmurando &c. quia licitum est homines abducere à maiori malo, per minus, quando maius impeditur commodius non potest, vt dictum cit. D. 2. q. 6. dub. 8. & docent Gabriel in 4. dist. 16. quæst. 3. a. 3. dub. 6. & Lessius loc. cit.

An verò peregrini teneantur, proprijs legibus ieiuniorum, siue eius loci, in quo diuersantur, siue eius loci; ad quem pertinent, & ex quo discesserunt, diximus tomo 2. disp. 5. q. 6. dub. 2. vbi ad vtrumq; respondimus negatiuè, per se nimirum loquendo, & secluso scandalo, dolo, alioque incommodo per accidens interueniente; posse enim quemque se accommodare eius loci legibus & moribus, in quo peregrinus diuersatur.

Quod tamen procul dubio, ex omnium Theologorum mente, idem assententium, quos ibidem citauimus, intelligendum est, de moribus & legibus per se licitis ac honestis: illicitis enim nemo se probe conformabit. Quare qui ex loco Catholico quadragesimæ tempore, transit ad locum hæreticum, in quo Quadragesima proprijs, sed malis moribus ac legibus, sine ieiunio celebratur, procul dubio mortaliter peccabit, si tali loco carnes comedat.

Quod si in loco illo hæretico, ob retentum vsu veteris Calendarij, Quadragesima, seu alterius ieiunij tempus necdum celebretur, distinguendum videtur. Si enim hæretici illi illicitè noui Calendarij vsu hætenus respuant, nec sit eo loco Catholica aliqua Ecclesia, siue populus, qui necessitate cogente, Ecclesiæque Prælati indulgentibus, licite Calendario veteri vtatur, tum rursus illicitum erit peregrino eo loco transeunti, moribus & legibus eius loci sese accommodare, carnibusque, alias eo tempore ab vniuersali Ecclesia vitetis, vesci, quia mores illi & leges particulares talis loci quoad hoc sunt illiciti.

At verò si tali loco, Calendarij veteris vsu licite ab omnibus retineatur, aut certè in eo loco Catholicus populus propriam Ecclesiam habeat, quæ ob dictas superius causas, licite antiquo Calendario vtatur, esto Magistratus hæreticus, alijque peccent, ob noni Calendarij neglectum, eo quod per illos stat, quò minus recipiatur; probabile est, peregrinum in ea communitate Catholica versantem, licite sese eius particularibus moribus & legibus posse accommodare; modo interim vel in eodem loco vel in alio, communes illas & vniuersales vniuersalis Ecclesiæ leges de Quadragesimali, alioque communi ieiunio præscriptas obseruet: nam vt omnino talis ab ea obligatione immunis transeat eò quod leges illæ secundum se non sunt particulares, sed vniuersales, existimo fieri non posse, vt etiam docui cit. tom. 2. disp. 5. q. 6. dub. 2. num. 33.

Neque hætenus vllum autorem legi, qui oppositum doceret: quia concederet, posse Catholicum ex loco, vbi iuxta nouum Calendarium Quadragesima celebratur, transeuntem ad locum

hæreticum, vbi iuxta vereris Calendarij illicitum vsum, Quadragesima necdum celebratur, etiam si ibi nulla sit Ecclesia, nullusue populus Catholicus, qui per accidens licite eodem illo antiquo Calendario vtens, Quadragesimam itidem necdum celebret; posse inquam talem peregrinum licite, iuxta mores & leges particulares loci illius hæretici, carnes comedere, contra legem vniuersalem Ecclesiæ ad quam pertinet. Et ratio est manifestæ; quia tales leges & mores particulares illius hæretici loci, in quo peregrinus diuersatur, non sunt liciti; quibus proinde nemo se licite potest conformare. Idemque in simili de festorum dierum celebratione dicendum, vt loco citato n. 33. itidem significauimus.

DVBIVM VI.

De Castitate, velut tertia parte subiectiua temperantiæ, & Virginitate eidem subiuncta.

S. Thomas 2.2. q. 151. 152.

113 **Q**uæritur primo, an & qualis virtus sit Castitas; & quomodo à pudicitia distinguatur. Respondeo breuiter I. Castitatem esse virtutem, & quidem specialem, ab abstinentia distinctam. Ita S. Thomas cit. quæst. 151. art. 1. 2. & 3. Constat ex Apostolo 2. ad Corinth. 6. v. 5. vbi ieiunij, alijsque virtutibus, seu virtutum actibus adiungit castitatem. Ratio est; quia temperantia est proprie circa concupiscentias delectationum tactus, quas moderatur & refrenat; ac proinde vbi sunt diuersæ rationes delectationis, necesse est diuersas esse virtutes speciales sub temperantia comprehensas: at verò castitas & abstinentia refrenant ac moderantur diuersas delectationes tactus. Delectationes enim *proportionantur operationibus*, quarum sunt perfectiones, iuxta Aristotelē 9. Ethic. cap. 7. Manifestum est autem alterius generis esse operationes, pertinentes ad vsum ciborum, quibus natura indiuidui conseruatur; & operationes pertinentes, ad vsum venerorum, quibus conseruatur natura speciei: Ergo castitas, quæ est circa delectationes venerorum, est virtus distincta ab abstinentia, quæ est circa delectationes ciborum.

114 **A**lia est castitas spiritualis & metaphorice dicta, qua mens delectatur spirituali coniunctione ad Deum, & vniuersim cauet, ne delectabiliter coniungatur rebus creatis, contra diuinæ legis præscriptum, iuxta illud 2. Corinth. 11. v. 2. *Respondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Cui opponitur fornicatio itidem spiritualis, qua mens peccando mortaliter, illicite rebus creatis adhæret, iuxta illud Hieremiæ 3. v. 1. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis.* Qua ratione castitas est virtus generalis; præcipue tamen in charitate, & alijs virtutibus Theologicis posita, quibus

mens hominis Deo coniungitur, vt docet S. Thomas cit. q. 151. a. 2.

115 **R**espondetur II. Pudicitia non est virtus, nec actus virtutis vniuersim distinctus à castitate; sed comes & actus eiusdem, seu communis circumstantia. Ita S. Thomas quæst. 151. art. 4. ex Augustino lib. de perseuerant. cap. 20. vbi ait: *Prædicanda est pudicitia, vt ab eo qui habet aures audiendi, nihil genitalibus membris illicitum perpetretur.* Ratio est. Quia pudicitia velut à pudore dicta, proprie est circa *de quibus homines magis verecundantur*: quales maxime sunt adus veneri, iuxta Augustinum 14. de ciuiate cap. 18. nempe, quia motus genitalium membrorum non subijcitur imperio rationis, sicut motus aliorum exteriorum membrorum: Ergo pudicitia versatur circa idem obiectum, circa quod castitas, reprimens scilicet & refrenans inordinatos motus corporis castitati aduersos. Et nihilominus quia verecundia est non solum de ipsa commixtione veneri, sed etiam *de quibuscunque signis eiusdem*, iuxta Aristotelem 2. Rhetor. cap. 6. ideo pudicitia attenditur præcipue circa signa venerorum, vt sunt aspectus impudici, oscula & tactus; vepote quæ magis solent deprehendi, ac in sensum incurrere; castitas autem magis respicit ipsam verecundam commixtionem.

116 **E**x quibus colligitur, pudicitiam ad castitatem pertinere, non quasi virtutem ab ipsa distinctam, sed quæ velut exprimat ac repræsentet quandam castitatis circumstantiam, qualis est *refrenatio turpium motuum, quæ sunt signa venerorum*; quamuis interdum vnum pro alio accipiatur, vt docet S. Thomas cit. a. 4. vt proinde superius q. 143. art. 1. pudicitiam non nisi improprie vocari partem subiectiuam temperantiæ.

117 **Q**uæritur secundo, an & qualis virtus sit virginitas. Et quidem sermo est, non de virginitate naturali, consistente præcise in ipsa integritate seu in corruptione corporis, quam ipsa natura secum fert; nec de politica, aut morali qualibet, quæ voluntate quidem, sed sine firmo & constanti proposito eam perpetuo retinendi, aut non nisi vano vel mundano ref. ectu seruat; qualis etiam sæpe multis pollutionibus solet esse maculata: sed est sermo de Virginitate Christiana, tam viris, quam foeminis communi, quæ ex proposito perpetuo ob sanctum finem inuiolata corporis integritas & puritas ita conseruatur, vt voluntarie veneræ voluptati, in seminis potissimum resolutione posita, locus nunquam præbeat, vt mox declarabitur.

118 **Q**uo proposito: Respondetur sequentibus pronuntiat. I. Virginitas tum in quadam carnis incorruptione, tum præcipue in perpetuo proposito abstinendi à delectatione veneri consistit. Ita S. Thomas q. 152. a. 1. & colligitur ex Augustino lib. de Virginit. cap. 8. vbi ait: *Virginitas est continentia, quæ integritas carnis ipsi Creatori anime & carni vouetur, consecratur, seruat.* Vbi vocula *vouetur*, videtur accipi late pro omni proposito firmo & perpetuo; quia ad Virginitatem per se non requiritur votum; sufficit propositum vt dictum.

119 **P**robatur & declaratur assertio. Virginitas enim à virgine dicta videtur: & sicut illud in suo virore

perfi-

perflere dicitur, quod non est ex abundantia calor-
is aduersionem expertum; ita Virginitatis nomine si-
gnificatur, personam, cui inest, immunem esse,
a concupiscentia aduersione, quæ esse videtur in consum-
matione maxime delectationis corporalis, qualis est
venereorum delectatio; quam proinde Virginitas
certa quadam ratione, quantum scilicet ex volun-
tate pendet, remouet & excludit, vt notauit etiam
Ambrosius lib. de Virginit. asserens: *Castitas virgi-
nalis est expertis contagionis integritas.*

119 Sicut autem in delectatione venereorum tria
spectari possunt, 1. Violatio signaculi virginalis,
seu integritatis & incorruptionis corporis. 2. De-
lectatio carnalis ex resolutione seminis orta. 3. Pro-
positum perueniendi ad talem delectationem; è
quibus primum per accidens se habet ad actum mo-
ralem; secundum materialiter; tertium formaliter
& completiue; quia ratio moralium per se non con-
sistit in corpore, & corporis dispositione; sed po-
tius in ratione & voluntate: ita etiam in Virginitate
integritas membri corporalis per accidens se habet ad
virginitatem; ipsa autem immunitas à delectatione,
quæ consistit in seminis resolutione, se habet
materialiter, denique ipsum propositum perpetuo
abstinendi à tali delectatione, se habet formaliter &
completiue in Virginitate. Ita S. Thomas.

120 Vbi quod dicit, integritatem corporis habere
se per accidens ad Virginitatem, non ita intelligen-
dum est, quasi pro arbitrario adesse vel abesse possit,
salua virginitate; sed quia cum præter voluntatem
abest, aut læditur, vt ipsi personis accidit, quæ per
vim violantur, virginitatem non lædit, vt declarat
S. Thomas eodem a. 1. ad 3.

In quem sensum Augustinus lib. 1. de ciuit. cap.
18 ait, membra illa posse diuersis casibus vulnerata
vim perpeti. Et Medici, inquit, quandoque saluti opi-
tulantur, hæc ibi faciunt, quæ horret aspectus, Obstetrix
etiam virginis cuiusdam integritatem manu velut ex-
plorans, dum inspicit, perdidit. Et subiungit: Non
opinor quemquam tam stulte sapere, vt huic peris-
se aliquis existimet, etiam de ipsius corporis sanctitate,
quamquid membri illius integritate iam perditæ.

121 Consonant ea, quæ de Virginitate scribit idem
Augustinus lib. de Virginit. cap. 13. *Virginitas est
in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.*
Et ibidem cap. 8. *Licet virginitas in carne seruetur,
ac per hoc corporalis sit, tamen spiritualis est, quam vo-
uet & seruat continentia pietatis.* Et ibidem cap.
13. *Virginalis integritas, & per piam continentiam
ab omni concubitu immunitas, Angelica portio est.*

Delectationis autem venereæ immunitas se ha-
bere dicitur materialiter ad virginitatem, quia est
ipsum obiectum, in quod directe tendit Virgini-
tas; cuius est ex proposito voluntatis abstinere à
delectatione venerea. Quare si seminis resolutio
precedat ex mentis proposito, plane tollit virginitatem,
sive fiat per concubitum, sive absque concubitu. At
verò si præter propositum accidat, vel in somno,
vel per vim illatam, cui mens non consentiat, vel
etiam ex infirmitate naturæ, vt fit in ijs, qui flu-
xum seminis patiuntur, non perditur virginitas:
Quia talis pollutio non accidit per impudicitiam,
quam virginitas excludit, vt docet S. Thomas ibi-
dem ad 4.

Ex quibus colligitur nullo modo audiendum
esse Martinum de Magistris, qui docuit Virginita-
tem solum amitti per læsionem claustrum virginalis,
non per pollutionem, quem rectè refutat Caieta-
nus hica. 1.

122 ASSERTIO II. Virginitas non est quid vitio-
sum, sed potius laudabile, adeoque virtus, seu vir-
tutis actus; si vti supponimus, ad Deum, seu finem
spiritualem referatur. Ita S. Thomas quæst. 152.
a. 2. Constat ex Apostolo 1. Corinth. 7. v. 25. *De
Virginibus autem præceptum Domini non habeo; consi-
lium autem do tanquam misericordiam consequutus à
Domino.* Et v. 38. *Igitur & qui matrimonio iungit
Virginem suam bene facit, & qui non iungit, melius
facit.*

Ratio est; quia cum sint tria hominis bona, ni-
mirum externa, bona corporis, & bona animæ, si-
ue quæ ad vitam actiuam, siue quæ ad contempla-
tiuam pertinent; ac ex ijs priora ordinentur ad po-
steriora veluti finem, non est illicitum prioribus
bonis se abdicare, vt consilium sit posterioribus.
Cum igitur pia virginitas, de qua loquimur, ab
omni delectatione venerea absteat, vt liberius
diuinæ contemplationi vacet, iuxta illud Aposto-
li 1. Corinth. 7. v. 32. *Qui sine uxore est, sollicitus est
quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum
uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo pla-
ceat uxori, & diuisus est. Et mulier innupta, & Vir-
go cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spi-
ritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi,
quomodo placeat viro: fatendum est, Virginitatem
non esse aliquid vitiosum, sed potius laudabile. Se-
cus est, si ea referatur ad finem merè naturalem &
indifferentem, aut etiam vanum & friuolum, vt
in simili de ieiunio dictum dub. 5.*

124 Nec obstat primo præceptum illud Genesis 1.
Crescite & multiplicamini, & replete terram. Quia
hoc præceptum, sicut ad solam conseruationem
speciei refertur, ita solum toti communitati, non
autem singulis è communitate datum est, vt rectè
S. Thomas ibidem ad 1. Et constat ipso sensu com-
muni hominum; qui sæpe ob alias causas humanas,
sine vlla reprehensione, aut conscientie remorsu,
à matrimonio abstinent.

125 Nec obstat secundò, quod olim secundum leges
puniebantur illi, qui semper cœlibem vitam
duxerunt, vt testatur Valerius Maximus lib. 2. cap.
4. quodque Plato, teste Augustino lib. de vera Re-
ligione, sacrificasse naturæ dicitur, vt perpetua eius
continentia, tanquam peccatum aboleretur. Quia
enim veteres illi Ethnici sublimius illud bonum, ad
quod vera virginitas ordinatur, non agnouerunt,
mirum non est, quod ea in nullo, ferè apud eos
pretio fuerit, Plato verò quia solus legitur amore
veritatis contemplandæ, ab omni delectatione
venerea (in corporum commixtione posita) ab-
stinuisse, non sacrificauit, quasi id peccatum esse
existimaret, sed peruersæ opinioni curam cedens, vt
ibidem Augustinus dicit. Apud Romanos tamen
constat, qualem qualem Virginitatem in vestali-
bus Virginibus, non paruo in honore habitam
fuisse.

126 ASSERTIO III. Virginitas superius definita,
est quedam virtus specialis. Ita S. Thomas q. 152.

art. 3. & colligitur ex Ambrosio lib. 1. de Virginitate cum ait: *Inuitat integritatis amor, ut aliquid de Virginitate dicamus, ne veluti transitu quodam perstrita videatur, quæ principalis est virtus.* Ratio Sancti Thomæ est, quia vbi est specialis materia boni, habens specialem excellentiam, siue honestatem, vbi inuenitur specialis ratio virtutis: at vero conseruare se immunem ab experimento veneræ voluptatis, habet quamdam excellentiam laudis & honestatis, distinctam à communi honestate castitatis, in hoc posita, vt quis se conseruet immunem solum ab inordinatione veneræ voluptatis: Ergo Virginitas est quædam specialis virtus, habens se ad castitatem, sicut magnificentia ad liberalitatem. Idem docet Valentia quæstione 1. punct. 2. etsi negent Richardus in 4. distinct. 33. & Lessius lib. 4. cap. 2. dub. 14. numero 99. vbi dicit, non differre à castitate nisi connotatio; ita vt sit ipsa virtus castitatis in subiecto incorrupto.

127 Aqua sententia re ipsa non differt Caietanus hic quæstione 152. art. 1. & 3. vbi solum concedit, esse virtutem distinctam à castitate, ratione voti: quod plane videtur contra S. Thomam hic art. 1. & 3. vbi sæpius de Virginitate loquens, propositi tantum, non autem voti mentionem facit; idemque expresse docet in 4. d. 33. vt faretur Caietanus: qui tamen sine fundamento dicit, S. Thomam hic suam sententiam mutasse.

Quamuis enim art. 3. ad 4. requirat propositum voto firmatum, id tamen iuxta reliquam doctrinam S. Thomæ art. 1. & 3. intelligendum videtur de Virginitate strictiori significato, prout dicit statum immutabilem Virginitatis. Quod etiam confirmatur ex eo, tum quod nunquam votum efficit peculiarem virtutem, vbi alias ex obiecto peculiari virtus non esset. Tum quia votum, cum ad religionem pertineat, non constituit virtutem specialem sub genere castitatis. Tum quia multæ virgines coluntur in Ecclesia, & coronantur à Deo, etiamsi votum Virginitatis nunquam ediderint. Denique ratio S. Thomæ superius allata, non fundatur in voto, nec id requirit, vt patet.

128 Nec obstat primo, quod & Virtutes sunt inter se connexæ, & amissæ recuperari possunt: cum tamen Virginitas & multis virtute præditis deficit, & semel amissa recuperari non possit, iuxta Hieronymum ad Eustochium de Custodia Virginitatis. Nam loquendo de Virginitate secundum habitum, vel secundum id, quod est in ea formale, virtus infusa Virginitatis Sanctis non deest, sed simul cum alijs virtutibus infunditur; in quibus etiam eatenus in actum prodire potest, quatenus secundum mentis præparationem habere possunt perpetuæ ac inuiolantæ integritatis affectum, atque etiam propositum, si ideis competeret. Ita etiam amissa, quoad mentis propositum, Virginitas utique recuperari potest. Circa materiam autem Virginitatis, est aliquid, quod solum miraculose reparari potest, scilicet integritas corporis; aliud quod nec miraculose reparari potest, scilicet vt qui voluntarie expertus est voluptatem veneræ, fiat non ex-

peritus. Non enim Deus potest facere, vt ea que facta sunt, non sint facta, vt recte S. Thomas eodem a. 3. ad 2. & 3.

129 Nec obstat tertio, quod Virginitas (per matrimonium) amittitur sine peccato; quod cæteris virtutibus non conuenit; quia virginitas infusiva itidem sine peccato non amittitur, vt dictum; etsi subiectum non denominet, vbi conditio expertæ corruptionis deest: sicut nec cæteræ virtutes subiectum denominant, vbi vitiosus habitus contrarius magno gradu præponderat.

130 Nec obstat quarto, quod viduitas non est specialis virtus à castitate distincta, iuxta S. Thomam & communem. Quia viduitas experta voluntarie delectationem veneræ, nihil habet exitium supra castitatem, ob quod specialis virtus sit constituenda, vt recte Sanctus Thomas cit. art. 3. ad 5.

131 ASSERTIO IV. Virginitas præferenda est coniugali continentia. Ita Sanctus Thomas quæstione 152. articulo 4. contra Iouinianum, & huius temporis sectarios; qui Virginitati matrimonium æquant, aut præferunt. Probat ex Apostolo 1. Corinth. 7. verbis superius relatis, & Augustino lib. de Virginitate cap. 19. vbi ait: *Certa ratione, & sanctorum scripturarum auctoritate, nec peccatum esse nuptias inuenimus; nec eas bono vel virginalis continentia, vel etiam vidualis æquamus.* Similia plura habent Hieronymus contra Iouinianum, alijque Patres.

132 Ratio est; quia bonum diuinum est potius humano bono; sicut & bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum contemplatiuæ vitæ præfertur bono actiuæ. Virginitas autem ordinatur ad bonum animæ, secundum vitam contemplatiuam, quod est cogitare ea que sunt Dei; coniugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani, & pertinet ad vitam actiuam; quia vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare que sunt mundi, vt patet ex Apostolo 1. ad Corinth. 7. Ergo indubitanter virginitas præferenda est continentia coniugali, vt bene ratiocinatur Sanctus Thomas cit. art. 4. Accedit exemplum Christi, qui & Matrem Virginem elegit, & ipse Virginitatem seruauit.

133 ASSERTIO V. Virginitas non est maxima virtutum, licet in genere castitatis sit excellentissima. Ita Sanctus Thomas quæstione 152. articulo 5. ex Augustino lib. de virginit. cap. 45. & 46. vbi martyrium, ac statum religiosum Virginitati præfert. Ratio est. Semper enim finis excellit id, quod est ad finem, & quanto aliquid efficacius confert ad finem; tanto melius est: finis autem, ex quo Virginitas laudabilis redditur, ex dictis, est vacare rebus diuinis; quod fit per virtutes Theologicas, & per virtutem Religionis; quæ proinde necessario præstantiores sunt virginitate. Similiter etiam vehementius in hoc elaborant Martyres, vt Deo inhaerant, qui idcirco postponunt propriam voluntatem; & viuentes in monasterijs, qui ob hoc postponunt propriam voluntatem & omnia, quæ possunt habere, quam Virgines, quæ ob hoc solum postponunt veneræ voluptatem: Ergo etiam Martyrium ac status religiosus præstat virginitati.

Nihil-

134 Nihilominus quia Virginitas in genere castitatis transcendit & castitatem vidualem, & conjugalem, ita ut matrimonio tricesimus, viduitati sexagesimus, & virginitati centesimus fructus attribuat, secundum Glossam Hieronymi Matthæi 13. ideo Virginitas in genere castitatis præstantissima est; quæ idcirco etiam ab Ambrosio lib. 1. de Virginitate, & quomodo ei respondeat, tum peculiaris fructus, tum propria ac spiritualis aureola, docuimus tom. 2. disput. 1. quæst. 4. dub. 2. & 3.

DUBIVM VII.

De Luxuria; quale sit vitium, & quotuplex, seu quanam eius species.

S. Thomas 2. 2. q. 153. & 154.

135 De hac statuimus sequentes assertiones cum S. Thoma loco citato. ASSERTIO I. Luxuria est vitium castitati oppositum, quò mens inordinate se habet circa voluptates venereas. Ita S. Thomas quæst. 153. art. 1. 2. & 3. Ratio sumitur ex usu nominis; & quia castitatis virtuti vitium certum etiam opponitur vitium, quod non est aliud, quam luxuria.

136 ASSERTIO II. Luxuria est vitium capitale; cuius filie dicuntur cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror seu desperatio futuri. Ita ex S. Gregorio 31. Moral. cap. 31. S. Thomas quæst. 153. art. 4. & 5. Ratio primæ partis est; quia vitium capitale est, quod habet finem multum appetibilem, ita ut eius appetitione homo procedat ad multa peccata perpetranda; quæ omnia ex illo vitio tanquam ex principali oriuntur dicuntur: Finis autem luxuriæ est delectatio venereorum, quæ & maxima est, & maxime appetibilis, secundum appetitum sensitivum; tum propter vehementiam delectationis, tum etiam propter connaturalitatem eiusdem delectationis & concupiscentiæ.

137 Ratio secundæ partis est. Cum enim inferiores potentie vehementer afficiuntur ad sua objecta, consequens est, superiores vires impediri & deordinari in suis actibus: atqui per luxuriam inferior appetitus magis intendit & afficitur objecto delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: Ergo etiam consequens est, per luxuriam maxime deordinari superiores vires, rationem scilicet & voluntatem.

Quod speciatim in hunc modum accidit. Sunt enim rationis practica quatuor actus. Primò simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem, ut bonum. Et hunc actum impedit luxuria, dum facit, ut delectatio venerea eiusque objectum operanti bonum videatur secundum illud Danielis 13. v. 56: Species decepit te, & concupiscentia subvertit

cor tuum. Et quantum ad hoc filia luxuriæ ponitur cæcitas mentis.

138 Secundus actus est consilium de eligendis medijs; qui etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ, quæ non admittit accuratam mediorum inter se & cum fine collationem; quia ut Terentius ait in Eunuchis, loquens de amore libidinoso: Quæ res neque consilium, neque modum habet vllum, eam consilio regere non potes. Et quantum ad hoc ponitur præcipitatio.

Tertius actus est iudicium de agendis, qui eadem ratione impeditur per luxuriam, auocantem animum à consideratione eorum, quæ decent, iuxta illud Danielis 13. v. 9. Evertentur sensum suum, & declinauerunt oculos suos, ut non viderent calum, neque recordarentur iudiciorum iustorum. Et quantum ad hoc ponitur Inconsideratio.

139 Quartus actus est præceptum seu imperium rationis de agendo, qui etiam impeditur per luxuriam: quæ ob impetum concupiscentiæ facit, ne quis exequatur id, quod decreuit esse faciendum. Vnde Terentius in Eunuchis de quodam, qui se recessurum dicebat ab amica, ait: Hæc verba una falsa lachrymula restinguet. Quo sensu etiam Aristoteles lib. 7. Ethic. cap. 11. docuit, intemperantia maxime corrumpi prudentiam.

140 Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus inordinatus, quarum vnus est appetitus finis. Et quantum ad hoc ponitur tum amor sui, respectu scilicet delectationis, quam quis inordinate appetit; tum è contrario odium Dei, in quantum is prohibet delectationem concupitam. Alius autem est appetitus eorum quæ sunt ad finem; & respectu huius ponitur affectus præsentis sæculi, in quo quis scilicet frui cupit voluptate; & rursus per oppositum desperatio futuri sæculi; quia dum mens nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat adipisci spirituales, sed fastidit. Vnde etiam Olee 4. v. 11. dicitur: Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor.

141 Neque tamen male Isidorus apud S. Thomam citat a. 5. respiciens præcipue ad inordinatam locutionem, ex luxuria viri solitam, quatuor eiusdem effectus recenset; scilicet turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia: siquidem in locutione quadruplex inordinatio spectari potest. 1. ex parte materia; quo spectant turpiloquia; quia enim ex abundantia cordis os loquitur, ut dicitur Matthæi 12. v. 34. luxuriosi, quorum cor est turpibus concupiscentijs plenum, facile ad turpia verba prorumpunt. 2. ex parte causa. Quia enim luxuria inconsiderationem & præcipitationem causat, consequenter etiam facit prorumpere in verba leuiter & inconsiderate dicta, quæ dicuntur scurrilia. 3. ex parte finis; quia enim luxuriosus delectationem quærit, verba sua ad delectationem ordinat, & sic prorumpit in verba ludicra. 4. quantum ad sententiam verborum, quam peruertit luxuria, propter cæcitatem mentis, quam cauat; & sic prorumpit in stultiloquia, utpote cum suis verbis præfert delectationes alijs quibuscunque rebus.

142 ASSERTIO III. Sex communiter distinguuntur luxuriæ species; scilicet fornicatio simplex,

adulterium, incestus, stuprum, raptus & vitium contra naturam. Ita cum Magistro in 4. d. 4 & communi S. Thomas q. 154 a. 1. & sumitur ex Gratiano in decretis 36. quæst. 1. cap. *Lex illa prætoriorum*. Probatur & declaratur. Nam peccatum luxuriæ in hoc consistit, quod quis non secundum rectam rationem delectatione venerea vitur. Quod quidem generatim contingit dupliciter, nimirum aut defectu debitæ materiæ, in qua delectatio quæritur; aut defectu conditionis, seu circumstantiæ debitæ; cuius tamen in præsentibus non habetur ratio; quia species per se actuum sumuntur ab obiecto seu materia, non à circumstantiis.

Materia verò, seu obiectum in præsentibus potest repugnare rationi dupliciter: vno modo, quia habet repugnantiam ad finem venerei actus, quæ est tum generatio, tum educatio prolis; & sic quantum ad impedimentum ipsius generationis constituitur *vitium contra naturam*; quod est in omni actu Venereo, ex quo generatio sequi non potest: in quantum vero impeditur debita educatio prolis natæ, est *fornicatio simplex*, quæ est soluti cum soluta.

143 Alio modo materia, in qua exercetur actus venereus, potest esse rationi rectæ repugnans per comparisonem ad alios homines; idque dupliciter. 1. ex parte ipsius fœminæ, cui aliquis commiscetur; quia ei debitus honor non seruatur; & sic est *incestus*, qui consistit in abusu mulierum consanguinitate vel affinitate iunctarum. 2. ex parte eius, in cuius potestate est fœmina; quia si est in potestate alterius viri, est *adulterium*; si autem in potestate patris, est *stuprum*, si non inferatur violentia: *raptus* autem, si inferatur. Diuersificantur autem hæc species *magis ex parte fœminæ, quam viri*; quia nimirum ex parte materiæ assignandæ sunt, vt dictum; in actu autem venereo fœmina se habet, vt patiens, & per modum materiæ; vir autem per modum agentis. Ita ferè S. Thomas cit. a. 1. Eandemque doctrinam fufe defendit Caietanus ibidem; quam etiam inferius magis declarabimus.

144 **ASSERTIO IV.** Præter dictas luxuriæ species, est etiam sacrilegium, quo persona, vel locus sacer per luxuriam violatur. Ita Gregorius de Valentia hic quæstione 3. Et consentit Sanctus Thomas hic quæstione 154. qui tametsi artic. 1. ad 3. dixerit, sacrilegium, quod à persona Deo per spirituale quasi matrimonium consecrata admittitur, esse quoddam *adulterium spirituale*. Et similiter, inquit, *alij modi sacrilegij rediguntur ad alias species luxuriæ*: idem tamen Sanctus Thomas eadem quæstione 154. artic. 10. aperte asserit, etiam sacrilegium esse speciem distinctam luxuriæ. Sicut enim *observatio castitatis*, inquit, *secundum quod ordinatur ad cultum Dei, est actus Religionis, vt patet in illis, qui vouent & seruant virginitatem*, iuxta Augustinum lib. de Virginitate cap. 8. ita *etiam luxuria secundum quod violat aliquid ad diuinum cultum pertinens, pertinet ad speciem sacrilegij*; & *secundum hoc sacrilegium potest poni species luxuriæ*. Ita Sanctus Thomas: qui etiam ibidem ad 2. respondet, in decretis 36. quæ-

stione 1. cit. capit. *Lex illa, solum enumerari illa, quæ sunt species luxuriæ secundum seipsa. Sacrilegium autem est species luxuriæ secundum quod ordinatur ad alterius vitij finem.*

Et potest, inquit, concurrere cum diuersis luxuriæ speciebus. Si enim aliquis abutatur persona coniuncta sibi secundum spirituales cognitionem, committit sacrilegium ad modum incestus. Si autem abutatur Virgine Deo sacrata, in quantum est sponsa Christi, est sacrilegium per modum adultery, in quantum vero est sub spirituali Patris cura constituta, erit quoddam spirituale stuprum; & si violentia inferatur, erit spiritualis raptus; qui etiam secundum leges cuiuslet grauius puniatur, quam alius raptus. Vnde Iustinianus Imperator in Codice lib. 9. tit. 13. lege unica dicit. *Si quis non dicam rapere, sed attentare tantummodo matrimonij coniungendi causa sacratissimas Virgines ausus fuerit, capitali pœna feratur.* Eodem etiam spectat sacrilegium ob violationem loci sacri, per feminis emissionem commissum, de quo Nauarrus man. cap. 16. num. 3. & alibi tom. 4. pluribus.

Et verò diuisionem illam luxuriæ in sex species tantum, non vsque adeo accuratam esse, etiam agnouit Caietanus art. 1. cum ait: Non latuit auctorem (S. Thomam) quin plures potuissent assignari species, sed quoniam Magister sentent. & Gratianus sine contradictione has introduxisse videntur species, ideo auctor solita sua reuerentia vtens, non tam docuit, quam rationem reddidit, quare hæc solæ species positæ sint. Nimirum quia in illa diuisione, respectus habitus fuit ad peccata in ratione luxuriæ per se mortalia; & consummata, & ex parte ipsius obiecti, siue materiæ, specialem à naturali fine, actus venerei deordinationem importantia; non verò ad circumstantias merè extrinsecas, eidem fini per se nihil obstantes, aut finem operantis itidem extrinsecum. Quo spectat v. g. actus coniugalis solius delectationis causa habitus &c. Quamuis alioqui eiusmodi peccata coniugatorum ad eandem species reuocentur, vt docet Caietanus cit. artic. 1.

145 **ASSERTIO V.** Impudicitia, in tactibus vel amplexibus libidinis (inter non coniugatos) posita, est quidem peccatum mortale; at non distincta species luxuriæ; sed ad eam speciem pertinet, in cuius materia versatur; à qua non differt, nisi vt imperfectum à perfecto. Primam partem tradit Sanctus Thomas quæstione 154. artic. 4. ex communi, iuxta illud Matthæi 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, machatus est eam in corde suo.* Ratio est; quia eiusmodi tactus continent grauem inordinationem in genere luxuriæ, & sua natura ordinantur ad consummatam eius delectationem.

Secunda pars contra Valentiam hic quæst. 3. punct. 3. vbi impudicitiam distinctam luxuriæ speciem constituit, colligitur ex eodem Sancto Thoma quæstione 154. artic. 1. ad 5. vbi negat, impudicitiam esse distinctam speciem luxuriæ; asserens solum pertinere ad quosdam actus circumstantes actum venereum; sicut sunt oscula, tactus, & alia eiusmodi. Similia habet articulo 4. Sicut etiam supra dub. 6.

num. 115. ex eodem S. Thoma dictum, pudicitiam non esse virtutem à castitate essentialiter distinctam.

Eadem est communis Doctorum sententia, speciatim eorum, qui docent, tactus impudicos, ad eandem speciem pertinere, ad quam spectant actus consummati, ad quos ordinantur; adeoque explicandum esse, an quis impudice tetigerit virginem, an coniugatam, an aliam solutam: quod quidem ex communi tradunt Antoninus part. 2. titulo 5. capite 1. §. 6. Caietanus hic quaestione 154. articulo 4. Nauarrus capite 6. Manualis numero 8. & capite 16. numero 3. & 9. Sotus in 4. distinctione 18. quaestione 2. articulo 4. & alij. Ratio est; quia in moribus & actibus externis, id quod est in aliquo genere imperfectum, ad eandem speciem pertinet, cuius est actus ipse perfectus in eadem materia, ad quem per se ordinatur, ut etiam dictum tom. 2. disp. 4. q. 8. dub. 8.

146 **ASSERTIO VI.** Omnes supradictæ species ita moraliter inter se differunt, ut in confessione distincte explicandæ sint. Est communis Doctorum, cum S. Thoma loc. citat. quia habent malitiam in genere moris admodum differentem, ut ex rationibus singularum patet. Est enim *fornicatio* naturalis commixtio soluti cum soluta non virgine; *Adulterium* inter duos, vel alterum coniugatum, qui tamen inter se coniuges non sint; & grauius est, si fœmina sit coniugata, quam si vir solus: nec damnatur adulteri iniuria quicquam coniugatus ad solutam accedens, nec sacrilegij presbyter meretricem cognoscens, in foro scilicet externo, ut ait Caietanus art. 1.

Incestus vero est inter consanguineos vel affines in gradu prohibito (idque in eadem specie tanto grauior, quanto gradus propinquior, iuxta Caietanum articulo 9.) veletiam inter cognatos spirituales, quo casu sacrilegium esse notarunt S. Thomas & Caietanus a. 10. ad 2.

147 *Stuprum* est, quando mulier est virgo, prædicta scilicet integritate corporis illæsa; siue alioqui vir sit virgo, siue non sit; & fœmina sit sub custodia parentum, vel tutorum, siue non sit, & siue sponte violetur, siue iniure per fraudem, quia non habet potestatem & dominium claustrum virginale, ut ex communiori Doctorum sententia tradunt Caietanus hic quaestione 154. articulo 6. Valentia quaestione 3. punct. 3. & significant Nauarrus Manual. capite 26. numero 3. Lopez 1. part. capite 73. & Sa V. *Luxuria*; quamuis aliqui solum tunc putent esse stuprum, quando virgo est sub custodia parentum, ut sentire videtur S. Thomas citat. quaestione 154. articulo 1. & 6. & indicat Syluester V. *Luxuria* §. 1. aut quando ipsa iniure (per fraudem) violetur; ut cum Soto sentire videtur Valquez 1. 2. disputatione 112. cap. 1. nec videtur omnino improbabile, ut etiam dictum tom. 2. disputatione 5. quaestione 8. dub. 8. Rationem assignant; quod cum fœmina suæ integritatis potestatem habere, aut certe ea per se, ut bonum quoddam naturale corporis est, tanti momenti non esse videatur, nulla videtur specialis ac notabilis malitia admitti, si eam ip-

sa non iniure prodigat. Hoc quidem certum est, magis ex ea siue repugnantia, siue custodia aggravari peccatum; cum etiam fiat iniuria siue virgini, siue parentibus, vel curatoribus.

Raptus stricte & secundum iura, est violenta abductio mulieris rapienti non desponsata, vel ad dicta, propter exercendum actum turpem; siue inferatur violentia mulieri, siue parentibus, siue utrisque, ut ex Gratiano docet S. Thomas quaest. 154. articulo 7. & pluribus dicitur tom. 4. de matrim. imped. In foro tamen conscientie, & formaliter loquendo, ad raptum spectat, etiam quavis violenta virginis, aut fœminæ constupratio, iuxta S. Thomam loc. cit.

Sacrilegium est, cum violatur aut persona voto castitatis obstricta, aut locus consecratus.

Vitium *contra naturam* generatim dicitur, quando venereus actus exercetur, tali modo, qui per se impediatur generationem humanam; qui proinde non solum repugnat rationi rectæ, quod est commune omni vitio luxuriæ, sed etiam ipsi ordini naturali venerei actus, quem sibi humana natura de poscit.

ASSERTIO VII. Adulterium tamen, raptus, & sacrilegium sunt tantum species accidentales luxuriæ; adeoque præter malitiam luxuriæ, habent malitiam specie distinctam, siue iustitiæ siue religioni oppositam. Ita S. Thomas satis aperte tradit citat. quaestione 154. articulo 1. ad 2. ubi ait: *Nihil prohibet, in eodem actu diuersorum vitiorum deformitates concurrere. Et hoc modo adulterium continetur sub luxuria & sub iniustitia. Nec deformitas iniustitiæ omnino per accidens se habet; ostenditur enim luxuria grauior, quæ in tantum concupiscentiam sequitur ut etiam in iniustitiâ ducat.* Et articulo 10. in corpore & ad 1. ait: *luxuriam secundum quod ordinatur ad finem alterius vitij, efficit illius vitij speciem, & sic aliquam vitij speciem esse etiam irreligiositatis & sacrilegium.* Eadem est verior & communior Doctorum sententia; etsi nonnulli existiment. adulterium, & similia solum habere speciem & malitiam luxuriæ, ut diximus tom. 2. disputatione 2. quaest. 5. dub. 5. numero 103.

Ratio est: quoties enim circumstantia peccato adueniens, opponitur diuersæ virtuti, ab ea, cui opponitur actus peccati in se spectatus, tum ea actui peccaminoso addit nouam malitiam specie distinctam, eidemque virtuti oppositam, cui ipsa circumstantia opponitur: at vero circumstantia vxoris alienæ, ac violentiæ illata, itemque personæ aut loci sacri, aduersatur virtuti à castitate distinctæ, aut iustitiæ scilicet, qua violatur ius alterius, ipso rationabiliter iniure, aut religioni, ut dictum: Ergo, eadem circumstantiæ addunt actui luxuriæ nouam malitiam specie distinctam, non quidem ipsi castitati, sed diuersis virtutibus oppositam, ut dictum.

Maior propositio patet ex communi doctrina, quam tradidimus tom. 2. loc. cit. contra quosdam aliter opinantes Minor constat, quia ratio & malitiæ iniuriæ, veletiam irreligiositatis, quæ aduersus locum aut personam sacram committitur, non utique opponitur per se castitati, sed alijs virtutibus, quas diximus.

149

Quodsi adulterium cum vxore, marito etiam consentiente, perpetratur, propriè quidem non videtur lædi ius alterius; quia volenti non fit iniuria, vt dicemus disputat. 4. quæstione 8. dub. 1. numero 7. & 9. Læditur tamen ipsa inuiolabilis sanctitas matrimonij; & in foro externo merito non secus punitur, ac si inuito marito vxor violata fuisset; quia is ipse consensus mariti, vt & acceptatio eius in vxore, pernicioso scelere non caret.

ASSERTIO VIII. Vitium contra naturam pluribus modis contingit, pluresque, nimirum, quinque, species sub se complectitur. Ita ex communi docet S. Thomas citat. quæstione 154. articulo 11. Contingit enim 1. Si absque omni concubitu, causa delectationis veneræ, pollutio procuratur; quod pertinet ad peccatum *immunditie*, quæ etiam *mollities* dicitur, iuxta Apostolum Galat. 5. & 2. Cor. 12. Item 2. si fiat per concubitum ad rem non eiusdem speciei; quod vocatur *bestialitas*. 3. Si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel femine ad feminam, vt Apostolus dicit ad Rom. 1, quod dicitur *sodomiticum vitium*. 4. & 5. Si non feruetur naturalis modus concumbendi, aut quantum ad instrumentum, seu vas non debitum, quo casu nonnulli putant committi etiam Sodomiam, alij rectius negant, vt dicemus: aut quantum ad alios monstrosos bestiales concumbendi modos qui si generationi obstant, sunt peccata mortalia, etiam in coniugibus, &c. vt pluribus suo loco de matrimonio dicitur. Quæ proinde omnia tanquam nefanda scelera sæpius etiam detestatur Apostolus Rom. 1. 1. Cor. 6. & 12. Gal 5. Ephel. 5. Heb. 12.

Et vero hæc singula esse peccata specie distincta, recte probat Caietanus articulo 11, ex diuersitate motuum, quorum quodlibet est per se sufficiens ad corruptionem naturalis ordinis actus veneri humani. Mollem enim mouet sola expletio voluptatis veneræ. Sodomitam mouet persona indebiti sexus. Bestialem mouet suppositum alienæ speciei. Abutentem femina extra vas mouet delectatio in parte indebita. Et vltimum mouet delectatio indebiti modi. Vnde colligitur, commistionem viri cum muliere, contra naturam, & cum puero, distingui specie; illamque non esse proprie Sodomiam; eo quod ipsa persona concumbens non est contra naturam, sed sola pars eius &c. vt recte ibidem docuit Caietanus, quicquid nonnulli in contrarium dixerint.

Dicere autem prædicta quinque peccata non esse morali specie distincta, nec adeo in confessione necessario explicanda, vt nonnulli recentiores insinuarunt, mihi prædictum non videtur.

150

ASSERTIO IX. Tum omnes aliæ septem species luxuriæ, tum ipsa etiam fornicatio simplex, ac pollutio voluntaria & directe procurata, ita per se ac intrinsece mala sunt, & peccata mortalia, vt nullo casu sint licita: excepta sexta & postrema, vbi seruato debito vase vxoris, solus modus concumbendi, sine periculo extra vas debitum effundendi seminis, immutatur: quod ex causa ratio-

nabili subinde etiam licitum esse potest; si nimirum dispositio corporis non patiat aliquid fieri. Hæc pars traditur à Caietano articulo 11. ex communi, vt pluribus dicitur suo loco de matrim. tomo. 4.

Priorem partem tradit S. Thomas quæstione 154. articulo 2. & 5. ex communi Doctorum; quidquid in contrarium dixerint Martinus de Magistris, apud Caietanum citat. articulo 2. & vt apparet etiam Durandus in 4. distinct. 33. quæstione 2. scilicet iure naturæ, fornicationem simplicem, saltem non vagam, sed inter personas certas, quæ citra matrimonium velint (ex pacto præsertim & obligatione) gerere conuenientem curam proles, non esse peccatum mortale, sed solum iure diuino positum esse prohibitam. Quam opinionem merito Sotus lib. 5. de iust. quæst. 3. artic. 3. & Valentia hic quæst. 3. punct. 3. censent esse errorem in fide, minime tolerabilem.

Ratio quantum ad fornicationem est; quia fornicatio simplex sua natura aduersatur conuenienti susceptioni & educationi proles; quando per eam & proles incerta redditur; & cura constans ac perpetua honestæ ac decentis educationis ab utroque parente proli adhibenda negligitur, vt pluribus persequitur S. Thomas. cit. a. 2.

Neque refert, quod per accidens hæc incommoda quandoque abesse, aut auerti possunt; quia vt bene aduertit Caietanus ibidem ex ipsa naturæ institutione requiritur, vt naturali quodam ordine ac necessitate (ex ipso videlicet naturali vinculo matrimonij) sexuum commixtio ad debitam filiorum educationem ordinetur; vti etiam in animantibus videre est quorum vnum ad proles educationem non sufficit; ea enim tunc naturali societate inter se consociantur.

Quantum vero ad pollutionem voluntariam, varijs varijs assignant causas: mihi hæc præcipua videtur, quia semen non est excrementum corporis humani, sed per se ad eius perfectionem pertinet, tanquam instrumentum necessarium generationis & conseruationis speciei, cuius proinde fundendi homo, potestatem non habet, nisi iuxta ordinem à natura præscriptum, & accommodatum ad supradictum finem. Quo fit, vt sicut ob fines quosdam extrinsecos, se homo per ebrietatem rationis vsu priuare, non potest, vt dictum dubio 4. ita etiam nec propter sanitatem, nec ob alios fines extrinsecos, directe pollutionem, siue seminis effusionem procurare possit.

Quæ ratio pariter etiam ad feminas pertinet, quando & ipsarum semen generationis principium quoddam est, vt cum Auicenna in cap. 9. de animalibus & Alberto in fin. 15. de animalibus itemque Galeno, & Scoto in 4. distinctione 3. pluribus persequitur Caietanus hic quæstione 154. articulo 12. quidquid in contrarium dixerit Aristoteles 1. de gen. anim. circa finem, quem sequi videtur S. Thomas 3. part. quæstione 31. articulo 5. ad 3. quasi semen, illud aut ex necessitate materiam proueniat, aut certe, per se ad generationem non conferat: quod satis refellitur ipso delectationis sensu quem mulieres in eius fluxu

habent,

habent, non frustra à natura indito, siue id etiam extra corpus fluat, siue non, vt bene aduertit Caietanus.

152 **ASSERTIO X.** Supradictæ tamen luxuriæ species, inter se quoad malitiæ grauitatem plurimum differunt; è quibus perse ac ex suo genere grauissimum est peccatum contra naturam. Ita sanctus Thomas quæst. 154. artic. 12. ex Augustino lib. de adulterinis coniugijs, vt refertur 32. quæst. 7. capite. *Quemadmodum*, & cap. *Adulterij*. Probat & declaratur. Quia sicut in speculatiuis error circa ea (principia scilicet) quorum cognitio est homini naturaliter indita, est grauissimus, & turpissimus; ita in agendis, agere contra ea, quæ sunt secundum ipsam naturam determinata, est grauissimum & turpissimum: at vero in vitij, quæ sunt contra naturam, transgreditur hominid, quod est secundum naturam (per modum quasi alicuius primi principij, ex ipso sine principali secundum substantiam spectato desumpti) determinatum, circa usum venerem: ergo peccatum hoc ex suo genere est grauissimum. Post quod est incestus, qui est contra naturalem reuerentiam, quam personis coniunctis debemus.

Per alias autem luxuriæ species præteritur (non quod secundum ipsam naturam, in ordine ad substantiam generationis humanæ, sed) solum id, quod est secundum rationem rectam, (nempe quodam discursu) determinatum, ex præsuppositione tamen naturalium principiorum. Magis autem repugnat rationi, vt aliquis veneris vtatur, non solum contra id, quod conuenit proli generandæ, sed etiam cum iniuria alterius. Et ideo fornicatio simplex, quæ committitur sine iniuria alterius personæ, minima est inter omnes species luxuriæ. Maior autem iniuria est, si quis abutatur muliere alterius potestati subiecta ad vsum generationis, quam ad solam custodiam: & ideo adulterium est grauius, quam stuprum; & vtrumque aggrauatur per violentiam; qua de caularaptus virginis, est grauius, quam stuprum; & raptus vxoris, quam adulterium; & hæc omnia aggrauantur secundum rationem sacrilegij.

253 Loquendo vero de diuersis speciebus ipsius peccati contra naturam; quia grauitas peccati magis spectatur ex abusu alicuius rei, quam ex omissione debiti vsus; ideo inter vitia contra naturam infimum locum tenet peccatum immunditiæ quod consistit (saltem secundum id, quo à cæteris peccatis contra naturam differt) in sola omissione concubitus ad alterum. Grauissimum autem est peccatum bestialitatis; quia non seruat debita species. Vnde super illud Genesis 37. capite n. 2. *Accusauit fratres suos crimine pessimo*, dicit Glossa, quod cum pecoribus miscbantur. Post hoc autem est vitium Sodomiticum; cum ibi non seruetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex indebito ac innaturali modo concumbendi, magis autem si non sit debitus vas, quam si sit inordinatio secundum aliquam aliam pertinentiam ad modum concubitus. Ita S. Thomas cit. a. 12. in corpore, & ad 4.

Eadem doctrina confirmatur ex Augustino

lib. 3. confess. capite 8. vbi ait: *Flagitia quæ sunt contra naturam, vbiq; ac semper detestanda atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt; quæ si omnes gentes facerent, omnes eodem criminis reatu diuina lege tenerentur; quæ non sic fecit homines, vt se illo vterentur modo. Violatur quippe ipsa societas quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ille auctor est, libidinis peruersitate polluitur.*

154 Dubium esse potest, an etiam ipsæ species quinque peccati contra naturam, plures alias sub se species comprehendant. Respondeo cum Caietano quæstione 154. articulo 11. negatiue. Cum enim vitium molliæ venereæ constituatur ex voluntaria pollutione, absque concubitu quocunque, nulla apparet differentia formalis, inquit Caietanus, quæ distinguat hanc speciem. Siue enim sit procurata extrinseco adminiculo, proprio vel alieno, per quodcunque coniunctum, vel separatum instrumentum, dummodo absit concubitus: siue sit procurata per solum interiorem actum positiue, vel negatiue, nulla efficitur diuersitas specifica: quoniam hæc omnia materialiter, vel per accidens se habent ad voluntariam seminationem, absque concubitu. Grauius tamen peccatum est, cum alieno (etiam absque vlla alioqui concupiscentia alieni, aut sibi ratione coniugij non debiti corporis) hoc adminiculo sit, ratione societatis in peccato alterius. Et hæc intellige, loquendo de tali specie peccati secundum se: quoniam loquendo de eodem peccato, vt subordinatur morosæ delectationi, aut desiderio adulterij, recipit etiam adulterij deformitatem: & vt subordinatur morosæ delectationi, aut desiderio incestus, admittit deformitatem incestus; & sic de alijs. Ita Caietanus: quod intelligendum iuxta doctrinam de morosæ delectatione traditam, tomo 2. disputatione 4. quæst. 8. dub. 8.

Ita etiam, inquit Caietanus ibidem, vitium bestialitatis species specialissima est. Nam neque vasis, aut sexus diuersitas, in bestia diuersitatem motiui in ordine ad rationem habet: sed sub eadem mouendi ratione comprehenditur; quia bestia ipsa mouet, scilicet vt extraneum à specie humana: sicut etiam omnis concubitus masculi cum masculo, inter homines, est eiusdem speciei; quia sub eadem ratione mouet mas, & quælibet eius pars, marem ad actum venerem; & mulier mulierum; neque nata est sequi generatio humana, ex commistione cum sexu diuerso bestia, sicut accidit in commistione hominum. Et per hoc etiam dicitur, quod omnis concubitus cum dæmone, est eiusdem (bestialitatis) speciei specialissime, quia sub vna ratione mouet, vt suppositum non eiusdem speciei.

Et hæc intellige, quantum est ex natura actus, hoc est, ipsius concubitus secundum se, cum supposito non eiusdem speciei: quoniam ex parte affectus, vtputa si quis etiam bestia affectu Sodomitico (imaginatione innaturalis vasis humani) abutatur; aut cum dæmone per affectum ad delectationem sodomiticam, vel

cum confanguineo &c. coeat, peccatum ultra bestialitatis vitium, deformitatem sodomiz, vel adulterij, vel incestus, vel sacrilegij &c. (iuxta superius dicta) induit.

Potest quoque ex parte effectus, adiuncto quantumque patientis affectu, seu consensu, variari bestiale peccatum mulieris cum dæmone: puta si dæmon non confectū à seipso semen, quod non est verum semen humanum, sed quidam humor femini humano similis, sed verum semen humanum, acceptum ab aliquo viro transfundat. Tale enim peccatum, ex parte concubitus, est bestialitas; ex parte vero commissionis feminum (si viri extranei soluti, aut nullius certi, semen expetitur sit) ad simplicem fornicationem reductivè spectat: &c.

Differt etiam specie concubitus cum dæmone, à concubitu cum bestia, ex admittione alterius vitij, scilicet irreligiositatis, non secundum speciem sacrilegij, sed superstitionis illius, ad quam spectat societas cum dæmonibus &c. Ita Caietanus: Cuius verba, quia brevia sunt, & simul luculenter rem obscuram declarant, his inferere volui.

Ex cuius itidem doctrina, etsi peccatum viri cum muliere extravas naturale sit vni⁹ speciei; speciem tamen differt, a peccato in solo modo concumbendi cum muliere; propter diversitatem moriuorum: quoniam ad usum mulieris extra vas naturale, movet delectatio partis, seu instrumenti inaturalis, ad usum vero mulieris in vase naturali, modo indebito, movet delectatio ipsius modi innaturalis. Quo fit, inquit Caietanus, ut inter modos quatuor vitij contra naturam superius commemoratos sola quarta species subalterna inveniatur: quam propterea cum eodem Caietano asserit. 8. in duas species distinximus.

Atque hæc doctrinam fere S. Thomæ de peccatis luxuriæ persequuti sumus. Plura vero huc spectantia, speciatim an, & qua ratione delectatio morosa sit peccatum, item an, & quando tactus, aspectus, amplexus turpes & impudici tum inter solutos, tum inter sponfos & coniuges sint peccata mortalia; an item, & qua ratione pollutio etiam directe non procurata, tamē aliquo modo in sua causa voluntaria, sit peccatum; quæ ex parte etiam attingit S. Thomas q. 154. a. 4. & 5. satis fuse declaravimus tom. 2. disp. 4. q. 8. dub. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Sicut etiam de restitutione propter illatum stuprum facienda agatur disput. sequenti. De raptu vero, quatenus impedimentum matrimonij est, agendum est pluribus tom. 4. de matrimonio.

DVBIVM VII.

De partibus potentialibus temperantiz; speciatim de continentia & mansuetudine, vitijque oppositis.

s. Thomas 2. 2. q. 155. 156. 157. 158. & 159.

155
QVaritur primo, an & qualis virtus sit continentia. **ASSERTIO I.** Continentia dupliciter accipitur, primo pro ea, qua quis ab omni delectatione venerea abstinet, quo sensu Apostolus ad Gal. 5. v. 23. continentiam castitati coniungit, & sic continentia, principalis quidem est virginitas, secundaria autem viduitas, virtus utique vera & perfecta, non fecus ac de castitate & Virginitate superius dictum.

Secundo accipitur ab Aristotele 7. Ethic. atque etiam in Collationibus Patrum pro ea qua quis resistit concupiscentijs pravis, quæ in eo vehementes adhuc existant: quo modo licet continentia sit ipsa virtus temperantiz, adeoque vel abstinentiz, vel castitatis, aut virginitatis, non tamen habet rationem seu statum perfectum Virtutis moralis, cuius est appetitum sensitivum ita rationi subijcere, ut in eo non insurgant vehementes passionis rationi contrariæ. Hæc videtur mens S. Thomæ q. 155. a. 1. cum ait, continentiam posteriori sensu habere aliquid de ratione Virtutis; & dici posse continentiam esse Virtutem; non tamen attingere ad perfectam rationem Virtutis moralis, ob dictam causam.

In eundem sensum intelligendus est Aristoteles 4. Ethic. cap. vlt. asserens, continentiam non esse virtutem, sed quandam mixtam; in quantum scilicet habet aliquid de virtute, & in aliquo deficit à virtute. Ratio est, quia de essentia virtutis moralis non est, ut passionem edomitam habeat, sed ut in ijs domandis versetur; maxime cum nulla eiusmodi virtus inchoata passionem domitas habeat, & nec tamen essentialiter differat à virtute perfecta.

155
ASSERTIO II. Continentia, ut & incontinentia, versantur circa delectationes tactus velut circa propriam materiam. Ita S. Thomas cit. q. 155. a. 2. ex Aristotele 7. Ethic. cap. 4. Ratio est; quia ex ipsa vi nominis, continentia est circa illas passionis, quæ impellunt ad aliquid prosequendum quod non decet: quo in genere cum potissimā vim habeant delectationes tactus, vel ad conseruationem individui, vel ad conseruationem speciei spectantes, ideo continentia & incontinentia proprie dicuntur circa concupiscentias delectationum tactus: quamvis continentia generatim etiam in quacunque alia materia illicita locum habere possit, puta in abstinentia à vindicta, lucro vel honore prohibito &c. qua ratione, continentia ad eam Virtutem pertinebit, in cuius materia versatur. Quo modo etiā intelligi potest illud Eccli 26. v. 20. Omnis ponderatio non est digna continentis anima; iuxta S. Thomam ibidem a. 4. ad 1.

157
ASSERTIO III. Continentia est in voluntate ac temperantiz subordinata. Ita S. Thomas cit. q. 155. a. 3. & 4. Primum probatur, quia licet sit circa

passio-

passiones appetitus concupiscibilis, non tamen adhuc eas habet perdomitas, adeo ut concupiscibilis appetitus eodem modo se habeat in continente, & in eo, qui incontinens est; quia in utroque prorumpit ad concupiscentias prauas vehementes: sola differentia est ex parte voluntatis; quod in hoc etiam voluntas passionem sequitur; in illo resistit: Ergo continentia est in voluntate.

Ita quidem S. Thomas, idque conuenienter secundum ipsam vim nominis continentia. Quod tamen nil obstat, quo minus sit essentialiter eadem virtus cum temperantia, quatenus & hæc principaliter in voluntate versatur, ut suo loco generatim dictum tomo 2. disp. 3. q. 3. dub. 2. Sicuti etiam è conuerso negari non debet, continentia respondere imperfectum aliquem habitum temperantia etiam in appetitu sensitui; siquidem vno actu generari habitum quoad essentiam diximus ibidem q. 1. dub. 3.

158 Secunda pars declaratur; quia continentia posteriori sensu accepta, prout hoc loco de illa agitur, comparatur ad temperantiam sicut imperfectum ad perfectum, ut dictum est. Et indicat quidem simul S. Thomas, eam esse quasi partem potentialem temperantia adiunctam: sed hoc non nisi improprie & solum quadam similitudine imperfecta accipiendum, ut ex dictis constat.

Nec obstat, quod continentia quæ in certando versatur, videtur mereri maius præmium, quam temperantia, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit: quia magnitudo concupiscentia, seu cupiditas & paruitas eius ex duplici causa procedere potest. 1. ex causa corporali; quidam enim ex naturali complexionem sunt magis proni ad concupiscendum, quam alij: & iterum quidam habent opportunitates delectationum concupiscentiam inflammantes magis paratas, quam alij. Et talis debilitas concupiscentia, diminuit meritum; magnitudo autem auget. Quandoque vero debilitas concupiscentia prouenit ex causa spiritali laudabili, puta ex vehementia charitatis, vel fortitudine rationis: sicut est in homine temperato. Et hoc modo debilitas concupiscentia auget meritum, ratione sua casu; magnitudo vero minuit. Ita S. Thomas cit. a. 4. ad 2. Ex quibus efficitur, continentiam per se non esse maioris meriti, quam temperantiam.*

159 Quæritur secundo, an & quale peccatum sit incontinentia. Respondeo breuiter, incontinentiam esse peccatum continentia oppositum; ita quidem ut iuxta posteriorem notionem continentia, intemperatus plus peccet, quam incontinens; cum ille ex habitu, hic vero ex passione peccet, iuxta Aristotelem 7 Ethic. cap. 8. & S. Thomam q. 156. a. 3. & dicta superius. Et quamquam secundum passionis rationem, concupiscentia incontinentia turpior sit, quam ira; tamen quantum ad malum sequens, sepe grauior est ira incontinentia, quam concupiscentia, iuxta eundem Aristotelem 7 Ethic. cap. 6. Posterior pars huius doctrinae patet.

Prioris partis, quod incontinentia concupiscentia turpior sit incontinentia ira, &c. Ratio est: 1. quia motus ira participat aliquantulum rationem; motus autem concupiscentiae totaliter est secundum sensum, & nullo modo secundum rationem. 2. quia motus ira magis (ac promptius) consequitur corporis complexionem,

propter velocitatem (& efficaciam) motus cholerae, quæ tendit ad iram. Vnde etiam frequentius ex iracundia nascuntur iracundi, quam ex concupiscentibus concupiscentes. 3. quia ira querit manifeste operari, sed concupiscentia querit latebras, & dolose subintrare. 4. quia concupiscentia delectabiliter operatur, sed iratus quasi quadam tristitia procedente coactus. Ita S. Thomas q. 156. a. 4. ex Aristotele 7 Ethic. cap. 6.

160 Quæritur tertio, an & qualis virtus sit clementia & mansuetudo; & quomodo inter se differant. **ASSERTIO I.** Mansuetudo est virtus iræ moderatiua; à qua essentialiter differt clementia, quod hæc propriae punitione exteriorem, illa vero per se ac immediate iræ passionem moderatur: Ira S. Thomas q. 157. a. 1. & 2. ex Aristotele 4. Ethic. cap. 5. & Seneca lib. 2. de clementia cap. 3. ubi clementia definit, *lenitatem superioris aduersus inferiorem.* Ratio est, quia passiones interiores sunt exteriorum actionum principia, aut etiam impedimenta. Quo fit, ut virtutes, quæ moderantur passiones, quodammodo concurrant in eundem effectum cum virtutibus quæ moderantur actiones, licet specie differant. Sicut ad iustitiam proprie pertinet cohibere hominem à furto ad quod inclinatur per inordinatum amorē pecunie, quæ moderatur liberalitas; adeo ut liberalitas & iustitia in eundem effectum concurrant, qui est abstinere à furto. Idem accidit in proposito. Nam ex passione iræ facile quis prouocatur, ad inferendam pœnam iusto grauiorem: ad clementiam autē proprie & directe pertinet, esse *diminutionem pœnarum.* Quo fit, ut mansuetudo in quantum refrænatur impetum, concurrat in eundem effectum cum clementia. Differunt autem inter se, quia clementia per se est moderatiua exterioris punitionis, mansuetudo autem proprie dimittit passionem iræ. Vnde etiam mansuetudini proprie opponitur iracundia, ut dicitur; clementia autem crudelitas, qua quis puniendi causam quidem habens, modum tamen non habet iuxta Senecam lib. 2. de clement. cap. 4.

161 **ASSERTIO II.** Etsi mansuetudo & clementia generali quadam ratione, quatenus in moderatione quadam versantur, tanquā partes quædam potentiales & virtutes secundariae adiungi soleant temperantia: recipiā tamen multo maiorem affinitatem habet illa quidem cum fortitudine; hæc vero cum iustitia. Ita fere S. Thomas cit. q. 157. a. 3. Et prima pars sumitur ex Cicerone lib. 2. de Inuent. & Seneca lib. 2. de Clem. cap. 3. Ratio primæ partis est; quia & mansuetudo in hoc cum temperantia conuenit; quod utraq; moderatur passiones appetitus sensitui, in quibus tamen moderandis, præstat temperantia mansuetudini; quod illa refrænatur concupiscentias vehementissimas delectationum tactus, quæ sua natura magis appeti solent, quam vindicta ad iram pertinens. Similiter clementia versatur in moderandis actionibus externis, quibus pœna inferitur. *Adiunctio autem virtutum secundariarum ad principales magis attenditur, inquit S. Thomas ad 2. secundum modum virtutis, qui est quasi quadam forma eius, quam secundum materiam.* Quod tamen plane arbitrarium videtur, nec male quisquam fecerit, qui attendendo simpliciter maiorem conformitatem virtutum inter se, mansuetudinem quidem fortitudini, clementiam vero iustitiæ subiunxerit.

162 Etenim ad quod secundā partem assertionis attinet, conuenit Mansuetudo cum fortitudine magis quā cum temperantia, tam ex parte obiecti seu matēre quam subiecti; siquidem utraque virtus versatur circa passionē appetitus irascibilis, ac proinde in ipso appetitu irascibili consistit. Ita etiam clementia, siue obiectum siue subiectum spectemus, multo magis conuenit cum iustitia quā cum temperantia. I. quia clementia, non secus ac iustitia, per se ac directe versatur circa alterū. 2. per se ac proprie versatur circa actiones externas, nō circa passionē. 3. est in voluntate, ut iustitia, non in appetitu sensitiuo, Quare etiam Aristoteles 5 Ethic. cap. 10. diminutionem pœnarum attribuit *Epikia*, ad iustitiā pertinenti.

163 Nec obstat, quod S. Thomas a. 3. ad 1. docet, diuersa ratione diminui pœnas ab *Epikia*, & a clemētia. Nam in diminutione pœnarum, inquit, *duo sunt consideranda, quorum vnum est, quod diminutio pœnarum fiat secundū intentionem legis latoris, licet non secundum verba legis; ac secundum hoc pertinet ad Epikiam: aliud autē est quādā moderatio affectus, ut homo nō utatur sua potestate, in inflictione pœnarū, Et hoc proprie pertinet ad clemētiā, iuxta Senecam lib. 2. de clemētia cap. 3. vbi ait: Clemētia est temperantia animi in potestate vlciscendi. Et hæc quidem moderatio animi procedit ex quādā dulcedine affectus, quā quis abhorret omne illud, quod potest alium contristare. Ex ideo Seneca dicit ibidem, clemētiā esse quādam lenitatem animi: sicut ē conuerso austeritas animi videtur esse in eo qui non veretur alios contristare. Ita S. Thomas. Etiam si enim hoc verū sit, manet tamen nihilominus id, quod diximus clemētiā etiam quā ratione ab *Epikia* distingui dicitur, tribus ijs, quas diximus rationibus, cum iustitia potius, quam temperantia conuenire.*

164 **ASSERTIO III.** Mansuetudo & clementia etiam magnam in scriptura laudem habeant, non tamen sunt Virtutum præstantissimæ. Ita S. Thomas q. 157. a. 4. Prima pars patet. Mansuetudo enim in scriptura plurimū commendatur, tum quia hominem peculiari ratione ordinat ad Dei cognitionem, in qua beatitudo posita est, Eccli 5. v. 13. *Esse mansuetus ad audiendum verbum ut intelligas.* Iacobi 1. v. 21. *In mansuetudine suscipite in seipsum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Et Dionysius epist. 8. ad Demophilum ait, Moysen propter multam mansuetudinē *Dei apparitione dignum habitum.*

Tum quia & Deo & hominibus est acceptissima Eccli. 1. v. 34. *Quod beneplacitum est illi fides & mansuetudo; & adimplebit thesauros illius.* Matth. 11. v. 29. *Discite a me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Et rursum Eccli. 3. v. 19. *filii in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligere.* Quo spectat etiam illud Prouerb. 20. vers. 28. *Misericordia & veritas custodiunt Regem & roboratur clemētia thronus eius.*

Denique mansuetudo remouendo impetus iræ & pacando animum, maxime facit hominem esse compotem sui iuxta illud Eccli 10. vers. 51. *Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum.*

Ratio posterioris partis, est; quia perfectius est profequi bonum, quam fugere malum, seu resistere malo: Ergo virtutes, quæ simpliciter ordi-

nant in bonum, sicut fides, spes, charitas, & etiam prudentia, & iustitia, sunt simpliciter maiores virtutes, quam clementia & mansuetudo, quæ resistunt malo.

Quæritur quarto, an & quale peccatum sit iracundia: & quaspecies, quodue vitium oppositum habeat. **ASSERTIO I.** Irasci per se ac vniuersim non est vitium; sed potius secundum rectam rationem irasci etiam aduersus alterum laudabile est. Ita S. Thomas q. 158. a. 1. quidquid Cassianus lib. 8. de instit. relig. cap. 6. & alij nonnulli ex philosophia Platonica, secus hac de re loquuti fuerint. Patet ex illo psalmi 4. v. 5. *Irascimini & nolite peccare.* Ratio est; tum quia ira est naturalis passio animæ; à Deo auctore naturæ insita; tum quia est appetitus vindictæ quæ & bene & male appeti potest, etiam aduersus alterum.

ASSERTIO II. Quod si ira sit immoderata, & à recta ratione deuia, vitiosa est & peccatum. Ita S. Thomas quæst. 158. a. 2. Patet ex illo Ephes. 4. v. 31. *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur à vobis cum omni malitia.* Ratio est, quia cum passionē natura sua subijcitur rationi, necessario efficitur, iram esse malam, quæ immoderata est, & à rationis ordine deuia. Ordo autem rationis in ira spectatur ex duobus; primum ex vindicta, quæ appetit; quæ proinde, si secundum ordinem rationis appetatur, est laudabilis ira appetitus, & vocatur ira per Zelum. Si quis autem appetat vindictam, contra ordinem rationis; vel quis vult puniri eum, qui non meruit, vel ultra quam meruit, vel etiam non secundum legitimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpa, erit appetitus ira vitiosus, & nominatur ira per vitium.

Secundum spectatur ordo rationis circa iram, ex modo irascendi, ut scilicet motus ira nec exterius, nec interius immoderate ferueat & prorumpat: quod si præmittatur, rursum ira peccato non vacabit, etiam si aliqui iusta vindicta appetatur. Hæc sapienter S. Thomas cit. a. 2.

ASSERTIO III. Nontamen ideo omnis ira, etiam vitiosa, est peccatum mortale; multo minus peccatum grauissimum: sed ea quidem ira, qua appetitur iniusta vindicta, ex suo genere est peccatum mortale; quia aduersatur charitati & iustitiæ, etsi facile à mortali excusari possit, tum ob indeliberationem, tum ob paruitatem matēre seu vindictæ, quæ appetitur; puto, inquit S. Thomas, cum aliquis appetit in aliquo modico se vindicare, quod quasi nihil est reputandum; ita ut etiam si actu inferretur, non esset peccatum mortale, puta si aliquis parum trahat aliquem puerum per capillos, vel aliquid huiusmodi.

Quando verò immoderata est ex parte modi irascendi, ut si quis vel nimis ardentem irascatur interius, vel immoderate erumpat in signa iræ externa, tunc ira secundum se & ex suo genere non habet rationem peccati mortalis; etsi per accidens etiam mortale peccatum esse possit, si quis idcirco peccet scandalum, aut alia ratione excidat à charitate Dei vel proximi. Et hac ratione intelligendum est illud Matthæi 5. vers. *Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio: & illud Glossæ in Psalmum. 4. *Renialis est ira**

est ira que non perducitur ad effectum; Hactenus S. Thomas q. 158. a. 3. ex communi. Et ratio quo ad primam & vicinam partem ex dictis patet.

168 Secunda pars, iram scilicet non esse grauissimum peccatum, vti asserit S. Thomas a. 4. ratio est: quia siue spectetur ira ex parte vindictæ iniustæ, videtur esse leuius odio, quia appetit malum sub ratione iustæ vindictæ, in quo aliqua species honestatis cernitur; qua ratione etiam minus videtur esse peccato concupiscentiæ: siue spectetur secundum modum irascendi, ira quidē habet quandam excellentiam, propter vehementiam & velocitatem sui motus, secundum illud Prouerbiorum 27. v. 4. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit?* & illud Gregorij 5. Moralium cap. 30 vel 31. *Ira sua stimulus accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi & nequaquam recognoscuntur nos: lingua quidem clamorem format sed sensus quid loquitur ignorat:* at quia ex hac parte non est per se peccatum mortale, necesse est, vt etiam si ita secundum quid sedius sit alijs peccatis, non tamen idcirco sit peccatorum maximum.

169 ASSERTIO IV. Rectè Aristoteles species seu modos iræ distinguens 4. Ethic. cap. 5. docet iracundorum quosdam esse *acutos*, quosdam *amaros*, & quosdam *difficiles*. Ita S. Thomas q. 158. a. 5. Probatur & declaratur. Potest enim inordinatio iræ ex duobus considerari; primum quidem ex ipsa iræ origine ac promptitudine; & hoc pertinet ad acutos, qui nimis cito irascuntur, & ex qualibet leui causa.

Secundo ex duratione iræ; & quod diutius, quam par est perseueret. Quod quidem accidit dupliciter 1. ob nimis pertinacem memoriam iniuriæ illatæ; quo fit, vt iratus diutinam tristitiam concipiat, ideoque sibi ipsi sit grauis & amarus. 2. ex parte ipsius vindictæ nimis obstinatè quæritæ; quod pertinet ad difficiles siue graues, qui nō remittunt iram quoulsque puniant.

Nec ab hac iræ distinctione diuersa est illa Nysseni lib. 4. de viribus animæ cap. 13. vbi docet, tres esse irascibilitatis species; scilicet iram quæ vocatur *fellea*; & *maniam*, quæ vocatur *insania*, & *furorē*. Nam iram felleam dicit esse quæ principium est motus (tubitum) habet; quod Aristoteles attribuit *acuto*. Maniam vero dicit esse iram, quæ permanet, & in vetustatem deuenit; quod Aristoteles attribuit *amaris*; furorē autem dicit esse iram, quæ obseruat tempus in supplicium, quod Aristoteles tribuit *difficilibus*. Eandemque diuisionem tradit Damascenus lib. 2. cap. 16.

170 Alia distinctio est iræ, secundum tres gradus, quos explicat Christus Mathei 5. qui tamen non pertinent ad diuersas iræ species; sed accipiuntur secundum processum humani actus: quo primum aliquid corde concipi solet; & huc spectat illud, *Qui irascitur fratri suo*. Secundum est manifestatio per signa externa; quo spectat illud, *Qui dixerit fratri suo Racha*; quod est interiectio irascens. Tertium est effectus seu executio operis, siue nocuenti; quod in præsentī est contumelia, iuxta illud, *Qui dixerit fratri suo factus*. E quibus cō omnia quidem possint esse mortalia, semper tamen posterior gradus grauior est

priori quibus ita etiam poenarū gradus respondent. Primo enim ponitur iudicium, quod minus est; quia vt Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 19. ait, *in iudicio adhuc defensionis locus datur*. Secundo, *Consilium*, in quo Iudices inter se conferunt, quo supplicio damnari oporteat. Tertio gehenna ignis, quæ est *certa damnatio*. Hæc S. Thomas cit. a. 5.

171 ASSERTIO V. Ira est vitium capitale, cuius sex sunt filię, nimirum rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, & blasphemia. Ita S. Thomas quæst. 158. art. 6. & 7. ex S. Gregorio 31. Moralium cap. 31. Ratio primæ partis est, quia vitium capitale dicitur, ex quo multa vitia oriuntur: ex ira autem oriuntur multa vitia, duplici ratione; primo ex parte obiecti, quod multum habet de ratione appetibilitatis in quantum scilicet vindicta appetitur sub ratione iusti vel honesti, sua dignitate allicientis appetitum. Secundo ex vehementi impetu, quo mentem precipitat, ad inordinate quæcunque agenda. Præter quæ etiā Iracundia in Glossa ordinaria Prouerb. 29 dicitur *omnium vitiorum ianua*, nempe per accidens quatenus remouet prohibens impeditque iudicium rationis per quod homo retrahitur à malis.

172 Secunda pars declaratur. Nam secundum varias iræ considerationes, varia ex ea nascuntur vitia. Potest enim ira tripliciter considerari; primo quatenus versatur in ipso corde, & sic ex ira nascuntur duo vitia, vnum quidem ex parte eius contra quem homo irascitur, quem reputat indignum, à quo tale quid ferendum sit; & sic ponitur *Indignatio*; alterum ex parte ipsius irascens, quatenus excogitat diuersas vias vindictæ, & talibus cogitationibus animum suum replet, secundum illud Iob 15. v. 2. *Numquid sapiens implebit ardore stomachum suum?* Et sic ponitur *tumor mentis*.

Secundo consideratur ira, quatenus versatur in ore, qua ratione ex ira rursū duplex inordinatio procedit: Vna quidem in quantum homo iratus ipso loquendi modo iram suam demonstrat; & sic ponitur *clamor* per quem intelligitur *inordinata & confusa locutio*. Altera inordinatio consistit in verbis iniuriosis; quæ quidem si sint contra Deum, erit *blasphemia*; si autem contra proximum *contumelia*.

Tertio consideratur ira quatenus ad ipsa facta progreditur; & sic ex ira oriuntur *rixæ*, per quas hoc loco intelliguntur *omnia nocuenta*, quæ facto proximis inferuntur ex ira.

173 Nec obstat, quod Isidorus blasphemiam constituit filiam superbiæ. Nam blasphemia quidem, in quam quis prorumpit deliberata mente, procedit ex superbia hominis contra Deum se erigentis, & ab eius veneratione recedentis. sed blasphemia, in quam aliquis prorumpit ex commotione animi vindictæ appetentis, procedit ex ira. Vbi tamen aduertendum, non omnes quæ nominantur iræ filię esse propria ac specialia peccata ab ira distincta, vt patet de tumore mentis; & partim etiam de clamore, & rixæ, quibus plura diuersæ rationis peccata significantur, vt dictum.

174 ASSERTIO VI. Datur vitium, iracundiæ in altero extremo oppositum, & in defectu moderatæ

ira positum. Ita S. Thomas quæst. 158 art. 8. ex Chryostomo, seu potius auctore operis imperfecti in Matthæum homil. 11. ubi ait: *Qui cum causa non irascitur, peccat. Patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit, & non solum malis, sed etiam bonos mutat ad malum.* Probatum & declaratur. Ira enim dupliciter potest accipi, primò pro motu, aut actu ipsius voluntatis: quo non passione animi, sed iudicio rationis poena infligitur: & sic defectus iræ absque dubio est peccatum. De qua etiam ira loquitur auctor citatus, cum ibidem ait: *Iracundia que cum causa est, non iracundia est, sed iudicium.* Iracundia enim proprie intelligitur commotio passionis: qui autem cum causa irascitur, iracundus iam non est ex passione, ideo iudicare dicitur, non irasci.

175 Secundo accipitur ira pro motu appetitus sensitivi, qui est cum passione & transmutatione corporali; quique ex necessitate consequitur in homine simplicem motum voluntatis eo quod naturaliter appetitus inferior sequatur motum appetitus superioris, nisi aliquid repugnet; adeo ut non possit vndeque abesse motus iræ in appetitu sensitivo, nisi per subtractionem vel debilitatem voluntarij motus. Quo fit, ut ex consequenti etiam defectus passionis iræ vitiosus esse possit, sicut & defectus voluntarij motus ad puniendum secundum iudicium rationis; quidquid in contrarium dixisse videatur Seneca lib. 1. de ira cap. 12.

Huc spectat, quod ait Gregorius 20. Moral. cap. 8. *Sit amor, sed non emolliens: sit vigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderate seuiens: sit pietas sed non plusquam expediat parcens.*

176 Quaritur quinto, an, & quale vitium sit crudelitas; & qua ratione à sæuitia seu feritate differat. Respondetur breuiter, crudelitatem iuxta ipsam rationem nominis à cruditate dicti, esse vitium clementiæ oppositum, quod nihil aliud est, quam atrocitas animi in exigendis penis: Sicut è contrario clementia significat animi lenitatem siue dulcedinem per quam poenæ remittuntur vel mitigantur, ut ex Seneca lib. 2. de clement. cap. 4. docet S. Thomas quæst. 159. art. 1. Et quamuis excessus poenæ etiam iustitiæ seu epikiæ opponi possit, tamen quantum ad austeritatem animi, qua quis difficillime est, ad poenas augendas, aut non tam ductu iustitiæ, quam impetu quodam animi inferendas, pertinet ad crudelitatem: à qua etiam differt immisericordia, qua solum prætermittitur miseræ alienæ subleuatio, per beneficij collationem, etsi propter similitudinem, nonnunquam crudelitas pro immisericordia accipitur, iuxta illud Hieremiæ 6. v. 23. *Crudelis est, & non miserebitur.*

177 Differt autem crudelitas à sæuitia siue feritate. Quia feritas, siue sæuitia, sic dicta à ferarum similitudine, non habito respectu ad vllam culpam eius qui punitur, ipso per se cruciatu hominum delectatur; qua ratione etiam fera bestia hominibus nocent, ut ex eorum corporibus pascantur, ut ex Seneca lib. 2. de clement. cap. 4. docet S. Thomas q. 159. a. 2. Quo fit, ut sæuitia contineatur sub bestialitate, siquidem talis delectatio non est humana, sed bestialis; proueniens vel ex mala consuetudine, vel ex corruptione naturæ; sicut & aliæ huiusmodi bestiales affectiones.

Crudelitas autem attendit quidem culpam in eo, qui punitur, sed excedit modum in puniendo: adeo ut crudelitas differat à sæuitia siue feritate, sicut malitia humana à bestialitate, iuxta Aristotelem 7. Ethic. cap. 5. Et sicut crudelitas directe opponitur clementiæ, ita feritas directe opponitur superexcellenti virtuti, quam Aristoteles lib. 7. Ethic. in principio vocat heroicam vel diuinam, quæ secundum nos videtur pertinere ad dona Spiritus sancti; ita ut proinde dici possit, *sæuitiam directe opponi dono pietatis*, inquit S. Thomas quæst. 159. a. 2. Eo malim dicere, opponi ipsi humanitati, seu naturali inclinationi hominis, cui aduertitur eiusmodi delectatio bestialis: neque enim ad eiusmodi bestialitates vitandas opus esse videtur speciali virtute.

DVBIVM VIII.

De Modestia in genere; deque humilitate, ac vitio opposito superbia.

S. Thomas 2. 2. q. 160. vsque ad 165.

178 Quaritur primo, quid & quotplex sit modestia. Respondetur, modestiam ob similitudinem per quam ratione quadam generali cum temperantia conuenit, utpote moderatua appetitionis in rebus quibusdam mediocribus, esse partem quamdam potentialem, seu virtutem secundariam temperantiæ adiunctam. Quæ quidem non est vna virtus infima specie, sed pro varietate adionum, tum interiorum, tum exteriorum. in quibus moderandis versatur, plures sub se specie distinctas virtutes complectitur.

Quod quidem in hunc modum declarat S. Thomas q. 160. a. 2. Differt enim modestia à temperantia quæ est moderatua eorum, quæ difficillime est refranare. Modestia autem est moderatua eorum, quæ in hoc mediocriter se habent. Quæ quidem ratione cum complectatur etiam clementiam, proprie tamen ac in præsentia, iuxta Ciceronem lib. 2. de inuent. modestia constituitur circa alia quedam communia quæ in humana vita relinquuntur moderanda; quæ quidem vniuersim sunt quatuor: primum est motus animi ad aliquam excellentiam; quam moderatur humilitas; secundum est desiderium eorum, quæ pertinent ad cognitionem & hoc moderatur studiositas, quæ opponitur curiositati; tertium pertinet ad externos motus & actiones corporis, ut decenter & honeste fiant; tam in his, quæ serio, quam quæ ludo aguntur, quo spectant exterior decencia, ac eutrapelia: quartum pertinet ad exteriorem apparatus; puta in vestibus, & alijs huiusmodi; de quibus modestiæ speciebus cum S. Thoma ordine agendum est.

179 Quaritur secundo, an & qualis virtus sit humilitas, deque eiusdem gradibus & comparatione.

tionem ad alias virtutes. ASSERTIO. I. Humilitas est virtus in voluntate sita refrænans animum aduersus præsumptionem spei, ne immoderate tendat ad excelsa; differens à magnanimitate, quod hæc firmet animum contra desperationem, & impellat ad prosecutionem magnorum, secundum rationem rectam. Ita S. Thomas quæst. 161. artic. 1. & 2. Ratio sumitur ex ipso usu nominis & necessitate rei; quia circa appetitum boni ardui, vti est honor & gloria, necessaria est duplex virtus, vna quæ temperet, & refrænnet animum, ne immoderate tendat ad excelsa, & hoc pertinet ad virtutem humilitatis; altera quæ firmet animum contra desperationem, & impellat ad prosecutionem magnorum, secundum rationem rectam; & hæc est magnanimitas.

180 Nec obstat, quod ad eandem virtutem pertinet refrænare superfluum motum prosecutionis, & firmare animum contra inordinatam fugam, in eadem materia: sicut eadem est fortitudo, quæ refrænataudaciam, & quæ firmat animum contra timorem.

Est enim quoad hoc differentia inter fortitudinem, & magnanimitatem: tum quia in fortitudine eadem ratio est refrænandi audaciam, ac firmandi animum contra timorem, in hoc posita, quod homo bonum rationis debet periculis mortis præferre. At vero in refrænando præsumptionem spei, quod pertinet ad humilitatem; & in firmando animum contra desperationem, quod pertinet ad magnanimitatem, est diuersa ratio. Nam ratio firmandi animum contra desperationem, est adeptio proprii boni; ne scilicet desperando homo se indignum reddat bono, quod sibi competebar: sed in reprimendo præsumptionem spei, ratio præcipua sumitur ex reuerentia diuina, ex qua contingit, vt homo non plus sibi attribuat, quam sibi competeat, secundum gradum, quem est à Deo sortitus. Vnde, humilitas præcipue videtur importare subiectionem hominis ad Deum. Ita S. Thomas cit. a. 2. ad 3.

181 Ex quo colligitur, humilitatem, prout est virtus Christiana à magnanimitate, alijsque virtutibus distincta, non tam moderari appetitum excellentiæ, honorisq; ac gloriæ mundanæ, quam reprimere & cohibere; & oppositam paruitatem ac subiectionem tam erga Deum, quam erga homines amplecti: idque non in ordine ad motuum humanum ac naturale, neferatur in aliquid maius, quam dignitati personæ debeatur, sed ob excellentius motuum ac potissimum vt in eo se quisque gradu ac mensura contineat, quam à Deo accepit. Quo spectare etiam possunt alia motiua v.g. vt humilitatione peccata expientur & vitentur. 2. vt tanto certius vbique Dei gloria promoueatur. 3. vt exemplum humilitatis Christi aliquo modo exprimat, iuxta illud Matthæi 11. v. 29. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde; & inuenietis requiem animabus vestris.*

182 Cum quoad doctrinam conuenit descriptio humilitatis, quam SS. Patres tradiderunt, vt Basilius in cap. 2. Isaïæ. *Humilitas est depositio vani sensus, qui ab elatione vana de se existimationis proficiscitur.*

Et in regulis breuioribus quæstione 198. *Humilitas est, cum quis ceteros omnes seipso superiores existimat, ex præscripto Apostoli Philipp. 2. vers. 3. Implete gaudium meum vti videri sapiat, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitantes: non quod humilitas in eo iudicio seu actu intellectus posita sit, sed quia cognitio proprii defectus (ac vilitatis) pertinet ad humilitatem, sicut regula quædam directiua appetitus, vti ait S. Thomas cit. a. 2.*

Item Augustinus in psalm. 33. concione 2. in eundem sensum ait: *Quid est esse humilem? nolle in se (hoc est non in Deo) laudari; qui in se vult laudari, superbus est.* Vnde etiam idem Augustinus in psalmum 118. concione 15. duas quasi partes humilitatis refert; vnâ quæ se quisque humiliat confitendo peccata, nec sibi arrogando iustitiam; quo spectat illud Lucæ 14. v. 11. *Qui se exaltat, humiliabitur. & qui se humiliat, exaltabitur:* & illud Iacobi 4. v. 6. *Deus superbus resistit, humilibus autem dat gratiam:* alteram qua quis moderate acceptat tribulationem vel deiectionem sibi immisam, iuxta illud Eccli 2. v. 5. *In humilitate tua patientiam habet: quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.*

Denique Bernardus Epistola 46. ad Henricum Senonensem: *humilitas, inquit est contemptus propriæ excellentiæ.* & in tractatu de gradibus humilitatis: *Humilitas est virtus, qua homo verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit.* & serm. 4. de aduentu ac serm. 48. in Cantica duplicem statuit humilitatem, ex dicto Christi, *discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: considera sanè, inquit, in his verbis quoniam humilitas duplex est, altera cognitionis, altera affectionis, qua hic dicitur cordis. Priori cognoscimus, quod nihil sumus; & hanc discimus a nobis ipsis, & ab infirmitate propriâ; posteriore calcamus gloriam mundi; & hanc ab illo discimus, qui exinanivit semet ipsum formam serui accipiens.* &c. Quo sensu etiam virtus humilitatis Aristoteli alijsque Philosophis Ethnicis plane incognita fuit, vt indicat S. Thomas hic a. 1. ad 5. & aperte Augustinus commentario in psalmum 31.

184 Quia tamen etiam ratio naturalis euidenter dicitur necessarium esse, tum Deo, tum etiam hominibus excellentioribus se submittere, eosq; in æstimatione sibi præferre, dici potest, etiam intra terminos ipsius naturæ, dari virtutem humilitatis, qua se quisque & Deo, & alijs quibus oportet submittat ac postponat; quæque simul elationem, animi reprimat, ne vel supra Deum, vel immoderate supra alios efferatur; quæ honestatis ratio nec ad magnanimitatem nec ad vllam aliam virtutem, præter humilitatem, pertinet, omnemque difficultatem quæ supra contra distinctionem humilitatis & magnanimitatis obiecta fuit, tollit: etsi Aristoteles forte ad eam rem putarit sufficere, tum magnanimitatem, tum obseruantiam & obedientiam tum etiam modestiam exteriorem in gestibus corporis, alijsque rebus externis.

ASSERTIO II. Humilitatis est quidem, vt homo secundum id, quod suum est (quales

185 sunt solidi defectus & culpæ) se cuiuslibet proximo subijciat, spectato secundum id quod est Dei in ipso, pertinens scilicet ad salutem & perfectionem, iuxta illud Osee 13. *Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum*: non tamen requirit humilitas, ut quis vel id quod est Dei in seipso, subijciat ei quod apparet esse Dei in altero; vel ut id quod est suum in se ipso, subijciat ei, quod est hominis in proximo; etsi possit aliquis reputare aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habet; vel aliquid mali in se esse, quod in alio non est: ex quo se potest cuius subijcere per humilitatem. Ita Sanctus Thomas cit. q. 161. a. 3.

Ratio est; quia humilitatis non est fingere, vel simulare, aut nescire dona, quæ nobis à Deo donata sunt: ergo absque præiudicio humilitatis, potest quisque dona à Deo sibi collata præferre donis Dei, (minoribus) quæ alijs apparent donata, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 2. v. 12. *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis*. Et Ephes. 3. v. 5. *Alijs generationibus non est agnitus filijs hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis eius, & prophetis in spiritu*. Eadem ratione necesse non est, ut quisque reputet se magis peccatorem, quolibet alio; cum Apostolus absque præiudicio humilitatis dicat Galat. 2. v. 15. *Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores*.

186 E contrario vere æstimare possumus, esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiamsi bonum nostrum, quo illo videmur superiores non sit occultum. Qua ratione, si præferamus id, quod est Dei in proximo, ei, quod est proprium in nobis, non possumus incurrere falsitatem; salva tamen, quo ad exteriorem subiectionem, auctoritate personæ. In quem sensum intelligitur illud Philippensum 2. vers. 3. *In humilitate superiores sibi iniucem arbitantes, ut declarat ibidem Glossa ex Augustino lib. 83. quæstione 71. & Augustinus in regula cap. 3.*

187 **ASSERTIO III.** Humilitas, post virtutes Theologicas, & intellectuales, (nempe prudentiam & annexas.) & post iustitiam, præfertim legalem, est virtutum excellentissima & potissima. Ita Sanctus Thomas cit. q. 161. a. 5. Ratio est; quia præstantia virtutis potissimum sumitur ex ipso fine ultimo, si qua virtus eum pro obiecto habeat; secundario autem, ex ordinatione, mediorum seu conducibilitate, ad eundem finem. Priori consideratione, Theologicæ virtutes, quæ immediate versantur circa ipsum Deum finem ultimum, superant humilitatem; quod pari ratione etiam de religione, quatenus ab humilitate distinguitur, dicendum videtur, etsi de hac expresse S. Thomas nil dixerit, tacite scilicet eam ad virtutes Theologicas reuocans: posteriori respectu eandem humilitatem superant tum prudentia tum iustitia; illa quidem quia essentialiter consistit in ipsa ratione ordinante media ad ultimum finem; hæc vero quia participatione qua-

dam vniuersalem ordinationem. constituit: cui ordinationi hominem bene subiectum reddat humilitas in vniuersali, quantum ad omnia; (ex quo eius præstantia cognoscitur) qualibet alia virtus, quantum ad aliquam materiam specialem, quæ proinde virtutes cedunt humilitati.

189 Qua de causa etiam humilitas in acquisitione virtutum prima dicitur, ac fundamento comparatur, alia tamen ratione, quam Fides: illa quidem, quia prima est tum per modum, remouentis prohibens, dum expellit superbiam, cui Deus resistit; tum dispositiue, dum hominem capacem facit diuinæ gratiæ recipiendæ, iuxta illud Iacobi 4. v. 6. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, quæ etiam causa est, cur Christus præcipue nobis humilitatem commendaret: hæc vero est Christianorum virtutum prima, quasi formaliter ac positiuè: qua primum ad Deum acceditur, iuxta illud Hebr. 11. v. 6. *Credere enim oportet accedentem ad Deum*.

190 **ASSERTIO IV.** Gradus humilitatis à varijs varie, variacque ratione recte distinguuntur. Ita Sanctus Thomas quæstione 161. articulo 6. Probatur & declaratur. Nam Glossa ordinaria in Matthæi 3. considerans humilitatem, præcise in ordine ad proximum, distinguit tres gradus humilitatis. 1. *subdere se maiori, & se non præferre equali, qui est sufficiens*. 2. *subdere se equali, nec præferre se minori, & hic dicitur abundans*. 3. *subdere se minori, in quo est omnis iustitia*.

Secundo Anselmus lib. de similitudinibus à cap. 10. vsque ad 18. considerans humilitatem, quantum ad opinionem, manifestationem, & voluntatem propriæ abiectionis, septem humilitatis gradus constituit: nimirum. 1. *contempribilem se esse cognoscere*. 2. *de hoc dolere*. 3. *hoc confiteri*. 4. *hoc persuadere, ut scilicet hoc velit credi*. 5. *patienter sustinere, hoc ab alijs dici*. 6. *patri contempribiliter se tractari*. 7. *hoc ipsum amare*.

191 Tertio Sanctus Benedictus in regula cap. 7. minutius actus & functiones humilitatis, præcipue in ordine ad Monachi professionem, distinguens, duodecim gradus humilitatis recenset. 1. *corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus*. 2. *pauca verba, eaque cum ratione, & sine clamore loqui*. 3. *non esse facilem aut promptum in risum*. 4. *esse taciturnum vsque ad interrogationem*. 5. *seruare quod habet communis regula monasterij*. 6. *credere & pronuntiare se omnibus viliores*. 7. *ad omnia indignum & inutilem se confiteri & credere*. 8. *ingenuè peccata confiteri*. 9. *per obedientiam in duris & asperis patientiam amplecti*. 10. *cum obedientia se subdere Maiori*. 11. *voluntate propria implenda non delectari*. 12. *Deum timere, & memorem esse omnium, quæ præcepit*.

192 Denique Sanctus Ignatius noster, spectans humilitatem præcipue secundum subiectionem Deo debitam, tres itidem generales humilitatis gradus constituit. 1. *non offendere Deum mortaliter*. 2. *non offendere etiam venialiter*. 3. *vbi par est diuinæ Maiestatis honorabilia & abiecta, ipsūq; adeo contemptum, altis & sublimibus, ipsique gloriæ*

præferre

præferre. De qua re multa Iulius Nigronus lib. de cura minimorum.

193 Ex quibus omnibus colligitur, humilitatem, saltem prout sui despicientiam & debitam erga alios proximos subiectionem continet, esse virtutem specialem, & tam à magnanimitate, quam cæteris virtutibus moralibus distinctâ; etsi quatenus ad Deum respicit, eique hominem subijcit, probabile videatur, non esse virtutem à religione distinctam, qua & diuinam excellentiam, & nostram erga Deum subiectionem verbis aut factis profitemur, vt dicemus disp. 5. q. 1. dub. 2.

194 Quæritur secundo, an & quale peccatum sit superbia; & an primum etiam hominis peccatum fuerit superbia.

ASSERTIO I. Superbia est vitium speciale humilitati oppositum, & in voluntate situm, qua inordinate & debita erga alios subiectione detrectatur, & supra alios indebita exaltatio siue excellentia appetitur. Ita fere S. Thomas quæst. 162, artic. 1, 2, 3.

Probatur & declaratur. Quamuis enim humilitas & magnanimitas, itemque superbia, & vitium magnanimitati per excessum oppositum, circa eandem materiam, nimirum circa excelsa versentur, differunt tamen inter se, quod superbia humilitati opposita, non nude supra mensuram ipsius operantis, absolute in magna & excelsa feratur; sed etiam respectiue; ita vt & subesse nolit quibus debet, & præesse seu præeminere indebite appetat, quibus non debet.

195 Eadem ratione etiam per defectum, duo consimilia inter se vitia, tam humilitati, quam magnanimitati opponuntur. Pusillanimitas enim, si importet defectum à prosecutione magnorum, proprie opponitur magnanimitati, per modum defectus. si autem importet applicationem animi ad aliqua viliora, quam hominem deceant, opponitur humilitati secundum defectum; utrumque enim ex animi paruitate procedit. Sicut & è contrario, inquit S. Thomas a. 1. ad 8. superbia (generaliori quodam significato) potest secundum superexcessum, & magnanimitati, & humilitati opponi, secundum rationes diuersas. humilitati quidem, secundum quod subiectionem aspernatur: magnanimitati autem, secundum quod inordinate ad magna (supra vires, aut conditionem operantis) se extendit. Sed quia superbia superioritatem quamdam (seu præminentiam cuiusdam supra alios affectationem, vt dictum) importat, directius opponitur humilitati: sicut est pusillanimitas, qua importat paruitatem animi in magna tendentis, directius opponitur magnanimitati. Ita S. Thomas. Ex quibus confirmantur ea, quæ in probatione assertionis, ac supra de distinctione humilitatis, & magnanimitatis diximus.

196 Illa vero pars assertionis, qua diximus, superbiam in voluntate sitam esse, probatur; quia cum arduum, quod est obiectum superbiæ, communiter inueniatur & in sensibilibus, & in spiritualibus rebus, imo vero proprie ac formaliter solum sit obiectum voluntatis, non appetitus sensitiui, necesse est dicere, superbiam proprie in voluntate esse, non in appetitu sensitiuo, vt docet Sanctus Thomas cit a. 3.

197 ASSERTIO II. Quatuor sunt species seu modi superbiæ, scilicet estimare bonum à seipso habere; sibi datum desuper, credere pro suis meritis accepisse; iactare se habere quod non habet, & despectis cæteris, velle singulariter videri habere quod habet. Ita S. Thomas q. 162. a. 4. ex S. Gregorio 23. Moral. cap. 7. Ratio est, quia immoderatus excellentiæ & præminentiæ supra alios appetitus, secundum prædictos modos variari solet: quamquam etiam iuxta diuersos gradus humilitatis, distingui possint diuersi gradus ac modi superbiæ oppositi, vt declarat S. Thomas eodem art. 4. ad 4. qui etiam ibidem ad 1. recte declarat, quæ ratione primus ille, & secundus superbiæ gradus absque infidelitate consistere possit. Nam dicere, inquit, in vniuersali (seu speculatiue) aliquid bonum esse, quod non est à Deo, vel gratiâ hominibus pro meritis dari, pertinet ad infidelitatem, sed quod aliquis ex inordinato appetitu propriæ excellentiæ, ita de bonis suis gloriatur, ac si ea à se haberet, vel ex meritis propriis, pertinet ad superbiam, non ad infidelitatem propriæ loquendo.

198 ASSERTIO III. Superbia ex suo genere est peccatum mortale, & inter peccata, virtutibus moralibus opposita, grauissimum. Ita Sanctus Thomas quæst. 162, art. 5. & 6. Probatur & declaratur: quia sicut humilitas proprie respicit subiectionem hominis ad Deum, ita è contrario superbia proprie respicit defectum huius subiectionis, adeo vt ad superbiam proprie pertineat, nolle subijci Deo, seque extollere supra id, quod ipsi homini præfixum est secundum diuinam regulam, vel mensuram, contra id quod Apostolus dicit 2. ad Corinth. 10. Nos autem non in immensum gloriabimur sed secundum mensuram, qua mensus est nobis Deus. Et ideo dicitur Eccli. 10. v. 14. Initium superbiæ hominis esse, apostatare à Deo, quia scilicet in hoc radice superbiæ consideratur, quod homo aequaliter non subijcitur Deo & regula ipsius: at vero non subijci velle Deo, cum nihil aliud sit, quam auerti à Deo, ex suo genere est peccatum mortale. Nihilominus tamen propter imperfectionem actus, & maxime ob indeliberationem fit, vt motus superbiæ quandoque sint peccata venialia.

199 Et quia in alijs peccatis homo à Deo auertitur, vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, seu propter desiderium cuiuscunque alterius boni: superbia vero habet auersionem à Deo, ex hoc ipso, quod non vult Deo, & eius regulæ subijci, hinc fit, vt superbia sit peccatorum grauissimum.

200 Vbi notandum, primam quidem partem assertionis nullam habere difficultatem, siue de superbia aduersus Deum, siue aduersus hominem loquamur; quia tam super homines, quam aduersus Deum immoderate efferri per se ac ex suo genere, nisi paruitas materiæ, aut inaduententia excuset, mortale peccatum est.

Posterior vero assertionis pars intelligenda est, cum duabus limitationibus; prima, quam ipsemet sanctus Thomas indicat de superbia, qua quis directe effertur aduersus ipsum Deum, nolens eidem subijci, vt aperte colligitur ex ipso sancto Thomæ articulo 5. & 6. Nam superbia, qua quis fo-

lum effertur supra alium hominem, utique, non est maius peccatum alijs plerisque, quibus vita aut honor hominis re ipsa multo nocentius destruitur, puta homicidio, contumelia, &c. Altera, ut intelligatur de peccatis, quæ virtutibus moralibus opponuntur. Nam odium Dei, utique ex suo genere, maius peccatum est, quam superbia, qua quis recusat Deo subijci, non solum quia illud præstantiori virtuti aduersatur, sed etiam quia deterior est directa auersio à Deo, velut summo bono, quam auersio ab eodem velut summa quadam excellentia, cui omnis subiectio debetur.

201 **ASSERTIO IV.** Superbia est speciale peccatum, licet quadam causalitate dici possit generale. Ita Sanctus Thomas quæst. 162. artic. 2. ex Augustino lib. de nat. & grat. cap. 29. Probat, & declaratur. Quia superbia secundum se habet speciale obiectum; cum sit inordinatus appetitus propriæ excellentiæ seu præminentiae. Et differt superbia ab inani gloria. Illa enim inordinate excellentiam appetit; hæc verè appetit excellentiæ manifestationem; quæ proinde ex superbia velut ex causa oritur, ut docet sanctus Thomas cit. quæst. 162. art. 8.

202 Nihilominus simul ex superbia oriri possunt omnia peccata, idque duplici ratione. Primo, per se, in quantum alia peccata ordinantur ad finem superbiæ, qui est propria excellentia; ad quam potest ordinari quicquid inordinate appetitur. Secundo indirecte & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens; in quantum homo per superbiam contemnit diuinam legem, qua à peccando prohibetur secundum illud Ieremiæ 2. v. 20. *A saculo confregisti iugum meum, dirupisti vincula mea, & dixisti, non seruiam.*

Etsi vero omnia peccata ex superbia oriri possint, non tamen re ipsa ex superbia oriuntur; quia tametsi omnia præcepta legis violari possint ex contemptu, qui ad superbiam pertinet, non tamen semper ex contemptu violantur, sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate, iuxta illud Augustini lib. de nat. & grat. cap. 29. ubi ait: *Multa perperam fiunt, quæ non fiunt superbe.*

203 **ASSERTIO V.** Superbia recte etiam numeratur inter vitia capitalia; quæ etsi difficulter cauentur ob subtilitatem, deprehensa tamen facile euitatur. Primam partem tradit Sanctus Thomas quæstione 162. articulo 8. ex Cassiano lib. 5. cap. 1. & lib. 12. capite 1, tametsi Gregorius 31. Moral. cap. 31. superbiam non numeret inter vitia capitalia: quorum vtrumque Sanctus Thomas ita conciliare nititur. Superbia enim, inquit, *dupliciter considerari potest, vno modo secundum se, prout est quoddam speciale peccatum. Alio modo secundum quod habet quandam vniuersalem influentiam in omnia (adeoque in ipsa etiam capitalia) peccata.* Priori modo, ait esse peccatum capitale, quatenus ex eo (speciali quadam ratione) multa genera peccatorum oriuntur: posteriori modo docet, non adnumerari alijs capitalibus vitijs, sed potius reginam esse omnium vitiorum, & matrem, iuxta illud

sancti Gregorij loc. citat. *Ipsa vitiorum regina, cum denictum plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitijs, quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit ex quibus vitiorum multitudines oriuntur.* Quod Caietanus ibidem ita interpretatur; quod superbia ex parte finis mater sit omnium vitiorum, quia est principium omnium secundum ordinem intentionis. Ex parte autem imperij sui, inquit, est regina omnium vitiorum, in omnibus regnans & dirigens omnia ad finem suum. Quæ tamen non proprie de speciali peccato superbiæ accipienda videntur, sed de quadam communi eius ratione; prout omnis peccans se suamque voluntatem diuinæ præfert.

204 Posteriorem partem tradit sanctus Thomas art. 16. ad 1. ubi idcirco ait, superbiam difficulter vitari propter eius latentiam, quia ex ipsi bonis occasione sumit, ac ipsi bonis operibus insidiatur, iuxta Augustinum epist. 109. & illud psalm. 141. *In via hac, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi: sed postquam deprehensus fuerit motus superbiæ per rationem, tunc facile, inquit, euitatur; tum ex consideratione propria infirmitatis, secundum illud Eccli 10. vers. 9. Quid superbit terra & cinis? tum etiam ex consideratione magnitudinis diuinæ, secundum illud Iob 15. vers. 13. Quid tumet contra Deum Spiritus tuus? tum etiam ex imperfectione bonorum, de quibus homo superbit, secundum illud Isaïæ 40. vers. 6. Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Et infra cap. 64. vers. 6. Quasi pannus mensurata vniuersa iustitia nostra.*

205 **ASSERTIO VI.** Superbia, per quam à Deo auertimur, est primum, & principium omnium peccatorum; adeo ut etiam primum hominis peccatum fuerit superbia. Primam partem docet sanctus Thomas quæstione 162. articulo 7. ex illo Eccli 11. vers. 15. *Initium omnis peccati est superbia.* Ratio est; quia auersio à Deo, quæ formaliter complet rationem peccati, pertinet ad superbiam per se; ad alia autem peccata ex consequenti: prius autem in quouis genere est id, quod est per se, quæ quod est per accidens: ita tamen ut superbia dicatur omnis peccati initium; non quia quodlibet peccatum ex superbia oriatur, sed quia quodlibet genus peccati appetit ex superbia oriri ut dictum. Et simul tamen ibidem Eccli 10. vers. 14 dicitur. *Initium superbiæ esse apostatere à Deo,* non quod hæc apostasia sit peccatum à superbia distinctum; sed quia est prima ac præcipua superbiæ pars; siquidem superbia principaliter contemnit subijci creaturæ propter Deum, ut docet S. Thomas eodem a. 7. ad 2.

206 Posteriorem partem assertionis tradit Sanctus Thomas quæstione 163. articulo 1. & 2. ex citat. loco Eccli 10. *Initium omnis peccati superbia.* Probat, quia primum hominis peccatum in eo positum fuit, quod inordinate appetijt diuinam similitudinem: idque non solum quantum ad scientiam boni & mali, quæ à serpente propositam principaliter appetijt, ut patet ex Genesis 3. vers. 5. sed etiam quantum ad propriam operandi potestatem, appetendo proprijs viribus consequi diuinam felicitatem, ut colligitur ex Augustino lib. 12. super Genesis ad litteram cap. 30. & lib. de vera religione cap. 13.

& in simili dictum de Angelis tom. 1. disputat. 5. quest. 6. dub. 4.

Ex quibus etiam ea, quæ de processu tentationis primorum parentum, deque pena peccati eorumdem Sanctus Thomas disserit quæstione 164. & 165. non difficulter intelligi possunt, adiunctis simul ijs, quæ de effectibus peccatorum generatim disseruimus tomo 2. disput. 4. quæstione. 10.

DUBIVM IX.

De studiositate, alijsque modestiæ speciebus, circa motus corporis ac res exteriores, vitijque oppositis.

S. Thomas 2. 2. q. 166. 167. 168. & 169.

207 **E**X modestiæ speciebus dubio præcedenti relatæ, tres adhuc restant explicandæ. Quæritur primò, an & qualis virtus sit studiositas; & quale vitium opposita eidem curiositas. Respondetur breviter primò, Studiositatem esse virtutem in voluntate sitam, quæ moderatur appetitum sciendi; quæ proinde circa cognitionem velut materiam versatur; ac temperantiæ velut pars potentialis & virtus secundaria adiungitur. Ita Sanctus Thomas quæstione 166. articulo 1. & 2. Ratio est; quia ad temperantiæ virtutem generatim pertinet, moderari motum appetitus, ne superflue aut immoderate tendat in id, quod naturaliter concupiscitur: in quo quidem genere præcipuum locum habent delectationes ciborum & venerorum; secundarium autem ipsa cognitio, quia iuxta Aristotelicè principio metaphysicæ, Omnes homines naturaliter scire desiderant. Vtrumque verò ad studiositatem pertinet, & immoderatum scilicet sciendi appetitum refranare, & moderatum sciendi studium procurare, adeoque addiscendi laborem non refugere, iuxta S. Thomam eodem articulo 2. ad 3. ex Proverb. 27. *Stude sapientiæ filii, & lassifica cor meum, ut possis respondere exprobranti sermonem.*

208 Respondetur secundo, curiositatem esse vitium studiositati oppositum per excessum, in appetitu inordinato ac immoderato sciendi positum, siue ea cognitio sit intellectus, siue sensus. Ita Sanctus Thomas quæstione 167. articulo 1. & 2. ex Augustino lib. de vera Relig. cap. 29. & 38. & Beda in 1. Ioannis 2. ubi ait: *Concupiscentia oculorum (ad curiositatem pertinens) est non solum in discendis magicis artibus, sed etiam in contemplantis spectaculis, & in dignoscendis & carpendis vitij proximorum.*

Ratio est. Quamvis enim ipsa cognitio, præsertim intellectus, per se bona sit, appetitus tamen & studium cognoscendæ veritatis varijs modis potest esse inordinatum. Primo, ex par-

te finis, si quis studium aut scientiam referat ad superbiam; aut cognitionem creaturarum non referat ad cognitionem Dei. 2. Ratione effectus, si quis per studium minus vitæ retrahatur à studio rerum necessariorum: 3. Ex parte Magistri, si quis studeat quidpiam addiscere ab eo, à quo non licet, puta à dæmonibus; quæ est superstitiosa curiositas. 4. Ex parte operantis, si quis incumbat ad cognoscendam veritatem, supra proprii ingenij seu conditionis facultatem, iuxta illud Eccli 3. v. 22. *Altiora te ne quaesieris, & fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Deus illa cogita semper; & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus &c.* Nilulos enim supplantavit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum.

209 Ita etiam, quod ad cognitionem sensitivam attinet, tamen ea per se non sit illicita, potest tamen esse vitiosa dupliciter. Primo si non ordinetur ad aliquid vitæ, sed potius avertat hominem ab utili consideratione, iuxta illud Augustini lib. 10. confess. cap. 35. *Canem currentem post leporem iam non specto, cum in circo sit: at vero in agro si casu transeam, avertit me fortassis ab aliqua magna cogitatione, atque ad se converterit illa venatio. Et nisi iam mihi demonstrata infirmitate mea cito admoneas, vanus hebesco.* Secundo si cognitio sensitiva ordinetur ad aliquid noxium; sicut inspectio mulieris ordinatur ad concupiscendum; & curiosa inquisitio eorum, quæ ab alijs fiunt, ordinatur ad detrahendum.

Si quis autem, inquit Sanctus Thomas cit. articulo 2. *cognitioni sensibilium intendit ordinate, propter necessitatem sustentandæ naturæ, vel propter studium intelligendæ veritatis, est virtuosâ studiositas circa sensibilem cognitionem.* Sicut etiam prospicere facta aliorum, vel inquirere bono animo, vel ad utilitatem propriam, ut scilicet homo ex bonis operibus proximi provocetur ad melius, vel etiam ad utilitatem illius, ut scilicet corrigatur, si quid ab eo agitur vitiose, secundum regulam charitatis, & debitum officij, est laudabile, secundum illud ad Hebr. 10. *Considerate vos invicem, in promotionem charitatis, & bonorum operum.*

210 Et quamvis etiam luxuria & gula in cognitione sensitiva versentur, differunt tamen à curiositate; quia illæ versantur circa delectationes, quæ sunt in ipso usu rerum tangibilium. At verò circa delectationem cognitionis omnium sensuum, est curiositas; & vocatur concupiscentia oculorum; quia oculi in cognitione sensitiva principatum obtinent. Quare etiam omnia sensibilia videri dicuntur, iuxta Augustinum lib. 10. confess. cap. 35. qui ibidem subiungit: *Ex hoc evidentius discernitur, quid voluptatis, quid curiositatis agatur per sensus, quod voluptas pulchra, suavia, canora, sapida, lenia sectatur. Curiositas etiam his contraria tenendi causa, non ad subeundam molestiam, sed experienti nescendique libidinem.*

211 Quæritur secundo, quæ & qualis virtus sit modestiæ, prout in externis corporis motibus moderandis versatur, & speciatim quid sit Eutrappeliæ, quæ ludos, iocosque moderatur.

ASSERTIO I. Datur aliqua virtus modestiæ, quæ versatur circa compositionem exteriorum, motuum corporis. Ita Sanctus Thomas quæstione 168. art. 1. ex Ambrosio lib. 1. de officijs cap. 19. vbi ait: *Sicut molliculum & infractum vocis sonum, aut gestum corporis non probat; ita neque agrestem ac rusticum. Naturam imitemur; effigies eius formula disciplina, forma honestatis est.* Et ibidem cap. 18. ait: *Est gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, gravitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium (fictum) desit, atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex.* Et addit, *Habitus mentis in corporis statu cerni, & vocem quandam animi esse corporis motus.* Quod etiam traditur Eccli cap. 19. v. 26. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus, amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.*

Ratio est. Sicut enim membra exteriora ad hominis integritatem & perfectionem pertinent, & sua natura ad imperium rationis moventur; ita etiam ad honestatem ac virtutem pertinet, eorundem motus recte componere; tum vt conveniant personæ operanti, tum vt accommodati sint etiam alijs circumstantijs, puta personis, negotijs, locis, iuxta illud Ambrosij lib. 1. de officijs cap. 19. *Hoc est pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui & personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodus.*

212

Et quamvis S. Thomas eodem art. 1. ad 3. significet, hanc modestiam non esse specialem virtutem, sed reduci ad duas virtutes, quas, inquit, *Philosophus tangit 4. Ethic. cap. 6. & 7. nimirum vel ad amicitiam, aut affabilitatem, quæ attenditur circa delectationes & tristitias, quæ sunt in verbis & factis, in ordine ad alios, cum quibus homo conuersatur; si nimirum exteriores motus spectentur, quatenus homo per eos ordinatur, ad alios: vel ad virtutem veritatis, qua quis talem exhibet se verbis & factis, qualis est interioris dispositionis: nihil tamen ob stare videtur, quo minus ea ipsa modestia dicatur virtus specialis, si motus iidem spectentur, quatenus per se quædam habent cum persona operante convenientiam, vt in simili de Eutrapelia dicitur.*

213

ASSERTIO II. Sed & circa ludos & iocos moderandos, qui nonnunquam ad animi solamen vtilis sunt, versatur aliqua virtus, quam Eutrapelia vocant; & nos dicere possumus honestam iucunditatem. Ita S. Thomas quæst. 168. art. 2. ex Aristotele 4. Ethic. cap. 8. Ratio est; quia remissio quædam animi, ac delectatio in honestis ludis & iocis posita, necessaria est homini, ad fatigationem ex laboribus & animi intentione nasci solitam subleuandam; ita vt sicut fatigatio corporis quiete eiusdem remittitur: ita etiam fatigatio animalis subleuanda sit animi quiete, quæ est delectatio, intermissa intentione & cura insistendi studio rationis, interpositis quibusdam ludicris, vel iocosis; ad quæ proinde moderanda necessaria est aliqua specialis virtus; quæ quidem quatenus per eam homo refrenatur ab immoderantia ludo-

rum, sub modestia continetur, vt ait S. Thomas cit. a. 2.

De hac virtute Augustinus lib. 2. musicæ cap. vlt. ait: *Volo tandem tibi parcas. Nam sapientem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam.* Et in collationibus Patrum collat. 24. cap. 21. legitur, S. Ioannem Evangelistam, cum aduertisset quendam scandalizatum fuisse, quod cum discipulis suis ludere visus esset exemplo arcus, qui continua intentione frangitur, docuisse, necessario etiam hominis animum frangi, si nunquam animi intentio remittatur.

ASSERTIO III. Ea mentis relaxatio, vt honesta sit, tria necessario obseruanda sunt. 1. Cauendum, vt delectatio non quæratur in aliquibus operationibus, aut verbis turpibus, seu nociuis. De quo monet Cicero lib. 1. de officijs, vnum quoddam iocandigenum esse illiberale, perulans, fugiosum, obscænum.

2. Ne totaliter grauitas animæ resoluatur; seu quod idem est, ne animus nimium in iocos & ludos effundatur. De quo monet Ambrosius lib. 1. de Offic. cap. 20. *Cauemus, ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum.* Et Cicero lib. 1. de officijs: *Sicut pueri non omnem ludendi licentiam damus, sed eam, quæ ab honestis actionibus non sit aliena, sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen luceat.*

3. Vt congruant personæ, tempori, & loco, & secundum alias circumstantias debite ordinentur; ita vt ludus seu iocus, & tempore & homine dignus sit, vt monet ibidem Cicero. Qua ratione à doctrina & concionibus sacris, ob dignitatem rei, par est omnem iocum abesse, vt ex Ambrosio lib. 1. de officijs cap. 23. monet S. Thomas cit. articulo 2. ad 1.

ASSERTIO IV. Circa ludicra & iocosa frequenter quidem & grauius peccatur quadam superfluitate, & per excessum; idque seu mortaliter, seu venialiter pro ratione materiæ, aut circumstantiarum: peccari tamen etiam potest per defectum, nimia quadam austeritate, si quis & ipse nihil vnquam delectabile proferat, vel admittat, & delectabilia ab alijs prolata moleste rejiciat. Ita Sanctus Thomas quæstione 168. Ratio est: quia virtus & virtutis moralis honestas in medio consistit; circa quod vtrinque per extremum aliquod peccari potest, vt etiam docet Aristoteles 4. Ethic. cap. 8. vbi eos, qui per defectum hac in re peccant, duos & agrestes vocat. Quod tamen ipsum per se ex suo genere minus vitiosum censetur; quia delectatio & quies non propter se quaruntur in vita humana, sed propter operationem, cuius quasi sal est & condimentum, iocus seu ludus non per se, nec in magna quantitate expetendum iuxta Aristotelem 10. Ethic. cap. 6. & 9. Ethic. cap. 10.

Quod si quis ludi causa vtatur verbis, vel factis ex se mortiferis, siue propter obscænitatem, siue quia vergunt in proximi, nocumentum; vt fuerunt pleraque antiquorum spectacula, à Chrystophomil. 6. in Mattheum, alijsque Patribus reprehensa, tum excessus in ludo erit peccatum mortale.

At

At si excessus solum contingat circa alias circumstantias, ut si quis utatur ludo, tempore vel loco indebito; aut etiam præter decentiam negotij, vel personæ, id quidem aliquando poterit esse mortale, propter vehementiam affectus ad ludum, cuius delectatio præferatur dilectioni Dei, adeoque graui præcepto Dei vel Ecclesiæ: quandoque autem solum est veniale, si quis ludo non eo usque afficiatur, ut idcirco velit Deum grauius offendere. Quo in genere ea peccata videntur frequentiora, quod ludus immoderatè & diutius, vel frequentius, quam par est, aut propter se, non propter debitum finem, qui est moderata animi recreatio, expetitur & exercetur, ut docet S. Thomas eodem a. 2. ad 2. & 3. Ex quibus etiam histrionum actiones & officia iudicanda sunt; ea enim vniuersim non sunt illicita, ut docet S. Thomas a. 3. ad 3.

217 **Quæritur** quinto, quæ & qualis virtus sit modestia circa exteriorem ornatum seu habitum corporis; & quænam oppositi vitij sit ratio.

ASSERTIO I. Sicut circa exteriorem apparatus & ornatum varie peccari contingit, ita etiam variæ versantur virtutes. Ita Sanctus Thomas quæstione 169. artic. 1. ex Ambrosio lib. 1. de officijs cap. 19. ubi circa ipsum etiam vestitum certam moderationem præscribit: *Decor corporis non sit affectatus, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quam expetitus, non pretiosus & alibentibus adiutus vestimentis, sed communibus: ut honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat mitiori.* Idem patet ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. v. 9. *Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non intortu erinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.*

218 **Ratio est.** Quia circa usum vestium generatim duplex immoderatio accidit. Primo si desciscat à consuetudine hominum, cum quibus viuatur; *Tempus enim omnis pars est, suo vniuerso non congruens, ut dicit Augustinus lib. 3. confess. lib. 8.* Secundo ex immoderato affectu ventis. De quo Augustinus lib. 3. doctrinæ Christianæ cap. 12. *In usu rerum abesse oportet libidinem; quæ non solum ipsa eorum, inter quos viuunt, consuetudine nequiter abutitur, sed etiam sæpe fines eius egressa, fæditatem suam, quæ inter claustra morum solemnium latitabat, fugitiosissima eruptione manifestat.*

Hæc autem inordinatio affectus contingit tripliciter, quantum ad excessum. 1. Si ex superfluo cultu vestium humana gloria quærat, ut exemplo diuitis epulonis docet Gregorius homil. 40. in Euangelia. 2. Si cultu superfluo quærantur delitiæ. 3. Si nimia sollicitudo vel cura adhibeatur in cultu corporis.

219 **Qua ratione** Andronicus constituit tres virtutes circa exteriorem cultum, scilicet *humilitatem, quæ excludit intentionem gloriæ; per se sufficientiam, quæ excludit intentionem deliciarum; & simplicitatem; quæ excludit superfluam sollicitudinem & curam.* Quod tamen non obstat, quominus peculiaris sit virtus modestiæ, quæ in vestitu decentiam ac moderationem debitam tueatur: cum etiam per se sufficientia & simplicitas

aut non sint speciales virtutes, aut ab eadem virtute modestiæ in hac materia distingui non videantur &c.

Sed & in eodem genere per defectum duplex accidere potest inordinatio affectus. Primo ex negligentia hominis non adhibentis studium vel laborem, ut exteriori cultu decenter utatur, iuxta Aristotelem 7. Ethic. cap. 7. Secundo ex parte finis, cum ipse defectus exterioris cultus ad gloriam ordinatur, ut docet Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte cap. 19. & lib. 3. de doctrina Christiana cap. 12.

220 **ASSERTIO II.** Etsi mulierum ornatu ad placendum viris suis peccatum non sit; ad concupiscentiam tamen, & vanitatem relatus culpa non vacat. Ita Sanctus Thomas cit. quæstione 169. articulo 2. Probatur & declaratur. Quia cultus & ornatu vestium res per se, indifferens est; qui proinde pro circumstantiarum ac præcipue finis diuersitate, bonus esse potest, vel malus. Finis autem ex se bonus est, placere viro suo, iuxta Apostolum 1. Corinth. 7. v. 33. 34. malus est, si ad lasciuiam, vel placendum iniquiter alijs viris referatur, iuxta illud Proverb. 7. v. 10. *Eccè occurrit illi mulier ornata meretricio præparata, ad capiendas animas.*

Quare mulieres illæ, inquit Sanctus Thomas, *quæ viros non habent, nec volunt habere, vel sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus ad concupiscendum; quia hoc est dare eis incentiuum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios prouocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam leuitate, vel etiam ex quadam vanitate, propter iactantiam quandam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris.* Ita S. Thomas.

Quibus consentit Augustinus epist. 73. ad Possidium, ubi tamen addit, quod capillos (multo magis pectus) nudare feminas, quas etiam caput velare Apostolus iubet, nec maritatus decet. In quo tamen casu, inquit Sanctus Thomas eodem articulo 2. possent aliqua peccato excusari, quando hoc non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem; quamuis talis consuetudo non sit laudabilis.

221 Ita etiam mulierum fucatio, cum sit species quædam fictionis, non vacat peccato, ut ex Cypriano lib. de habitu Virginum, & Augustino epist. 73. ad Possidium docet S. Thomas eodem articulo 2. ad 2. ubi addit, *non semper tamen talem fucationem esse peccatum mortale; sed solum quando fit propter lasciuiam, vel in Dei contemptum; in quibus casibus loquitur Cyprianus. simul etiam, inquit, aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa proueniens, puta aegritudine, vel aliquo huiusmodi. Hoc enim est licitum; quia secundum Apostolum 1. ad Corinth. 12. v. 23. Quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus.* Qua ratione etiam intelligitur illud 1. Petri 3. v. 3. *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri aut indumenti vestimentorum cultus.*

222 Vt vero mulier vtatur veste virili, aut è conuerſo, licet abſq; cauſa illicitum ſit, ac merito prohibitum Deuteronomij 22. v. 5. eo quodc ultus exterior conuenire debeat conditioni perſonæ, ſecundum communem conſuetudinem; & præcipue quia hoc poteſt eſſe cauſa laſciuiæ: poteſt tamen id quandoque fieri ſine peccato, propter aliquam neceſſitatem, vel cauſa ſe occultandi ab hſtib; vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid aliud eiufmodi, vt docet S. Thomas eodem a. 2. ad 3.

223 Ex quibus etiam iudicium faciendum eſt de artibus, quæ ad eiufmodi res conficiendas ordinantur. Nam ſi qua ars eſt, inquit Sanctus Thomas eodem art. 2. ad 3. ad faciendum aliqua opera quibus homines vti non poſſunt abſque peccato, tum id artificioſum erit illicitum, vt pote præbens alijs directe occaſionem peccandi, puta ſi quis fabricaret idola, vel aliqua ad cultum idololatriæ pertinentia. De qua re

actum eſt ſupra diſput. i. quæſtione 9. dub. 5. ſi qua vero ars eſt cuius operibus poſſint homines bene & male vti, ſicut gladijs, ſagittis &c. vſus talium artium non eſt peccatum. ſi tamen operibus alicuius artiſ frequentius male vti contingeret, quamuis ex ſe non ſint illicita, ſunt tamen per officium Principi à ciuitate extirpanda. Quia ergo mulieres licite ſe poſſunt ornare, vel vt conſeruent decentiam ſui ſtatus, vel etiam aliquid ſuper addere, vt placeant viris, conſequens eſt, artiſtes talium ornamentorum non peccare, in vſu talis artiſ; niſi forte inueniendo aliqua ſuperflua & curioſa. Vnde etiam Chryſoſtomus homil. 50. in Mathæum monet, etiam ab arte calceorum & textorum multa abſcindaenda eſſe. Etenim artem ad luxuriam deduxerunt; neceſſitate ſuperata, curioſitatem artiſ male commiſcentes. Atque hæc de Temperantia.

FINIS DISPUTATIONIS TERTIÆ.

INDEX DISPUTATIONIS IV.
DE IVSTITIA ET IVRE.

Quæſtio I. De Iure, & Dominio.

- Dubium I. De varijs acceptionibus Iuris; ac ſpeciatim quid, & quodplex ſit Ius, ad rem, vel perſonam aliquam.
- II. Quid ſit dominium perfectum; quid item vſus fructus, ſeruitus, vſus, & an vſus rei ſemper ſit à domino ſeparabilis.
- III. Quid & quodplex ſit poſſeſſio; quomodo acquiratur, & quomodo eius ſint effectus.
- IV. De fundamento, ſubiecto, & obiectis dominij.
- V. De origine, & varijs modis acquirendi dominium in genere.
- VI. De præſcriptione & vſucapione, velut celebratiſſimo modo acquirendi dominium; ſpeciatim quid ſit; quas conditiones requirat, quos effectus habeat; & quantum temporis ad cuiusque rei præſcriptionem ſit neceſſarium.
- VII. De Iure, prout eſt obiectum Iuſtitia, eiusque varijs diuiſionibus.

Quæſtio II. De Iuſtitia, eiusque varijs ſpeciebus.

- Dubium I. Quid, & quodplex ſit Iuſtitia in genere.
- II. Quid, & quodplex ſit Iuſtitia legalis.
- III. Quid ſit, & circa quam materiam verſetur Iuſtitia particularis.
- IV. De diuiſione Iuſtitia particularis, in commutatiuam & diſtributiuam.
- V. An Iuſtitia vindicatiua, & æconomica ſint diſtinctæ ſpecies Iuſtitia.

Quæſtio III. De Iudicio priuato & ſuſpicionibus.

- Dubium I. Quid & quodplex ſit Iudicium, & quomodo ſit actus Iuſtitia.
- II. De ſuſpicionibus ſeu Iudicio priuato; præſertim temerario; an & quale ſit peccatum.
- III. An, & qua ratione dubia ſint in meliorem partem interpretanda.

Quæſtio IV. De proceſſu Iuridico in criminibus ordinarijs, adeoque de Iuſtitia & iniuſtitia Iudicis, rei, accuſatoris, teſtium, aduocati.

- Dubium I. De Iuſtitia & iniuſtitia Iudicis; ſpeciatim an, & qua ratione Iudicium publicum ſit licitum, ex parte ipſius Iudicis; deque iuriſdictione eidem neceſſaria.
- II. Vtrum Iudex ſemper ſecundum leges, aut allegata & probata iudicare & ſententiam ferre debeat; etiam condemnando innocentem.
- III. An & quomodo ſententia Iudicis ob iniuſtitiam ſit irrita; præſertim in cauſis beneficiorum.
- IV. Qui proceſſus generatiuè à Iudice in iudicando ſit ſeruandus.
- V. De Iuſtitia & iniuſtitia rei.
- VI. De Iuſtitia & iniuſtitia accuſatoris, teſtium, aduocati.

Quæſtio V. De proceſſu aduerſus crimina excepta; ac ſpeciatim aduerſus crimen veneficij.

- Dubium I. Quanam velut præcipua in hac re ſupplicanda ſint.